

באר מים החיים

תמצית הלכות מקוואות

וטבלאות סיכום

טור ב"י שו"ע ט"ז ש"ך ופת"ש

©

ניתן להעתיק לזיכוי הרבים ללא מטרות רווח

להערות והארות

חיים יפרח

haim4723@gmail.com

ס"א

דרשי 'ורחץ את בשרו במים' מים שכל גופו עולה בהם, ושיערו חכמים מ' סאה. והם אמה שוחקת על אמה שוחקת ברום ג' אמות שוחקות בריבוע (ושוחקת יתירה חצי אצבע על עצבה). בעצבות: מ"א אלף ותע"ב אצבעות, ובשוחקות: מ"ד אלף וק"ח אצבעות. וכן העתיק השו"ע. וכתב הש"ך שהוא שיעור המקוה באצבעות עצבות, אך באצבעות שוחקות הוא מ"א תע"ב. ולמעדני מלך אין ב' מיני אצבעות ושיעור מ"א ותע"ב אינו כולל החצי אצבע משום שלא דקדקו למנותו. והש"ך הקשה לדבריו יהיה מקוה כמ"ב סאה, וכן ים של שלמה לא יכיל אלא כק"מ מקוואות ובגמרא איתא ק"נ מקוואות. אלא בהכרח שהשיעור שאמרו הוא באצבעות שוחקות.

מ"ס חסר כ"ש פסול. וברשב"ץ יש להסתפק בחסר פחות מקורטוב.

איזה טמא צריך מים חיים, לרוב הרא' וכ"פ שו"ע רק זב. ולרש"י גם זבה, ותוספות הקשו על דבריו ודחאום. בתו"כ מבואר דרביעית מקוה מהני לכלים מדאו' וחכמים ביטלוה. ובמעין לא ביטלו. אך לאדם ודאי שבמקוה צ' מ' סאה מדאו', שנא' 'ורחץ את כל בשרו במים', ואי לטבילתו כאחד הא ילפי' ליה מובא השמש וטהר שיהיה ביאתו כאחת.

*

שיעור טבילת כלים במעין: מדאו' בכ"ש. ומדרבנן, כתב הד"מ דלמרדכי מרביעית, ולרבינו שמחה מכ"ש. שיעור טבילת אדם במעין: לרמב"ם ולרא"ש ולרשב"א בדעת הראב"ד כל שגופו עולה בהם, כדמוכח מתו"כ וממתני' (פ"א מ"ו) דתנן דטובלין ומטבילין במ"ס דמקוה, ומשמע דהו"ה במעין. ועוד דבמעין ליכא יתור דאת כל בשרו במים (ר"ן). ולר"ת ולר"י ולרא"ש וכ"פ שו"ע צ' מ"ס, כדמוכח מכוליה ארעא חלחולי מחלחלא וקאי בהכרח אמעין, ושומעים למחמירים בכרת (ב"י).

אם צ' מ"ס במקו"א, איתא בתוספתא (ד ו) דחרדלית של גשמים, ב"ש מכשירים וב"ה פוסלים, וטעמם או דאין נוטפין מטהרין בזוחלין, או דקטפרס אינו חיבור. ומשמע שאינו פסול מצד חסרון שיעור, ולכן במעין דאין לחוש להנ"ל כשר. מקוה עגול משערים כדרך המהנדסים (פת"ש מרשב"ץ).

ס"ב וסט"ו

בגמרא (בכורות נה:): לברייתא ושמואל נהרא מכיפיה מיבריך, דאין לך טפח שיוורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים (תענית). ולרב ואבוה שמואל ואידך דשמואל לאו מכיפיה מיבריך ואסור לטבול בנהרות, דחישי שירבו נוטפין על זוחלין שאינן מטהרין אלא באשבורן, ולכך אבוה דשמואל עבד לבנתיה מקוואות ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי¹. שיטת המתירים לטבול בנהרות: לתוספות בשם ר"ת והרא"ש בשם ר"ש ובעל התרומה וסמ"ג וסמ"ק, הלכה כשמואל דברייתא מסייעא ליה דמותר לטבול בנהרות. וכתבו תוס' והר"ן ומהרי"ק שנהגו לסמוך על זה. ואם נתרבה הרבה מירידת הגשמים, לרא"ש והמרדכי ושא"ר (וכ"פ הרמ"א במקום הדחק) מותר לטבול בו. ולרבינו ירוחם והיראים (הו"ד במרדכי) אם גדל הרבה ימתין יומיים או שלשה [ולדעה זו (ב"י) כתב המהרי"ק שנהר הנעשה כשיוורד גשם, ולדברי היהודים נעשה מנהר המתמלא מהגשם, ולדברי הגוים נעשה רק מהגשם. אף שהיהודים נאמנים אסור לטבול בו מפני מראית העין, שמא יתירו לטבול בחרדלית לבדה]. אמנם נהר הפוסק לגמרי בשעה שאין גשמים, אפי' שאר נהרות שופכים לתוכו אסור לטבול בו שמא ירבו נוטפין (רמ"א מר"ן).

שיטת האוסרים לטבול בנהרות: לרמב"ן בשם ר"ח ולב"י בשם הרי"ף, אסור לטבול בנהרות אלא ביומי תשרי, והלכה כאידך רבבי. לרא"ש בשם ר"מ מרוטנבורג אפי' לשמואל גופיה דנהרא מכיפיה מבריך, אסור לטבול גזירה אטו חרדלית של גשמים (רמ"מ). לב"י ברמב"ם (ומבואר יותר בכס"מ) גם בימי תשרי אסור לטבול שמא ירבו זוחלין ויעשה מפץ². והרא"ש והריב"ש ומהרי"ק וכ"פ הרמ"א כתבו שראוי להחמיר כן, ואין למחות בנהגים היתר. ומהרי"ו ובנימין זאב וכ"פ הרמ"א כתבו שבמקום שאין מקוה מותר. והשו"ע כתב בסתם שאם רבו מי גשמים על מי הנהר אינם מטהרין בזוחלין אלא באשבורן, הרי שלא פסק כר"ת, אלא שלא פירש אם מותר גם בימי תשרי.

אם הנהר קטן מאוד, לכו"ע מותר לטבול בו (לבוש ור"ן הו"ד בש"ך).

כתב הב"י דיומי תשרי ל"ד, אלא מודדים כפי הזמן והשיעור הראוי לנהר בלא ירידת גשמים.

נהר מכזב, כתב הר"ן בשם היראים וכ"נ דעת הרא"ש והטור, שאם אין טענה לכיזובו אפי' מכזב פעם בשבוע אסור לטבול בו כל השנה. ואם יש טענה, מותר. ואם אינו יודע אם מכזב, טובל רק ביומי תשרי. ואם בקי בו מתי מתרבה מגשמים, הכל כפי מה שבקי ואפי' בתשרי אסור אם מתרבה אז.

איתא בתוספתא מעין שיוצא בשנה זו מצד זה ושנה זו מצד זה, או שהיה רבה ומתמעט מותר לטבול בו (ר"ש).

*

השיטות בריבוי זוחלין ונוטפין: לר"ן בראב"ד והרמב"ם אם רובו זוחלין מטהר כולו בזוחלין ומ"ס ואפי' מקום שלא היה מתחי'. ואם רובו נוטפין, במקום שהיה בו מתחי' בין עומד בין זוחל, מטהר בזוחלין ובכ"ש, ומקום שנוסף בו מטהר באשבורן ומ"ס. ולרמב"ם כ"ז בריבה בגומת המעין, אבל הוסיף במשך המעין אפי' מטהר באשבורן [והכלל דברוב זוחלין מבטלין הכל, וברוב נוטפין מקום המעין אינו מתבטל ומקום שנוסף לעולם אינו מעין]. לט"ו בראב"ד אם רובו זוחלין מטהר כולו בזוחלין וכ"ש ואפי' מקום שלא היה מתחי'. ואם רובו נוטפין, אם היה זוחל מטהר כולו בזוחלין ומ"ס ואפי' במקום שלא היה מהלך מתחי'.

¹ לשון קערה (ט"ז סק"ד).

² ופירש הא דאבוה דשמואל דעביד מפצי לבנתיה ביומי תשרי שלא יהיו המים שבו זוחלין.

ואם היה עומד, מקום שהיה בו מתחילי מטהר בזוחלין וכ"ש ואפי' לא היה זוחל. ומקום שלא היה מהלך מטהר באשבורן ומ"ס [והכלל אם רובו זוחלין מבטלים הכל. ואם רובו נוטפין מקום המעיין אינו מתבטל כלל והשאר תלוי במקום המעיין, דאם היה זוחל מטהר כולו בזוחלין וכ"ש. ואם היה עומד מטהר בזוחלין וכ"ש עד מקום שהיה, ומשם ואילך מטהר באשבורן ומ"ס. והחילוק מהר"ן בראב"ד בהיה זוחל ורובו נוטפין אם מטהר יותר ממקום שהיה]. לרא"ש ולב"י ברמב"ם אם רובו זוחלין והיה זוחל מטהר כולו בזוחלין ובכ"ש ואפי' במקום שלא היה מהלך. ואם לא היה זוחל מטהר כולו כפי שהיה בתחילי והיינו באשבורן ובכ"ש, ואפי' במקום עמידתו מתחילי. ואם רובו נוטפין בטל כח טהרת הזחילה אבל לא בטל טהרת כ"ש³, ולרמב"ם כ"ז בריבה במעיין עצמו ואם נתן שאובים או נוטפים חוצה לו, אזלי' בתר הרוב ואם הרוב נוטפין מטהר כולו באשבורן ומ"ס ולא בכ"ש. ואם הרוב שאובין מטהר כולו באשבורן וכ"ש [והכלל דרוב נוטפין מבטל זחילה ולא טהרת כ"ש. וברוב זוחלין מה שהיה נשאר, שאם היה זוחל מטהר כולו בזוחלין וכ"ש, ואם היה עומד מטהר כולו באשבורן וכ"ש]. ולר"ש אם הוסיף בו מים הדין כהרא"ש והרמב"ם. אלא שמפרש הכל בענין ריבה מקומו, שאם היה זוחל וחפר בצידו ונוספה בו זחילה, במקום שהיה זוחל מטהר בזוחלין וכ"ש, ובמקום שלא היה מהלך מטהר באשבורן ומ"ס. ואם היה עומד וחפר בצידו ועשאו זוחל, נשאר כחו כשהיה ומטהר כולו באשבורן וכ"ש. ואם היה זוחל והוסיף בו מים דינו כהרא"ש והרמב"ם [והכלל דמסכים לרא' אלא שסובר שריבה דנדל משמעו רוב ולא יתכן לפרשו בשאובין דא"כ מטהר כולו באשבורן וכ"ש]. בפ"ק מבואר שאם ריבה מטהר כולו באשבורן וכ"ש. אם רובו שאובים מטהר כולו באשבורן וכ"ש לר"ש. ולמהרי"ק אם רובו נוטפין מטהר כולו באשבורן ומ"ס, ואם רובו זוחלין עד מקום שהיה הלל מטהר בזוחלין וכ"ש אפי' היה עומד מתחילה. והמקום שנוסף מטהר באשבורן ומ"ס [והכלל דרוב נוטפין מבטל הכל, ורק ברוב זוחלין הכלל כהר"ן דמקום המעיין לא בטל].

[רישא דנדל] מתני' (ה ג) מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והמשיכו, הרי הוא כמות שהיה: לר"ן בראב"ד וברמב"ם (וכן אפי' בט"ז בראב"ד (סק"ג)) היינו שהיה זוחל מעט וריבה בו מים (ולרמב"ם היינו שריבה עליו בגומת המעיין) ונמשך בשטף אבל לא התרבתה זחילתו, הרי כמות שהיה, היינו שנשאר דינו בדיוק כבתחילה, והחידוש שאפי' שהוסיף עליו רוב שאובים הדין כן. לרא"ש ולב"י (סט"ו) ברמב"ם (וכן אפי' בט"ז (סק"ג) בראב"ד) הוסיף בו מיעוט שאובים, היינו שהיה זוחל מעט וריבה עליו מים והוסיף על זחילתו הלאה (ולב"י בדעת הרמב"ם מייירי שלא ריבה חוצה לו), הרי הוא כמו שהיה שמטהר גם במקום שלא היה מהלך בו כיון שהיה בו כח זחילה. לר"ש היינו שהיה זוחל וחפר בצידו בריכה ונמשכו אליה המים, הריהו כמות שהיה שמטהר עד מקום שהיה זוחל, והבריכות מטהרות באשבורן ומ"ס.

[סיפא דנדל] היה עומד וריבה עליו והמשיכו, שזה למקוה לטהר באשבורן ולמעין בכ"ש: לר"ן ולט"ז בראב"ד ולר"ן ברמב"ם היינו שהיה עומד וריבה בו אפי' רוב שאובים ועשאו זוחל (ולרמב"ם מייירי שריבה בגומת המעיין), המקום שהיה עומד שווה למעיין לטהר בזוחלין ובכ"ש, והמקום שנוסף שווה למקוה לטהר באשבורן ומ"ס. לרא"ש ולב"י (סט"ו) ברמב"ם הוסיף בו מיעוט שאובין, והיה עומד וריבה בו מים ועשאו זוחל, דכיון שלא היתה בו טהרת זחילה, כולו אינו מטהר בזוחלין אלא באשבורן כמקוה, וכמעין בכ"ש. ולר"ש היינו שהיה עומד וחפר בצידו בריכה ונעשה כולו זוחל, מטהר כולו כמקוה באשבורן וכמעין בכ"ש כיון שלא היתה בו טהרת זוחלין⁴.

[מעין שמימיו מועטיין] מתני' (א ז) מעיין שמימיו מועטיין וריבה עליו מים שאובין שזה למקוה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכ"ש: לר"ן בראב"ד וברמב"ם היינו שהיה זוחל או עומד ועשה בו רוב שאובין (ולרמב"ם מייירי שריבה בגומתו), והמקום שהיה נמצא בו שווה לגמרי למעיין, והמקום שלא היה בו שווה לגמרי למקוה. לב"י ברמב"ם (ומוכח כן מפיה"מ וממשנ"ת) ולרא"ש מייירי או ברובו נוטפין שכולו מטהר באשבורן וכ"ש. ואפשר גם להעמיד ברובו זוחלין והיה עומד ועשאו זוחל (ולרמב"ם היינו שריבה בגוף המעיין ולא מצידו), וכחו נשאר ולכן מטהר כולו בכ"ש ובאשבורן⁵. ולמהרי"ק ורבינו ירוחם מייירי ברובו זוחלין, והיה עומד או זוחל והוסיף על זחילתו, ושוה לכל דיני מעיין במקום שהיה מהלך, נמצא בו בתחילה, ולכל דיני מקוה במקום שלא היה בו. ולר"ש מייירי אפי' בהיה זוחל אלא שעשה בו רוב שאובים, ולכן כולו מטהר באשבורן ובכ"ש. ולט"ז בראב"ד מייירי ברובו נוטפין והיה עומד ועשאו זוחל, וקאי רק במקום שהיה בו דמטהר באשבורן ובכ"ש, והמקום שנוסף מטהר באשבורן ומ"ס.

מעין שרובו זוחלין ומיעוטו נוטפין או שאובין, לר"ן בראב"ד וברמב"ם כדמוכח בתוספתא, במקום שהיה מתחילה מטהר בכ"ש ובזוחלין, ובמקום שלא היה מתחילה מטהר באשבורן ובמ"ס. לב"י ברמב"ם ולרשב"א במיחוסות וכ"פ שו"ע⁶, אם היה זוחל מטהר כולו בזוחלין ובכ"ש, ואם היה עומד מטהר כולו באשבורן ובכ"ש. ולמהרי"ק (וכתב שכן דעת הראב"ד) ורבינו

³ כן מפורש בב"י בסט"ו לדעת הרא" הנ"ל, דנותן בו כמה שירצה ומטהר בכ"ש, אבל בזוחלין תלוי במח' הרא' הנ"ל.
⁴ יל"ע בלשון הר"ש בתוספתא דמשמע קצת דמקום המעיין עצמו מטהר בזוחלין אף שלא היה זוחל ונעשה עכשיו זוחל. אבל אין נ' לפרש כן בדעתו דא"כ מ"ש רישא מסיפא ובתרווייהו מטהר מקום שהיה מתחילה, וליתני סיפא דהיה עומד וק"ו רישא. ואולי י"ל דאי הכי הו"א דבהיה זוחל, השתא כולו יטהר בזוחלין. אמנם כדי לא להרבות המחלוקת בין הרא"ש לפרש כמו שהתבאר בפנים. ולפי"ז הרמב"ם הר"ש והרא"ש מודו ול"ז דהכח שהיה בו נשאר בו, אלא דלהרמב"ם והרא"ש היינו אפי' שמטהר יותר ממקום שהיה מהלך, כיון שהיה בו טהרת זחילה. ולר"ש אינו מטהר אלא עד מקום שהיה מהלך, דלא רק דיניו נשארו בו אלא דיני המקום נשארו בו.
⁵ וזהו שכתב הרמב"ם 'נעשו המים משותפי המשפט'.
⁶ פשוט, וכ"כ הש"ך.

ירוחם ולד"מ ברמב"ם (הו"ד בש"ך⁷) וכ"פ הש"ך (ואפי' לדעת ר"ת דמותר לטבול בנהר), במקום שהיה עומד או מהלך מתחילתו, מטהר בזוחלין ובכ"ש, ובמקום שלא היה מהלך מטהר באשבורן ובמ"ס. ולרשב"א בתוה"ב יש להחמיר כדעה זו. ובדעת הרא"ש והר"ש והמרדכי, דקדקו הב"י והמע"מ ממש"כ שחידושו של רבי צדוק שמותר לטבול בצירוף מי הנוטפין גם אם אין שיעור מספיק במי המעין, ולא כתבו כהמהרי"ק שחידושו שמתהר בזוחלין עד מקום שהיה מהלך ולא נפסל לגמרי, מזה מוכח דלס"ל כוותיה. והד"מ והש"ך דחו דבריו שאינם מוכרחים, דאדרבה אי כהר"ן ס"ל הרי קמ"ל שמטהר במקום שלא היה מהלך מתחילתו. ולכן כתבו דדעת אלו כהמהרי"ק.

מעין שרובו נוטפין או שאובין ומיעוטו זוחלין (כפרת דאבוה דשמואל), לר"ן בראב"ד ולרשב"א בתוה"ב ובמיוחסות במקום שהיה מתחילה מטהר בכ"ש ובזוחלין, ובמקום שלא היה מתחילה מטהר באשבורן ומ"ס⁸. ולט"ז בראב"ד אם היה זוחל מטהר כולו בזוחלין וכ"ש, ואם היה עומד מטהר בזוחלין ובכ"ש עד מקום שהיה מהלך. ובמקום שלא היה מהלך מטהר באשבורן ומ"ס. ולרא"ש והר"ש (וכן מפורש ברמ"א בסי"א) מטהר כולו באשבורן ובכ"ש. ולב"י ברמב"ם במרבה במעין עצמו הדין כנ"ל ברא"ש, ובמרבה מצידו אין המים מתבטלין במימיו, ואם ריבה שאובין נפסל כולו, ואם ריבה נוטפים כולו מטהר באשבורן. ולמהרי"ק ורבינו ירוחם ולד"מ ברמב"ם (הו"ד בש"ך⁹) מטהר כולו באשבורן ומ"ס.

מחצה זוחלין ומחצה נוטפין או שאובים: תנן העיד ר"צ דזוחלין שרבו על הנוטפין כשר, ומשמע דמחצה למחצה פסול. לש"ך לתי' הא' ולמס' הראב"ד, כן עיקר ואבוה דשמואל לרווחא דמילתא וכדמוכח ביבמות. וכ"פ הש"ך. באבוה דשמואל אמרי' שמא ירבו נוטפין על זוחלין פסול, ומשמע דמחצה למחצה כשר. לב"י לתי' הא' ולש"ך לתי' הב', כן עיקר, ור"צ הוא משום דא"א לצמצם, או דמדבר רק לענין מים חיים. וכ"פ הב"י.

הוכחות לשיטת הראב"ד: תוספתא דמעין שריבה עליו מים שאובין מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד המקום שהיה יכול להלך מתחילתו. ועוד הוכיח מרבי צדוק שהעיד על הזוחלין שרבו על הנוטפין שמתהרין בזוחלין, דקמ"ל שגם במקום שלא היה מהלך מתחילתו מטהר בזוחלין כיון שהם רוב. הוכחות לדעת המהרי"ק: מדלא הטביל אבוה דשמואל בנותיו באמצע הנהר [ודחה הב"י שמא משום שהוא טורח להם לבוא בספינה לשם. ולדידיה מתני' דמעין שריבה עליו שאובין, איירי ברוב זוחלין ומיעוט נוטפין. וכן לט"ז בראב"ד אינה קושיא כיון שלא היה מהלך אין בו טהרת זחילה]. ועוד הוכיח מדברי צדוק שהעיד על הזוחלין שרבו על הנוטפין שמטהר בזוחלין, דאי לומר שמטהר במקום שהיה מהלך בתחילה פשיטא, וכי בשביל ב' טיפין יפסל פרת.

הקשה הראב"ד (והביאו הר"ן הנ"ל) אמאי נפסל פרת בריבוי המים, ואינו כרישא דמתני' דנדל דהרי הוא כמות שהיה דגם שם מיירי ברוב שאובים (לשיטתו). ותי' שכל מעין שלא היה לו כח זחילה מעיקרו ונעשה בו כח זחילה, אינו מטהר בזחילה לעולם, ופרת היה מעין עומד ונמשך ע"י הגשם, ודמי לסיפא דנדל. וכמו כן מעין שהיה זוחל עד מקום מסוים אינו מטהר יותר מאותו מקום, וכמבואר בתוספתא (וכרישא דנדל כפירוש הר"ן). והוא כדברי הט"ז בדעתו.

ק' מ"ש שאובין שאין פוסלים מקוה או מעין בכ"ש, מנוטפין שפוסלים מעין ברבייה. ותי' התרוה"ד בשם הרא"ש ששאובין נזרעים, ובנוטפין שהם מחוברים ל"ש זריעה. והב"ח תי' ע"פ הסוברים דשאובין כשרים מה"ת ולכן הקלו בהם לבטלם בנפילה, אך נוטפין פסולים מה"ת ולכן פוסלים ברבייה. והקשה הט"ז מרישא דמתני' דנדל דמיירי בהרבה נוטפין ומ"מ הריהו כמות שהיה. ועוד מה חילוק בין תלוש ונתחבר למחובר ונעשה מחובר אחר. ותי' בתחילה ע"פ הראב"ד שמעין נשאר כמות שהיה, ואם לא היה מהלך כלל אינו מטהר כלל בזוחלין, ואם היה מהלך ומטהר עד מקום שהיה מהלך בתחילה. אלא דקשה מס"ח גבי מעין שהעבירו ע"ג שפה, ומס"י גבי מעין שהמשיכו לבריכה, דבתרוייהו מהלך השתא יותר ממקום שהיה מהלך בתחילה. ולכן תי' שמעין אינו נפסל לעולם, ורק בנהר פסלו ריבוי נוטפין על זוחלין, דקטפרס אינו חבור וחיישי' שתטבול בחדרלית גשם העומת בשיפוע ההר שאינה מחוברת למעין, ולכן אסור לטבול גם למטה¹⁰.

ס"ג

נוטפין מטהרין באשבורן ולא בזוחלין, שנא' 'אך מעין ובור' מעין מטהר בזוחלין ואין בור מטהר בזוחלין. וכתבו מהרי"ק ותרוה"ד דהוא דאו'. והמהרי"ק הוכיח כן מאבוה דשמואל שהחמיר בס' רבו נוטפין, וכתב הב"י דלמרדכי שכתב דשמואל ירבו נוטפין הוא מדרבנן, אין ראיה משם¹¹.

מעין מטהר אף בזוחלין (ר"ן ורמב"ם ומיוחסות להרמב"ן וסמ"ג מרבינו יעקב ומרדכי. ב"י), משום שלעולם נקרא מעין, אך מקוה אינו נקרא כן אלא באשבורן שנא' 'יקוו המים אל מקום אחד' (מרדכי).

⁷ אמנם כיון שלא נמצא כן כלל בדברי הרמב"ם, נראה שאין כונת הד"מ לזה כלל, אלא רצונו דהב"י כתב דלס"ל כהמהרי"ק, והשיג הד"מ דברובו שאובין הא ס"ל כהרמב"ם ודעימיה שנפסל כולו, ודלא כהר"ן. וברובו זוחלין ס"ל כרבינו ירוחם דמטהר עד שהיה מהלך בתחילה. אבל לעולם לא כתב הד"מ שהרמב"ם כמהרי"ק ס"ל. וכן מפורש בד"מ אות גא שהביא דעת הב"י ברמב"ם דברובו נוטפין נפסל כולו ולא חלק בזה. ועיין ותרוה נחת.

⁸ וכתב הר"ן דלאבוה דשמואל ולר"י שאסור לטבול בנהרות, היינו רק במקומות שלא היה מהלך בו מתחילה.

⁹ אמנם כיון שלא נמצא כן כלל בדברי הרמב"ם, נראה שאין כונת הד"מ לזה כלל, אלא רצונו דהב"י כתב דלס"ל כהמהרי"ק, והשיג הד"מ דברובו שאובין הא ס"ל כהרמב"ם ודעימיה שנפסל כולו, ודלא כהר"ן. וברובו זוחלין ס"ל כרבינו ירוחם דמטהר עד שהיה מהלך בתחילה. אבל לעולם לא כתב הד"מ שהרמב"ם כמהרי"ק ס"ל. וכן מפורש בד"מ אות גא שהביא דעת הב"י ברמב"ם דברובו נוטפין נפסל כולו ולא חלק בזה. ועיין ותרוה נחת.

¹⁰ והוכיח כן מהמרדכי בשם ראב"ה בדעת ר"ת שמותר לטבול בנהרות, שכתב שאין לטבול בראש ההר במקום חדרלית, כיון שקטפרס אינו חיבור.

¹¹ וראה בד"מ שהקשה על דבריו, ולא הבינו כן.

פסול שאוב אי דאו' או דרבנן: לתוספות והטור בשם ר"י, והרמב"ם, והר"ן בשם ר"י מיגאש, והרמב"ן בדעת הרי"ף והגאונים, והמרדכי בשם ריב"א, אפי' כולו שאוב כשר מדאו', ואפי' רובו כשר פסול מדרבנן עד שיהיה כולו שאוב, גזירה שמא יטבול בכלי שפסול מה"ת (דמה מעין בקרקע אף מקוה בקרקע). ומוכח כן ממשקה בית מטבחה דחזו להטביל בהם מחטין וצנורות אף דהוו שאובין, וכן מהתוספתא דמקוה שהניחו ריקן ומשמע לגמרי ומצאו מלא כשר שספק שאובין כשרים. ולפי"ו תו"כ אסמכתא בעלמא היא. לר"ת (הו"ד בתוספות) ורש"י¹² ורשב"ם ורשב"א ורא"ש וכ"פ רמ"א, רובו שאוב פסול מה"ת [ולר"ת גם ג"ל בתחי' דאורייתא, ורק בסוף דרבנן]. ולראב"ד, מילא רובו בכתף, פסול מה"ת, נשאב מאליו ע"י כלים שהונחו לדעת אדם, כשר מה"ת, ופסול מדרבנן. ולר"ש, שאוב בכלים המקבלים טומאה פוסלים מה"ת, ושאוב בכלים שאינם מקבלים טומאה כשרים מה"ת ופוסלים מדרבנן. ובדעת השו"ע, לט"ז בכ"מ שאוב מדאו'. לש"ך בכ"מ שאוב מדרבנן, והוכיח כן מסנ"ג גבי דשאוב נטהר בהשקה כשערה (והט"ז ביאר דמיירי ברובו כשר). מי פירות, כתב המרדכי (הו"ד בד"מ) דלריב"א פסול מדרבנן, ולר"י מדאורייתא.

ס"ד וסס"ט-ע

מקוה נעול הנמצא בבית גוי והמפתח ביד ישראל, לב"י בדעת הטור ברא"ש אסור לטבול בו ואפילו הוא מלא. ולב"י ברא"ש, יש לחשוש שמא הגוי ימלאנו מהגג (למרות שאינו יכול לקחת שהרי נעול), ולכן כיון דלרא"ש שאובה דאו', אם לא היה בו רוב כשרים קודם שנמצא מלא, אסור לטבול בו. ואם היו בו רוב כשרים, מותר לטבול בו. ולרשב"א בתשובה אחת נ' דכיון דשאובה דרבנן מותר בכל גוונא. ובתשובה אחרת משמע דמעיקה"ד מותר, אמנם יש להחמיר. ובדעת השו"ע והרמ"א נח' האח, לדעת הט"ז והב"ח: דעת השו"ע דשאובה דאו'¹³, אלא דאם יש כ"א סאה אז אמרי' סדל"ק. ואם אין אמרי' סדל"ח. ולטור והרא"ש ל"א ספק דרבנן לקולא בגוי, אלא שבאופן שיכול להוסיף בלא המשכה וכגון שאינו נעול (דבזה מיירי הטור), אפי' היו בו ל"ט סאין ועכשיו אינו הוא מלא, פסול ואין סדל"ק. ואם אינו יכול להוסיף אלא בהמשכה (ובזה מיירי הרא"ש), אם היו בו כ"א סאין דכשר מדאו', כשר בודאי שגם אם הוסיף הא הוי שאובה שהמשיכה. ואם לא היו בו כ"א סאין פסול מספק דשאובה שהמשיכה רובה פסולה. ולדעת הש"ך: השו"ע ס"ל כשיטתו דשאובה דרבנן, וכן דאפשר להמשיך על גג (סמ"ד), ועוד סובר דל"א סדל"ק בגוי ואזלי' לחומרא, ולפי"ו מיירי באופן שאינו יכול להוסיף בלא המשכה, ולכן אם יש כ"א סאה כשר בודאי דהוי שאובה שהמשיכה. ואם אין כ"א סאה פסול, דבגוי ספק דרבנן לחומרא. ולרמ"א שאובה דאו', והמשכה אינה מועילה דרך גג, ועוד סובר דאמרי' סדל"ק בגוי, ולכן מכיון דל"מ המשכה דרך גג מיירי אפי' ביכול להוסיף בלא המשכה (כגון שאינו נעול), ואפ"י יש כ"א סאין הוי סדל"ק, ואם פחות מכאן הוי סדל"ח [ומכיון דמיירי אפי' שאינו נעול ויכול להוסיף בלא המשכה, קאמר הרמ"א שיהיה שם כ"א סאה תמיד דיודעים שלא נחסר מזה]. ונמצא דל"ט לכו"ע ל"א סדל"ק בגוי, ולש"ך לשו"ע ל"א, ולרמ"א אמרי' כתב הב"ח וכ"פ הש"ך והט"ז דלא חיישי' שהגוי כיון להכשיל אם אין לו הנאה מזה (כגון שיפסיד שכרו או שרוצה לרחוץ שם ומוציא המים המסריחים הכשרים).

אם גוי מכחיש את ישראל על כשרות המקוה, אינו נאמן אפילו מסיח לפי תומו (ד"מ וש"ך בשם מהרי"ק).

*

תוספתא (ב א) מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר (להלן סס"ט), והטעם: אם שאובה דרבנן סדל"ק. ואם שאובה דאו': אם אין ידוע מי מלאו, חזקה דרוב המצויים אצל מקוואות הם ישראל היודעים לעשותו בכשרות¹⁴. ואם ידוע מי מלאו, אין לסמוך אחזקה, ולריב"ש והרשב"ץ (ד"מ בס"ד וב"י בסמ"ד) ישאלוהו ונאמן אפי' אין בידו לתקן, דע"א נאמן באיסורין ואפי' אתחזק איסורא ואין בידו לתקן. ולמהרי"ק וכ"פ הרמ"א כיון דאתחזק איסורא נאמן רק אם בידו לתקן¹⁵. תוספתא (ו א-ב) מרחץ של גוים המושק למקוה (ס"ד ברמ"א) אסור לטבול בו, ולא סמכי' אחזקה כיון שיש לחשוש שהגוים החליפום מפני הסירחון (ב"י).

תוספתא (ב א) מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא ויש רעותא לפנינו (להלן ס"ע), כגון צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו, אם רובו כשרים, כשר. ואם מיעוטו, פסול מפני שהפסול מוכיח. וכ"פ שו"ע. ונח' האח' בכיאר די"ז: ללבוש (ט"ז סקפ"ב-ג) לסוברים שאוב דרבנן, מכח הרעותא ל"א סדל"ק, ולכן אם מיעוטו כשרים פסול, ואם רובו כשרים כשר. ולסוברים שאוב דאו' כיון שיש רעותא ל"מ רוב כשרים ופסול. ולט"ז השו"ע ס"ל דשאוב דאו', אמנם אפ"ה סתם מקוה כשר מכח החזקה, אלא דע"י הרעותא נעשה ספק שקול, ולכן אם רובו כשרים כשר, ואם מיעוטו פסול. ואם שאוב דרבנן לא פירש.

ברכות הנמצאות בבית הגוי, אם דרכו למלאות בו בכתף אסור לטבול בו בסתמא. ואם אין דרכו למלאות בו בכתף, וק"ו אם הגוי מסל"ת שהוא ממי גשמים, מותר לטבול והמחמיר תע"ב (רשב"א).

ס"ה

¹² מהא דפי' הגמ' דשאובה דרבנן בג"ל.

¹³ כן דעת הט"ז בדעת השו"ע בכמה וכמה מקומות (ראה ס"ע סנ"ג ועוד), וע"פ ביאר את סנ"ג דמשיקו כשערה ודיו, דברוב כשרים מיירי.

¹⁴ עיין בסמוך די"ז אינו ברור ללבוש.

¹⁵ הרמ"א סמך דין המהרי"ק לדין הרשב"ץ דרוב מצויין אצל מקוה, ונראה שלעולם בידו לתקן, כיון שישראל עושין את המקוה בכשרות. אמנם הב"י הביא להלן (נז"א) דברי המהרי"ק ומשמע שיש אופן דאין בידו לתקן.

מתני' (פרה ח ח מקוואות ה ד) טהרת ימים: לרבי מאיר כל הימים כמקוה, שנא' 'ולמקוה המים קרא ימים'. לרבי יהודה רק הים הגדול כמקוה, ועליו נא' ולמקוה המים. ולרבי יוסי כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולים לג' דבעו מים חיים. ובבאור המח' לרש"י ור"ש: לרבי מאיר [אין חילוק בין הימים והנטהרין] כל הימים אינם מטהרין בזוחלין את כל הטמאים. לרבי יהודה [יש חילוק בין הימים ואין חילוק בין הנטהרין] הים הגדול אינו מטהר בזוחלין ושאר הימים מטהרין בזוחלין. ולרבי יוסי [אין חילוק בין הימים ויש חילוק בין הנטהרין] שאר הטמאים נטהרים בכל הימים בזוחלין, והנך ג' אינם נטהרים בכל הימים. ונמצא שלרבי מאיר כל הימים כמקוה. ולרבי יהודה רק הים הגדול כמקוה. ולרבי יוסי כל הימים אינם כמקוה, ורק שפסולים לזבין. לרמב"ם (במשנת ופיה"מ): לכו"ע כל הימים מטהרין את שאר הטמאים בין בזוחלין בין באשבורן. ונחלקו בהנך ג': לרבי מאיר [אין חילוק בין הימים] כל הימים אינם מטהרין כלל. לרבי יהודה [יש חילוק בין הימים] שאר הימים מטהרין תמיד [והטעם שכשרים אף שמלוחים והווי מים מוכין, כיון שכך היא תחילת ברייתן], וים הגדול פסול תמיד. לרבי יוסי [יש חילוק בין הימים ויש חילוק בין זוחלין לנטפין] שאר הימים מטהרין באשבורן, ופסולי'ן בזוחלין כיון שדומים לנהרות. וים הגדול פסול תמיד [כרבי יהודה]. ונמצא דלכו"ע כל הימים אינם כמקוה כלפי שאר הטמאים. אלא שנחלקו אם הם כמקוה להנך ג' לענין שלא הוי מים חיים¹⁶. לרבי מאיר כל הימים כמקוה. לרבי יהודה רק הים הגדול כמקוה. ולרבי יוסי הים הגדול כמקוה, ושאר ימים אינם כמקוה רק בזוחלין, אבל באשבורן הריהם כמקוה כדברי רבי יהודה.

סיכום השיטות: לר"מ. כל הימים כמקוה ופסולים (לר"ש ורש"י לכולם, לרמב"ם להנך ג').

לרבי יהודה. רק הים הגדול כמקוה ופסול (לר"ש ורש"י לכולם, לרמב"ם להנך ג').

לרבי יוסי. לרש"י ור"ש כל הימים אינם כמקוה אלא להנך ג'. ולרמב"ם הגדול כמקוה, ושאר ימים פסולים רק בזוחלין.

והשו"ע כתב בסתם כל הימים מטהרין בזוחלין, ולא פירש אם כשרים להנך ג' באשבורן.

*

מתני' (ה ו) תוספתא (ד ג) גל מ"ס שנתלש מהים, מטבילים בו אדם וכלים העומדים על הארץ. אבל לא מטבילים בכיפתו שבאור, והוא מדאו' דבעי' דומיא דמעין ובור שהם בארץ (רש"י ותוספות) [ולרא"ש הוא כרבי יוסי שהרי זוחל ומשמע שהוא גם מהים הגדול. ולרמב"ם הוא ככו"ע].

אם צריך בגל מ"ס לאדם וכלים, לט"ז אין הנתלש כמעין, ולטבילת אדם תלוי במח' הרא' אם צריך במעין מ"ס, ומ"מ נקטו מ"ס לרווחא דמילתא דכל אדם עולה בו. ולכן בכלים אי"צ. ולש"ך כיון שנתלש ואינו מעין ממש צ' דוקא מ"ס ואפי' לכלים.

ס"ו

כתב שו"ע שלא יהיו המים בתוך כלי. אם מותר לנדה לטבול בכלי שקבעו ולבסוף חקקו: ברמב"ם וברשב"א ובאגודה וברא"ש ובטור ובשו"ע ובב"י מדוקדק שמותר לטבול בו שלא אסרו אלא בגיגית חקוקה שקבעוה בארץ. וכן פסקו הש"ך ובאר יעקב ומרכה"מ וישועות יעקב. והקשו האחרונים מהגמרא בב"ב דמשמע שמהני רק לענין שאיבה דרבנן, ות' שו"ת רח"ש דזה נדחה למס'. ולרע"א אסור לטבול בו. ולנובי"ט טבילה דאו' אפי' בדיעבד לא כשר. וטבילה דרבנן (ככתם) לכתחי' לא טבול ואם טבלה כשר. וטבילה דרבנן ככלי זכוכית חדשים (או מתכות ל"א) מותר לכתחי'. והחת"ס כתב שמנהג כל ערי ישראל לטבול בו וכן עיקר.

כלי נקוב כשפ"ה שקבעוהו בבנין ופוקקים אותו ומוציאים הפקק בטבילה ואינו מושק, לנו"ב פסול לטבילה כיון שעשוי להינתן בו הוי כסתום, ואפי' שחישב כן מתחי'. לבית אפרים מעיקה"ד מותר לטבול שמוציאים את הפקק, ויש לחשוש לנו"ב. ויותר טוב לנקוב כמוציא רמון ולסתמו בסיד וצורות דרך בנין, ולעשות עוד נקב שפ"ה ולהניח בו פקק באופן רפוי ולהוציאו כשבא לטבול.

ס"ז ומסתעף לס"ח

ב"י: משנה: (ד ה) שוקת שבסלע אינה פוסלת את המקוה, היתה כלי וחברה בסיד פוסלת. נקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כ"ש כשרה. וכמה יהא בנקב, כשפ"ה. אמר ריב"ב מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנאד והיו כל טהרות שבירושלים נעשות על גבה, ושלחו ב"ש ופחתוה, שב"ש אומרים עד שיפחת רובה: לר"ש הרא"ש והרשב"א, היינו לערבה מדין עירוב מקוואות, וכפשטות סוגיא דיבמות דסיפא לא קאי ארישא. ולרמב"ם היינו לבטלה מתורת כלי [ומאי דמוכח מיבמות, א. או דנימא דהווי ב' ברייתות (מדלא הובאה שם בשם ריב"ב. ומדליכא הכא הלשון 'והיתה נקובה למקוה'. ומדהכא קתני ופחתוה ושם והרחיבוהו]. ב. גם ביבמות מיירי לענין הכשרת כלי, ומייתי מתני' דהשקה לומר כמה הוא שיעור שפ"ה]. ולמהרי"ט, לרא"ש והרמב"ם שוקת יהוא לא היתה כלי אלא קבעה ולבסוף חקקה ולכן הועיל בה נקב המקבל תחתיו מים. ולרשב"א היתה כלי ומוכח שהשקה בכלי מועילה גם אם מקבל מים תחתיו.

תוספתא: קסטילון (מקוואות ד ו) המקלח מים בכרכים אם היה נקוב כשפ"ה אינו פוסל את המקוה, ואם לאו פוסל את המקוה: לכו"ע הוא מדברי ת"ק דבעי' נקב כשפ"ה, לרא"ש והר"ש והרשב"א הוא לענין הכשרת המים היוצאים ממנו. ולרמב"ם הוא לענין טבילה בתוכו (ולכן כתב 'הרי זה כשר'). ביבנה הכשירו לעולי אסיא אפילו נקוב כמחט. רבי אלעזר ב"ר יוסי הורה הלכה זו ברומי לטהרה, אמרו לו חברי יפה הורית: לרא"ש והר"ש והרשב"א היינו לטהר המים היוצאים

¹⁶ דרחמנא קרייה מקוה היינו לענין דברים שהצריכה התורה מי מעין קאמר דים זה דינו לאותן דברים כמקוה (ב"י בסס"ה).

ממנו בנקב כ"ש. ולרמב"ם היינו להתיר לטבול בו בנקב בכדי טהרתו. במה דברים אמורים מן הצד, אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה. ואם היה מקבל כ"ש מן הנקב ולמטה, פוסל את המקוה: לרא"ש והר"ש הוא מדברי ראב"י דמלמטה מועיל נקב כ"ש, ומהצד צ' שפ"ה ושלא יקבל מים. והלכה כראב"י [דמעשה רב וחבריו הודו לו. וכן מיבמות (טו):] שהביאו סיפא דמתני' דשוקת גבי עירוב מקוואות ולא ארישא, משמע דגבי הכשרת כלי דרישא אי"צ שפ"ה]. ולרמב"ם הוא מדברי ת"ק, אמנם הלכה כראב"י דלעולם צ' המטהרו. ולרשב"א (הו"ד בב"י בס"ח) הוא מדברי אמרו לו דר"א דלמטה מהני נקב כ"ש, ואין הלכה כן אלא דצ' כשפ"ה.

דיני שאובין והשקה בכלים:

מים המקלחין מכלי למקוה (ס"ז וס"ח): לרא"ש בתשובה, ובפסקים בשם ר"מ ורבינו שמחה, והר"ש ורבינו ירוחם בשם הגאונים ולטור, נוקבו מהצד כשפ"ה סמוך לשוליו, ומלמטה כ"ש. ולרמב"ם כלי שטהרתו פחותה משפ"ה, נוקבו בכדי טהרתו¹⁷, ושטהרתו גדולה מזה, נוקבו כשפ"ה. ותוספות וסמ"ק (הובאו בב"י בס"מ) סתמו דנוקבו בכדי טהרתו. ולרשב"א בתוה"ב בכלי המקבל תומאה (ככלי חרס ומתכות) אסור לטבול לעולם. ובכלי שאינו מק"ט (ככלי גללים ואבנים), נוקבו כשפ"ה בשוליו או סמוך לשוליו באופן שאינו מקבל מים כלל.

לעשות מקוה בכלי בלא השקה (ס"ז וס"ח): לרמב"ם וכ"פ השו"ע אם ניקב נקב המטהרו (סמוך לשוליו שלא יקבל מים כלל ש"ך) דבזה בטל מתורת כלי לענין שאובים (פרי דעה)¹⁸, ועשה בו מעשה בנין כשר. לטור בדעת הרא"ש, כלי הנקוב שפ"ה (שאינו מקבל מים) מותר לטבול בו, אבל בכלי נקוב כ"ש אסור (ודברי הרא"ש בתשובה שאסור לטבול בנקובה כ"ש סתרו הפסקים שהתיר בכה"ג)¹⁹. לב"י בדעת הרא"ש וכ"פ הרמ"א יש ליישב דבריו בשו"ת עם הפסקים (בשם רבינו מאיר ורבינו שמחה ור"ש) דלעולם אסור לטבול בכלי אפי' נקוב כשפ"ה, עד שינקבו כמוציא רימון סמוך לשוליו דבטל לגמרי מתורת כלי. וכתב הב"י שכן משמע בר"ש וברבינו ירוחם ובראב"ד²⁰. ומה שמצינו בשוקת יהוא שטבלו בה איירי בקבעה ולבסוף חקקה דאינה כלי כלל ולא היה צ' לנקבה אלא לעירוב מ"ס (רא"ש בתשובה). לרשב"א בשו"ת בכלי שאינו מקבל תומאה נוקבו כ"ש מלמטה באופן שאינו מקבל מים כלל²¹, ובכלי המקבל תומאה נוקבו כשפ"ה בין מלמטה בין מן הצד ואפי' מקבל מים.

לטבול בכלי הנמצא בתוך מקוה או מעין (ס"ז וס"ט): במתני' (ו ה) איתא דשידה תיבה ומגדל צריך לנקבם כשפ"ה בכל מקום שהוא. ובתוספתא איתא שבמקוה צ' נקב כשפ"ה, ובמעין כ"ש, ומשמע דקאי אשיעור הנקב. הרא"ש והרמב"ם סתמו כמתני', ופירשו שהתוספתא באה לחדש שאפי' שמטהר בכ"ש צ' שפ"ה²². וכ"פ הרמב"ן והריטב"א מתוספות והרא"ש והשו"ע. והרשב"א (בתוה"ב) פסק כפשט התוספתא שבמעין מהני נקב כ"ש, וכתב עוד שבמקוה צ' שיהיו מ"ס חוצה לו ובמעין אפי' כ"ש מועיל ואפילו לאדם²³. ולרא"ה (ב"ה) וכ"פ החת"ס (הו"ד בפת"ש סקט"ו) השקה מועילה במין במינו, ולכן אם המעין זוחל א"א להשיק לכלי שהוא אשבורן אלא צ' לטבול מתורת כלי לגמרי. ולר"ש אם מונח בקביעות במעין אסור לטבול בו אפי' ע"י השקה גזירה שמא יקבעו במוצא המים.

להשיק כלי דרך פיו (שיש בו שפ"ה) למעין או מקוה: לר"ש (בפי' למשנה) ולרשב"א בתוה"ב אם קבוע בארץ מימיו שאובים ואסור. ואם אינו קבוע מותר. לרא"ש והב"י ברמב"ם אם אינו בתוך המים מימיו שאובים. לב"י ברשב"א בדעתו מותר לטבול במים היוצאים ממנו. ולטבול בו, אם יש מ"ס מהמעין לכלי מותר, ואם לא אסור. ולמהר"ט ברשב"א אסור לטבול בו או במים היוצאים ממנו²⁴. לרא"ה בעי' מין במינו בהשקה ולכן במעין זוחל מימיו שאובים. ולמעין שאינו זוחל או מקוה, מותר להשיקו. למרדכי מרבינו יואל והרוקח א"א להשיק כלי כלל דכאילו המקוה עשוי בכלי ובעי' שיהיה בקרקע דומיא דמעין ובור. לסמ"ג לטבילת אדם בין במעין בין במקוה בעי' שיהיה מ"ס חוצה לו. ולטבילת כלים במעין מהני כ"ש, ובמקוה צ' מ"ס.

להשיק כלי דרך נקב למעין או מקוה: לרוב הרא"ם²⁵ מועיל נקב כשפ"ה סמוך לשוליו שאינו מקבל מים דבזה מתבטל מתורת כלי (ואפי' למצריכים כמוציא רימון בטובל בו לבד, שמא ע"י השקה שאני). ולרשב"א בתוה"ב (וכן מעיקה"ד למהרי"ט) אם נקוב כשפ"ה אינו פוסל המקוה ואפי' מקבל מים תחתיו, וראוי לחוש למחמירים.

¹⁷ וכתב הב"י (להלן ס"מ) בשם תוספות שבכדי טהרתו דחרס היינו שניקב בכונס משקה באופן שלא נשאר למטה מהנקב שיעור כלי חרס המקבל תומאה.

¹⁸ דאף דלענין טהרת כלי סגי שלא נשאר תחת הנקב שיעור כלי המק"ט, גבי שאובין צ' שלא יכנוס מים כלל.

¹⁹ ולפי זה כתב הטור שאסור לכתח"י להביא מים בכלי נקוב כלשהוא, ומותר בנקוב כשפ"ה. ושמא לב"י אין בזה חילוק כלל ומותר להביא מים אפי' נקוב שפ"ה לחוד.

²⁰ כן כתב בביאור קושייתו אדברי הטור. וכתב הראב"ד להוכיח דלא כהרמב"ם דלכו"ע בשידה ותיבה ומגדל בעי' שפ"ה דהוא בכדי טהרתו (ורחה הב"י דא"כ ליבעי מוציא רימון), וכן גם אם נקבו לעולם יהיה בו חתיכה ראויה לשמוש (ורחה הב"י דא"כ גם המים היוצאים ממנו יהיו שאובין. וכתב הראב"ד לטעמיה אינו פוסל מים היוצאים מכלי).

²¹ שאם היה כלי המקבל תומאה והיה נקוב כ"ש, היה פוסל את המקוה משום דהוי הויתו ע"י דבר המק"ט. ורק ע"י שאינו מקבל תומאה מהני.

²² וכתב הב"י דלפי"ז פסקו כמתני'. או דנאמר דהתוספתא לא קאי אשיעור הנקב אלא שגם במעין בעי' שפ"ה, ור"ל שכן הוא במעין שאפי' שמטהר בכ"ש בעי' נקב כשפ"ה.

²³ הטעם בזה הוא דהרשב"א חידש יסוד עצום בדיני השקה, דכל מה דבעי' השקה למקוה הוא רק לחסרון שיעור ולא להשקה בעלמא, והיינו שמים הנמצאים בכלי ומושקים למקוה אפי' בכלשהוא הוי השקה, וכל מה דבעי' שפ"ה הוא רק לשיעור מ"ס, וזה שמים הנמצאים בכלי למרות שהם מושקין למקום טהרה, מ"מ אין שם מ"ס ולכן אי אפשר לטבול בו, ועל ידי שפ"ה הוי פתח גדול שמחברו למקום הטהרה, והוי כמקו"א ויש בו מ"ס. אמנם במעין שאי"צ מ"ס כלל, ממילא אי"צ נקב שפ"ה ומהני כלשהוא. ויש לציין עוד דכ"ז דוקא בכלי המוקף מים. אבל כלי הסמוך לו גם במעין אין הדין כן וכפי שיתבאר.

²⁴ ואם מקלח על שפתו דינו כהרא"ה המבוארים להלן.

²⁵ ראה באח' שפסקו כן (ש"ך סק"ז, ט"ז סקט"ו בשם מהרש"ל ועוד).

עוד בתוספתא (שם): לכו"ע סתימה בסיד וצרורות, וכן בסיד לבד או גפסית לבד²⁶, אינה סתימה מעולה ואינה עושה כלי. וסתימה בסיד וגפסית יחד היא סתימה מעולה ועושה כלי. פקקו בסיד ובכנין אינו פוסל את המקוה: לר"ש והרא"ש והרשב"א היינו שסתם בשניהם וכיון שאינה סתימה מעולה אינו כלי ולא פוסל המקוה. ולרמב"ם סתם בשניהם ואינה סתימה מעולה, אלא שצ' לסתם דוקא בזה כדי לעשות בו מעשה בנין או לקבעו בארץ כבנין כדי שלא יהיה בו שם כלי או שיורי כלי כלל. בסיד ובגפסיס [י"ג גפסית]²⁷ פוסל את המקוה: לר"ש והרא"ש והרשב"א, הכוונה שסתם בשניהם וכיון שסתימה מעולה הוי כלי ופוסל. ולרמב"ם, הכונה שסתם בזה או בזה ואינה סתימה מעולה, אלא דל"ה דרך בנין לבנות באלו לבדם (ש"ך), ואם יקבענו יועיל. ואם יסתם בסיד וגפסית יחד, ל"מ גם יקבענו כיון דהוי סתימה גמורה. גררו על הארץ או על סיד וגפסיס או שמרחו בטיט מן הצדדין אינו פוסל את המקוה: לר"ש והרא"ש והרשב"א, ל"ה סתימה מעולה ואינו כלי וכשר. ולרמב"ם הכוונה שלא עשה מעשה בנין גמור, כיון שגררו על הארץ או על סיד וגפסית ונסתם הנקב מאליו הוי כצרורות, ושמירחו בטיט אח"כ הוי כסיד, וכשר.

הקשה הב"י לרמב"ם דמהני נקב המטהרו לבטלו מתורת כלי, אמאי פסק דכלי שחיברו בסלע נוקב בו נקב כשפ"ה ומותר לטבול בו ואינו פוסל משום שאובין, ומשמע דאי"צ נקב המטהרו. ות"י א. מיירי בכל מיני הכלים, אלא שבחיבר הכלי בעודו שלם צ' נקב שפ"ה. ולפי"ז י"ל שהרא"ש שהצריך שפ"ה מיירי בקבעו שלם, ואינו חולק על הרמב"ם, וכתב הש"ך דמהב"י והרמ"א נראה דלס"ל להלכה ת"י זה. ב. מיירי דוקא בשוקת של אבן דאין לה שיעור של נקב המטהרה והעמידה על שפ"ה. ג. מיירי בכל מיני שוקת, אלא שגזרו לנקבה נקב גדול שלא תתחלף בשוקת שקבעה ולבסוף חקקה שכשרה בלא נקב כלל. ועו"ק אמאי כתב דשידה תיבה ומגדל מטבילים בהם בנקב כשפ"ה, ולא נקב כמוציא רימון המטהרין. ות"י א. דדוקא בחרס צ' נקב המטהרו דע"י זה כבר בטל ממנו שם כלי, אבל כלי עץ שיעורם בכמוציא רימון, וכיון שנקבם כשפ"ה יצאו מתורת כלי לענין שאובים.

ק' דביש"ש מצינו שהיו רגלי השוורים נקובים כמוציא רימון לבטלו מתורת כלי, הא בשפ"ה סגי. לתוספות עשו כן לרווחא דמילתא (ולכן ניקבו רגלי כולם). לה"ר אלחנן עשו כן שלפעמים היה מעין עיטם שופע כולו לתוכו ונראה כטובל בכלי בלא השקה, ולכן נקבוהו להוציאו מתורת כלי כלל. לרא"ה אין השקה מועילה משאובין למעין כיון שהם ב' מינים, והוצרכו לבטלו מתורת כלי. לסמ"ג והרשב"א נקבו היש"ש כמוציא רימון, כדי שיכנסו בו המים בשפע (ולתרוויהו מהני בשפ"ה). לסמ"ג והרמב"ן מרבינו אלחנן כל שפע המעין היה נכנס בו, ובכה"ג בעי' להוציאו לגמרי מדין כלי. ולרמב"ן מ"א כעשו כן שלא יטמא הכלי בטומאת הנכנס לתוכו קודם שטובל.

מקוה מאבנים כתב הרשב"א (הביאו הד"מ) וכ"פ הרמ"א שאם חקקו באבן אחת וקבעו פסול. ואם בנאו מאבנים הרבה כשר.

ק' דלהלן (ס"מ) פסק השו"ע דמן הדין מהני נקב כ"ש להביא בו מים ואי"צ המטהרו. ות"י הש"ך דשמא לכתח"י דהתם הוא נקב המטהרו.

כלי מתכת שניקב בכדי טהרתו, ל"א בפנים מאירות (הו"ד בפת"ש סק"ט) פסול לעולם. ולפנים מאירות כשר.

[פת"ש] **כלי (תיבה) הצף על המים ומנוקב כשפ"ה** ושמים בו חמין ושיורדים לטבול מסירים הפקק ומשיקין אותו. לרע"א מן הדין יועיל לנקוב עוד את הפקק או התיבה נקב המטהרו, ובה ממ"נ יהיה טהור, דלר"ש דלהשקה בשפ"ה צ' כלי שאינו קבוע, יועיל נקב כ"ש לבד לבטלו משם כלי. ואי כהרמב"ם דלבטל מתורת כלי צ' לעשות בו מעשה בנין, תועיל ההשקה בשפ"ה אף שקבוע שם. ולא תפסי' ב' החומרות בכלי ובהשקה. וגם לש"ך דלטבול בעי' נקב שפ"ה, היינו בסמוך למים, אמנם במים מקיפין אותו דאסור רק לר"ש, יש להקל בנקב כ"ש. ויותר טוב לעשות הפקק רפוי ולנקוב התיבה כ"ש שמא יהיה מהודק [ואין לחשוש למה שמיוחד למדרס ומק"ט ואית ביה גזירת מרחצאות לראב"ד, דכיון שאינו מחובר בקרקע אינו דומה למרחצאות].

כלי קבוע בארץ שנקבו כדין ואחר כך סתמו, למרכה"מ מותר לטבול בו, כיון דע"י הנקיבה בטל מתורת כלי והוי קבוע לבסוף חקקו. ולבאר יעקב מלשון הפרישה נ' דאין לעשות כן לכתח"י או דיע', ולכן אם אין הפסד יוציאנו ויקבנו, אך בדיעבד מותר. ולרע"א אסור לטבול בו כיון שע"י הנקב נפסל משם כלי ושסתמו חזר בו שם כלי. ואם נקבו וקבעו, המים היוצאים ממנו כשרים, אבל אסור לטבול בו.

ס"ח

מתני' (ה ב) מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול העבירו על גבי שפה כ"ש כשר חוצה לו שהמעין מטהר בכ"ש. תוספתא (מקואות ד ה) מעין היוצא לתלמי ומן התלמי לבריכה ראשונים ראשונים פסולים מפני שהן נשאבים, כיצד עושה נקבו מעין זקנו כ"ש ונמצאו מים מעוט מטהרין את המרובין. הק' הר"ש א. למה המים היוצאים פסולים והרי הם מחוברים למעין

²⁶ רשב"א ורע"א (הו"ד בפת"ש סק"ט).
²⁷ והוא כמין סיד ולבן יותר מסיד. ט"ז.

ומטהר בכ"ש (וכמו שמוכח ממעין שרבו עליו זוחלין שאפי' שריבה שאובין על המעין כשר וק"ו שריבה מעין על השאובין).
ב. ועוד קשה דמשמע דיש שפ"ה בפי הכלי²⁸ וא"כ מותר לטבול אפי' בתוכו ע"י השקה כדמצינו (חגיגה) שמטבילין כלי בתוך כלי. ר"ש תי' משום גזירת מרחצאות שגזרו על כלים הקבועים במקוה שמא יקבעם במקום מוצא המים ולא יהיה בפיהם שפ"ה ויפסלו את המים היוצאים מהמעין. וממילא פסלו גם את המים היוצאים מהם וגם את הטבילה בתוכם. לרא"ש והט"ז (וכ"פ שו"ע) אין המים היוצאים מחוברים כיון שהכלי מפסיק (ומעין שרבו עליו הא המים באים על עיקר מקום המעין וש"ד). ומה שאסור לטבול בתוכם (ומטעם זה הכלי מפסיק) משום שגזרו שאסור לטבול בכלי הסמוך למקוה או מעין שמא יטבול בלא השקה כלל. לב"י ברשב"א באמת המים שבכלי מושקים למעין, ולכן אין היוצאים נפסלים, ומה שאסור לטבול בו הוא כיון שאין מ"ס חוץ לכלי. למהרי"ט ברשב"א לא התפרש הטעם. לסמ"ג ולתוספות (ב"ה) ולהו"א בר"ש מיירי לטבילת אדם שצריך מ"ס גם במעין, ובאופן שאין במעין מ"ס הראויים להשיקם, ונמצאו המים שבכלי שאובים לגבי טבילת אדם. למרדכי מרבינו יואל והרוקח צ' שיהיה בקרקע דומיא דמעין ובור, וכיון שעיקר המקוה הוא בכלי אין טובלים בו וממילא מימיו שאובים

דעת הרשב"א בטבילה בכלים: כלי המונח במים ואינו קבוע, מותר לטבול ולהטביל בו. ובמקוה בעי' מ"ס חוצה לו, ובמעין אי"צ מ"ס לכלים. ואם שפתו למעלה מהמים צ' שיהיה בו נקב כשפ"ה מן הצד. ואם שפתו בתוך המים, אם למעלה מהני נקב כ"ש, ואם מהצד צ' שפ"ה. אבל כלי קבוע אסור לטבול בו, גזירה שמא יטבול במרחצאות שיש בהם שאובין. כלי המונח סמוך למעין לב"י בדעתו: אין המים היוצאים ממנו נפסלים משום שאובין ואפילו אין בפיו שפ"ה. ולטבול בתוכו, אם יש בפיו שפ"ה ויש מ"ס בין המעין לכלי, מותר לטבול בו. ואם אין בפיו שפ"ה או שאין בינו למעין מ"ס אסור לטבול בו.

מח' הב"י והמהרי"ט בדעת הרשב"א: לב"י קילוח מעין לכלי נקרא השקה גבי שאובים (דלא כקו' הר"ש), ולכן המים היוצאים מהשוקת אינם נפסלים לעולם ואפי' מקלח ישר בשוקת. והמים הנמצאים בכלי, אם אין מ"ס מהמעין לכלי אין הקילוח מועיל לטבול בכלי (ולא התפרש הטעם), ואם יש מ"ס הקילוח מועיל לטבול בו. ולמהרי"ט קילוח מעין לכלי אינו נקרא השקה כלל (כקו' הר"ש), ולכן אם מקלח ישר בשוקת (בלא עירוב על שפתו או השקת נקב) נפסלים כל מימיו בשאובין. ואם מקלח גם על שפת הכלי (כציוור הר"ש והרא"ש), הרי המים היוצאים נטהרים בהשקה למים שעל השפה. וגבי המים שבכלי, אם יש מ"ס חוץ לכלי מועילה השקת השפה לטבול בתוכו. ואם אין מ"ס אסור לטבול בו [הרי דלכו"ע אם אין מ"ס אין הקילוח או המים שעל שפתו נקראים השקה ואסור לטבול בכלי].

הוכחות המהרי"ט: א. לב"י הו"ל למימר 'תוך השוקת פסול חוצה לה כשר'. ב. מהלשון פסול משמע שנפסלים בשאיבה, ולב"י אינו כן. ג. התועלת והביאור בהעבירו ע"ג שפה אינה ברורה כלל. ד. הרא"ש פירש המשנה באו"א והעתיק בפסקיו דברי ר"ש ולא חלק עליהם (ותי' הב"י שלא רצה להאריך כיון שהעתיק במשנה פי' הרמב"ם). ה. אמה סמך הרשב"א להתיר. ו. אמאי סמכו בימינו להתיר דהוי מעין שהעבירו על גבי כלים ולא על גבי שפה. ולכן דעתו שהר"ש והרשב"א מסכימים לרא" בפי"ה מ, אמנם כלי המושק למעין כשר באופנים הבאים: א. אם אין בו נקב שפ"ה אינו כשר אלא ע"י הכשר דשפה כפי' הראשונים. ב. אם יש בו נקב כשפ"ה, הוי עירוב מקוואות ומצטרף להשלים למ"ס עם מי המעין²⁹. והוכיח המהרי"ט דלרשב"א מועילה השקה לכלי אפי' מקבל מים תחת הנקב, דיש להקשות למה לא העמידו הראשונים סיפא דמתני' דשוקת בגוונא דרישא, ואף שבסיפא מבואר שמועיל נקב כשפ"ה אפשר להעמידה בנקב מהצד שאינו מקבל מים תחתיו. ומזה שלא העמידו בזה מוכח שבהשקה אי"צ שלא יקבל מים תחתיו וא"א להעמידה ארישא דצ' שלא יקבל מים תחתיו כדי לבטלו מתורת כלי. אמנם כל הוכחה זו רק א"נ דשוקת יהוא היתה כלי, וכן מפורש ברשב"א. אמנם לרמב"ם והרא"ש דאין השקה לכלי, י"ל דשוקת יהוא לא היתה כלי, ולכן היה מועיל בה העירוב בכל גוונא. וכן מפורש ברא"ש.

הוכחות הב"י: קושיות המהרי"ט ברשב"א מיושבות למעין בדבריו. ועוד, א. משמע בלשון שאינם שאובין כיון שמחוברין למעין, והיה לו לומר שהיו שאובין אלא שנטהרו. ב. שכתב לחלק בין לטבול בו לבין במים היוצאים ממנו, ותלה הדבר במתני' דשוקת ולא הזכיר דצ' שיעברו על שפתו. ג. מהלשון משמע שקראם שאובין והתיר לטבול חוץ, שהרי כתב שאפילו היו שאובין בידי אדם היה מותר לטבול ע"י המשכה.

ה (א) ביאור המשנה מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול העבירו על גבי שפה כ"ש כשר חוצה לו שהמעין מטהר בכ"ש. לרמב"ם והר"ש והרא"ש וכ"פ השו"ע היינו שאם כל קילוחו נכנס לשוקת הכל נשאב ופסול. ואם מקצת ממנו עובר על גבי שפה ואינו נכנס, ה"ז מכשיר כל המים היוצאים מהשוקת. ולב"י ברשב"א ובר"ש הכל ציור אחד, ומדובר שאין מ"ס במים שמהמעין לכלי, ולכן בכלי עצמו אסור לטבול (ולא פי' הטעם), וחוצה לו מותר כיון שלא נפסלו המים הנכנסים בכלי משום שאובים שהרי מחוברים בהשקה ע"י הקילוח. ורישא קאי אמים שבכלי וסיפא קאי אמים היוצאים. ולמהרי"ט ברשב"א אין השקה ע"י קילוח, וברישא נכנסים ישר בכלי ולכן נפסלים משום שאובים. ובסיפא מקצתם מקלחין על שפתו ומקצתן בתוך הכלי, ולכן המים הנמצאים בכלי אסורים בטבילה כיון שמדובר שאין מ"ס עד הכלי, והמים היוצאים מותרים בטבילה שנטהרים ע"י המים שעל שפתו.

להטביל במים שע"ג שפת השוקת, לב"י ברשב"א משמע שאסור דל"ש מתוך הכלי. ולר"ש ולמהרי"ט ברשב"א מותר, כיון שלא נכנסו מעולם לכלי.

²⁸ שהרי מי הבריכה כשרים אחר נקיבה כ"ש, ול"א שאינם מחוברים. ר"ש.

²⁹ ומה שכתב אח"כ ונכנסין מי המעין שיש בו מ"ס דרך הנקב וכו', אין כוונתו צ' שיהיו מ"ס במעין, אלא שיש שיעור מ"ס במעין כולל מה שבכלי, ור"ל שיש מספיק מים במעין בשיעור מ"ס, וכשאתם מים נכנסים בכלי נטהרים כל המים שבו.

האופן שהונחה השוקת סמוך מעין, לט"ז והדרישה (נז' להלן בש"ך סקצ"ב) מיירי שהניח ע"ד לקבלה. ולש"ך אפי' הניח סתם כלדעת הוא כיון שהמעין עובר תמיד.

ס"ט

טבילת כלי בתוך כלי: לר"ש³⁰ בכלי טמא בין פיו למעלה בין מהצד מועיל פתח כ"ש, דמיגו שעלתה לחיצון דכטומאתו כן טהרתו (ט"ז מרש"י) עלתה לפנימי. ובכלי טהור, מהצד בשפ"ה ולמעלה כ"ש. ולרמב"ם וכ"פ שו"ע בכלי טהור, בין מלמעלה בין מהצד בעי' שפ"ה. ובכלי טמא, פיו למעלה, מועיל נקב כ"ש משום דרק בכה"ג אמרי' מיגו כיון שמתחבר ביותר או שהמים שבו כמי המקוה (לש"ך והט"ז הנ"ל). ואם פיו מהצד, כשפ"ה. הטעם שמלמעלה אמרי' דהוי חיבור (לר"ש בכלי טהור ולרמב"ם בכלי טמא) לט"ז משום שבזה המים מתחברים ביותר, ולש"ך בשם אביו משום שהמים שמעל הנקב מכסים את המים שבכלי, ומהצד הרי הכלי חוצץ בין המקוה למים שבו, ורק מה שנוגע מהצד חשוב כמקוה.

ס"י

מתני' (ה א) מעין שהעבירו על גבי בריכה והפסיקו, הרי הוא כמקוה. חזר והמשיכו, פסול לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת, עד שידע שיצאו הראשונים. לר"ש והרא"ש והטור וכ"פ השו"ע מיירי שהיתה מלאה גשמים וחברה למעין ונעשית כמעין, ושהפסיק החיבור חזרה לדין מקוה, ושחזר והמשיכו חזרה למעין שמתהר בכ"ש וזוחלין, אבל פסולה לזבין דבעו מים חיים³¹. וכתב הב"י שאפשר שאם היתה ריקנית בתחילה והפסיקה וחזר המשיכו, כשרה לזבין. למהרי"ק והחת"ס (הו"ד בפת"ש) בדעת הרמב"ם ולפשטות דבריו במשנת מיירי שהיתה מלאה גשמים וחברה למעין והפסיק הזחילה, כלומר שלא היו המים יוצאים ממנה, הרי היא כמקוה כיון שאין בכח המעין שאינו זוחל להוציא הבריכה ממקוה, ואם המשיך זחילתה מהצד השני, מטהרים בכ"ש וזוחלין כיון שמי המעין נכנסים ויוצאין בה, אמנם פסולים לזבין כיון שנפסקה חיותם באשבורן. ויל"ע אם היתה ריקה והפסיק זחילתם שאינם יוצאים ממנה, אם חשיבי כמקוה שהרי אינם נמשכים, או כמעין שהרי סו"ס אין מים אחרים בבריכה. הב"י צידד כהצד הא' והחת"ס (הו"ד בפת"ש) כהצד הב'. לרמב"ם בפיה"מ ולמס' הב"י במשנת מיירי שהיתה ריקה והפסיק הזחילה דחשיבא כמקוה וכהצד הא'. ולראב"ד (הו"ד במהרי"ק) ולריב"ש (הו"ד בד"מ) ולרשב"א מיירי במלאה מי מעין, ושהפסיק החיבור חזר דינה למקוה, ושחזר וחברה מטהרת כמעין אבל לא לזבין, כיון שהמים שבטל מהם שם מעין בתחילה מפסיקין ביניהם. ולמהרי"ק מיירי שהיתה מלאה מי גשמים שאם חיברה והפסיקה וחזר וחברה בטל ממנה שם מעין, אבל אם היתה ריקנית אפילו הפסיק החיבור, אם זוחלת מטהרת כמעין.

מי מעין שהופסקו מהמעין, לראב"ד והרשב"א וכ"פ הש"ך דינם כמקוה ואפי' חזרו ונזחלו. ולמהרי"ק בזמן שעומדים דינם כמקוה, חזרו ונזחלו דינם כמעין. והוכיח מגל שנתלש דמיירי שנפסק ממקור חיבורו ומ"מ מטהר בזוחלין [ודחה הש"ך א. גל נתלש מעצמו, ב. כח זחילתו וחיותו רב, ג. נתלש מהים גופיה, ד. נתלש בדרך זחילתו]. עוד הוכיח מג' מקוואות (סנ"ה) שמתחברים ע"י הטבילה דהו"ז זוחלין ל"א בס"ג, ובהכרח שבאו ממעין ואף שפסק חיבורם נטהרים [ודחה הש"ך א. י"ל דמיירי במחברים ג'³² מעינות ולכן מטהרין בזוחלין (והרי למהרי"ק מוכרח לומר כן³³), ב. מבואר בריב"ש וברמ"א (ס"ג) דזוחלין שסופן לחזור ל"ה זוחלין. ג. אי"ז זוחלין אלא יוצאים לשפת המקוה ומתערבים באשבורן (כמבו' בריב"ש)³⁴].

אם היה המעין עומד ועשאו זוחלין על ידי שנתן בו עצים או שאובים, כתב הט"ז שאין הבריכה מטהרת בזוחלין משום שלא היה לו כח זחילה מתחילה, אלא נטהרת משם שאובין.

קו' הפרישה מ"ש הכא מנהרות דחיישי' לריבוי נוטפין על זוחלין. לט"ז הקושיא מחזור והמשיכו דיש לו דין מעין וא"כ אמאי אין לנוטפין שנתערבו בנהר דין מעין. ותיירץ הט"ז דבנהרות גזירה בעלמא היא, ולעולם מעין שהרבה עליו נוטפין או שאובין דינו כמעין לגמרי כיון שהיה בו כח זחילה. ולש"ך הקושיא (כהג"י בפרישה לפנינו) מהפסיק הזחילה שמטהר באשבורן וא"כ אמאי בנהר אין מטהר באשבורן. ותיירץ הש"ך דלק"מ כיון דבאמת הנהרות מטהרין באשבורן ככאן.

ס"יא

שאובים הנטהרים במעין, כתב הרשב"א וכ"פ שו"ע דאפי' המעין בא על השאובים, נטהרו השאובים.

³⁰ וכן דקדקו מדברי הרשב"א בתוה"ב.

³¹ וצ"ע דמשמע שמתחילה היתה כשרה לזבין ורק לבסוף לא, וקשה שהרי מיירי במלאה מי גשמים מתחילה, ואם כן מה הועילה השקתה ומ"ש מהכא. ועיין פרישה.

³² הפרי דעה הגיה ב' מעינות, דהא האחד שאוב.

³³ הנה כוונתו שהרי אם חזרו וזחלו שם מקוה עליהם, ויש להכריח לומר כן שלא תקשה על הסוכרים שאדם נטהר במעין בכ"ש ושם משמע שלא נטהרו. ולכן מוכרח לומר דמיירי במעינות. אלא דקשה אמאי באמת לא נטהרו.

³⁴ ראה להלן

אם השאובים הנ"ל מטהרין בזוחלין, לב"י ברמב"ם וברא"ש (להלן ס"ט³⁵), ולרמ"א והב"ח (הו"ד בש"ך סקמ"ב) בטור, ולש"ך הלכה כרוב הרא' (לעיל ס"ב) שאם רובו זוחלין מטהר בזוחלין ובכ"ש (עכ"פ אם היה זוחל), ואם רובו שאובין או נוטפין מטהר באשבורן ובכ"ש (ש"ל סקמ"ב³⁵). ולמהרי"ק במ"ס) [ובזה מתורצת קו' המעמ"מ מ"ש הכא מנהרות]. לט"ז הלכה כהראב"ד שאין רוב המים קובע, אלא שאם היה המעין זוחל מטהר בזוחלין, ואם היה עומד מטהר באשבורן וכמתני' דנדל³⁶.

לדעת הרמ"א דרוב נוטפין מטהר באשבורן, קשה מ"ש מס"י במעין שהמשיכו לבריכה והפסיקו והמשיכו שהיוצאים מטהרים בזוחלין. לט"ז כאן מיירי שהיה המעין עומד, אבל היה זוחל מטהר בזוחלין ול"ש ממה הרוב. ולש"ך התם רוב המים מהמעין. ועוד קשה מ"ש מס"ח במעין המקלח על שפת כלי דמסתימת הפוסקים משמע שהיוצאים מהשוקת מטהרים בזוחלין גם אם מי השוקת הרוב. לט"ז כאן מיירי שהיה עומד ולכן מטהר באשבורן, אבל היה זוחל מטהר בזוחלין. ולש"ך בבריכה המים שבכלי היו מי מעין ועדיין מחוברים בו וקיל טפי.

סי"ב

מתני' (ה ב) מעין שהעבירו ע"ג כלים או ספסל, לרבי יהודה דינו כמעין, לרבי יוסי כמקוה ואסור לטבול עליהם ממש. ופסקו הרא' וכ"פ שו"ע דהלכה כרבי יוסי. והקשו הרא' מ"ש מרישא דהעבירו ע"ג שוקת שנפסל. לר"ש (בהו"א) מיירי בהעבירו ע"ג כלים נקובים. ולרמב"ם והרא"ש (והר"ש למ"ס) וכ"פ שו"ע מיירי בהעבירו על אחוריהם ולא נתקבלו בכלי. ובביאור טעמו דרבי יוסי דאסור לטבול עליו ואחרי הריהו כמקוה, כתבו הראשונים שהוא משום גזירת מרחצאות שאסרו לטבול אפי' אחורי כלי (ולר"ש י"ל אכלים נקובים) שמא יטבול בכלי עצמו, ואחרי שנפסלו המים העוברים עליו נמצא שפסק ממנו שם מעין. ולראב"ד והרשב"א והר"ן (הו"ד בסי' קצ"ח), ולב"י ברא"ש, ולט"ז הגזירה דוקא בכלי המק"ט ואפי' בדיעבד לא עלתה טבילה (ש"ך). ולש"ך בדעת הטור ברא"ש הגזירה גם בכלי שאינו מק"ט דאין סברא לחלק בזה לענין זה. ובדיעבד עלתה טבילה, שהרי בש"ס אסרו משום ביעתותא. וכתב הש"ך שאם טבלה אאחורי חרס לכו"ע עלתה לה טבילה, דלפוסלים בדיע' הא אינו מק"ט. ולרא"ש דאוסר באינו מק"ט הא בדיע' עלתה לה טבילה. והפרישה כתב שהמשיכו למקו"א הריהו כמקוה דמיירי שנפסק הקילוח מהמעין [והק' הט"ז דא"כ מ"ט דרבי יהודה].

ק' מ"ש אחורי הכלי שאסור לטבול ע"ג, ממעין שהעבירו ע"ג שפה (ס"ח) שמימיו כשרים. וכתבו הב"ח והט"ז והש"ך דמיירי בעובר כולו על אחורי הכלי ולא על צדדיו.

ק' אמאי אינו נקרא הוויתו ע"י דבר המקבל טומאה (סל"ה וסמ"ח) שפוסל אפי' אאחורי כלים (אם הכלים שלמים). לתוי"ט מיירי שהיו המים מגיעים לשם בלא"ה וכדלקמן סמ"ט. ולפרישה מעין ומקוה שלמים אינם פוסלים משום הוויתו ע"י דבר המק"ט. וכתב הש"ך דתלוי במח' הרא' להלן סמ"ט אם יש חילוק בזה.

סי"ג-י"ד

נוטפין שעשאן זוחלין, יתבאר להלן סמ"ח.

ס"ט

מקוה שיש בו מ"ס (או מעין כ"ש לדעת הטור כהרא"ש הנ"ל בס"ב-ס"ט³⁷), לרוב הרא' (רי"ף רמב"ם רא"ש רבינו ירוחם רמב"ן ר"ן מרדכי ר"ח (הו"ד ברמב"ן), אינו נפסל אפי' ברוב שאובים לעולם, דכמו שנטהרין מטומאתן ע"י השקה כך מתבטלת שאיבתן (רא"ש³⁷), ונותן בו אפי' לכתחי' (רא"ש ומרדכי), ואפי' ב' מקוואות בזה כ' ובוה כ' ומושקים (רמב"ן מר"ח³⁸). ומהרשב"ם משמע שנפסל. אמנם אין לחשוש לדבריו (ר"ן).

מעין שאין בו מ"ס ונפלו לתוכו ג"ל יתבאר להלן ס"מ.

מתני' (ג ג) המטיל ג"ל מכמה מקומות, לר"ע אינו פוסל ואפי' מכלי אחד, ולחכמים פוסל ואפי' מכמה כלים (כמבו' להלן). ופסקו הרמב"ם והרא"ש והשו"ע כחכמים.

מתני' (ז ו) מקוה שיש בו מ"ס מכוונות והטביל בו סגוס והעלהו: אם מקצתו נוגע במים, אין המים שבו שאובין. ואם העלו לגמרי הוו שאובין ופוסלים בג"ל. וכ"פ הרמב"ם והשו"ע.

³⁵ וכתב הש"ך (סקמ"ב) דבכלים חדשים צ"מ סאדם. ומ"מ שאר כלים טמאים ואפי' מדאו' מועיל כ"ש.

³⁶ והוא לשיטתו לעיל ס"ב שבאמת אין חילוק בין הוספת שאובין אמקוה או אמעין ובתרוייהו המים שבבור מבטלים אותם, אלא הקובע הוא כח זחילה שהיה במים שאם היה בהם כח זחילה מטהר בזוחלין ואפי' יותר ממקום שעמד בו, ואם לא היה בהם כח זחילה אינו מטהר אלא באשבורן.

³⁷ והוכיחו כן ממתני' (ו ח) דממלא ונותן לעליון שירדו לתחתון, ומוכרח לתת בעליון יותר ממ"ס ונמצא שרבו עליו שאובין ולא נפסל. וממתני' (ז ג) דמקוה שהשתנה מראהו ממלא בכתף עד שיחזור למראה מים. ומתוספתא (מ ב) דב' מקוואות אחד יש בו מ"ס ואחד אין בו, ונפלו ג"ל לאחד מהן, אני אומר לתוך של מ' נפלו.

³⁸ והוכיחו כן מדטבילין כלים בתוך כלים לתרומה אם יש בפי החיצון שפ"ה, וכן מדטובלין בשידה תיבה ומגדל, ואפי' שהמים שבהם שאובין, כיון שנורעין במי הים בטלים, והו"ה הכא.

פסול ג"ל במקוה חסר: לבסוף נפסל בג"ל שאובין כדברי שמעיה ואבטליון. ובתחילה, לרבי אליעזר נפסל ברביעית, ולחכמים נפסל בג"ל. ופסקו הרמב"ם והרשב"א והטור והשו"ע כחכמים.
המטיל ג"ל מכמה כלים: אם היה בדעתו לרבות, לר"ע (מקוואות ג ג) אינו מצטרף (דל"ג ממטיל מכמה מקומות מכלי אחד), ולחכמים מצטרף לעולם ואפי' שהה הרבה בין זה לזה. והלכה כחכמים. ואם לא היה בדעתו לרבות (לחכמים), אם הפסיק הקילוח בין כלי לכלי: כתב הראב"ד שמכלי אחד פוסל, ומב' כלים ויותר אינו פוסל. ואם לא הפסיק הקילוח: לת"ק דמקוואות (שם ד) ויוסף בן חוני דתמורה עד ג' כלים פוסל, מד' כלים ויותר לא פוסל (ואפי' נפלו כולם כאחד. ש"ך). לת"ק דתמורה אפי' מד' כלים ויותר פוסל. ופסקו הראב"ד (הו"ד בתוספות) והרא"ש והרמב"ם והטור והשו"ע כת"ק דמקוואות ויוסף בן חוני.

באופן שמטיל מכמה כלים ולא התכוין לרבות, כתב הראב"ד וכ"פ הט"ז³⁹ שצריך שיפול לוג שלם מכל כלי. והב"י הסתפק ברש"י אם כוונתו כהראב"ד, או שר"ל טעם דחכמים דעד ג' כלים מצטרף משום דראוי לפול לוג מכל אחד, אבל באמת גם אם לא נפל מצטרף.

בגדר נתנם כדי לרבות: לטור ורבינו ירוחם וכ"פ השו"ע היינו שמתחילה רצה לתת בו שיעור זה דג"ל. ולרמב"ם ורע"ב ותו"ט ונטיית הבי' והב"ח (הו"ד בש"ך) היינו שרצה לרבות מי המקוה שלא יחסרו. ולרשב"א היינו שנתן שם בכוונה ולא נפלו מאליהם.

*

{סל"ט}

מים הכאים ע"י אדם לענין שאובים וג"ל: לרא"ש, ולרשב"א (לדעת הבי"ו והט"ז והש"ך), ולתי' הא' בר"ש (גבי מסנק ב ו), ולב"י והרמ"א בר"ש (גבי תוספתא דמזלף ב ח), וכ"פ הטור והשו"ע (ט"ז וש"ך מדלקמן סל"ג) אדם עושה שאוב ואפי' אם מביא המים בלא כוונה. וכתב הט"ז שאין לזוז מפסק זה, ואם באו בכונה פסול אפי' בדיעבד ואפי' מקצתם. לי"א בראב"ד⁴⁰ אם מביא בכונה עושה שאוב, ואם מביא שלא בכונה כשר. ולראב"ד⁴¹, ולט"ז בר"ש (גבי תוספתא דמזלף, וכן הוא התי' הב' בר"ש גבי מסנק⁴²) אדם אינו עושה שאוב לעולם, ולכן אינו פוסל משום ג"ל, אלא דצ' שתהיה הויתו בידי שמים, ולכן עד מחצה אפי' מביא בכונה כשר, כדמוכח ממתני' דסילון שמחזיקו בידו ומטהר העליון מהתחתון. ויותר ממחצה, בלא המשכה, אפי' שלא בכונה פסול⁴³ דאין הויתו ביד"ש. ובהמשכה אפי' מביא כולו כשר. ולרמב"ם ע"י נתיזה כשר, ואם נוטל בידו פסול (ולא פירש שלא בכונה).

ההוכחות להא דאדם עושה שאוב: א. מסוחט כסותו שאינה כלי ופוסל, ב. סוחט שערו שאינו כלי ופוסל, ג. מדרבי יוסי דזולף ג"ל בידיו וברגליו ופוסל, ד. מדמסנק את הטיט שאם תלשו פוסל בג"ל. הוכחה להא דאדם עושה שאוב אפילו שלא בכונה: מלשון התוספתא דהטביל בו את הסגוס וזכו ממנו ג"ל דמשמע מאליהן (ש"ך). תשובת הראב"ד להוכחות הנ"ל: דבכולהו מיירי במים שאובים, וקמ"ל דהמשכה ע"י גופו ל"ה המשכה אף שאינה כלי.

מים הכאים ע"י בהמה לענין שאובים וג"ל, לב"י והרמ"א בר"ש⁴⁴, ולרמ"א בשם י"א עושה שאוב. ולרא"ש ולרמב"ם ולי"א בראב"ד וכן סתם הרמ"א אינה עושה שאוב, ואפי' מקוה שלם כשר ע"י בהמה. ולראב"ד ולט"ז בר"ש⁴⁵ לעולם אינה עושה שאוב, אלא שאין הויתו ביד"ש, ולכן עד מחצה כשר, יותר ממחצה כיון דל"ה הויתו ביד"ש, אם המשיך כשר, לא המשיך פסול.

סיכום הדינים: לרא"ש והרשב"א והטור וכ"פ השו"ע והרמ"א אדם עושה שאוב אפי' שלא בכונה, ובהמה אינה עושה שאוב כלל. ולי"א בראב"ד אדם עושה שאוב בכונה, ושלא בכונה והו"ה בהמה, כשר. לב"י והרמ"א בר"ש אדם ובהמה עושים שאוב ואפי' שלא בכונה (ובבהמה כן כתב הרמ"א בשם י"א). ולראב"ד, ולט"ז בר"ש עד מחצה אין אדם ובהמה פוסלים⁴⁶, ויותר ממחצה בלא המשכה פסול דאין הויתו ביד"ש, וע"י המשכה אפי' כולו כשר. ולרמב"ם אדם עושה שאוב ע"י שנוטל בידו ואינו עושה שאוב ע"י נטילה, ובהמה אינה עושה שאוב לעולם.

ובדעת הרא"ש והרשב"א והשו"ע דכל שבא מיד אדם פסול, אי לא ניחא ליה שיפול למקוה, לט"ז נמי פסול. ולש"ך כשר (ובזה מתורץ אמאי מועיל לנקות המקוה בכלי מנוקב אף שבא מיד אדם). וכ"פ להלכה.

דעת הב"ח בדעת הרשב"א, לט"ז ס"ל דאם לא ניחא ליה שיפול אפי' הביאם בכונה הוי כנפלו ממילא שלא מיד אדם. ולש"ך ס"ל כה"א בראב"ד ותלוי בכונה לשלא בכונה. ודחו דברי הב"ח דכוונת הרשב"א שכל שבא מיד אדם פסול (ולט"ז אפי' לא ניחא ליה, ולש"ך רק בניחא ליה).

כתב הלבוש בשם י"א שאם סחט הכסות בכונה במקוה הוי שאוב, ואם זכו מאליהם מתוך ידו ל"ה שאוב, וכתב המעד"מ שהיא דעת הרשב"א, והק' דהא לרשב"א אפי' נפל מיד האדם בלא כונה הוי שאוב. ודעת הש"ך שהיא סברת הרוקח שאם סחטו במקוה הוי שאוב וכדעת הי"א בראב"ד.

³⁹ ומדוקדק כן בלשון השו"ע.

⁴⁰ והביאו הרשב"א בשם הראב"ד.

⁴¹ כן היא מסקנתו. וראה בב"י (ט"ו) שקודם שהביא לשון הראב"ד והי"א הביא מלשון הראב"ד דבכ"ג עושה שאוב, וכהרשב"א להלן.

⁴² ושמא הוא התי' הבי' בר"ש גבי מתני' דמסנק (ב ו) כדלהלן.

⁴³ כן מוכח מדפירוש סיפא דתוספתא דמזלף דמיירי ע"י המשכה, ולא פירש דשם מיירי בלא כוונה (כהרמב"ם).

⁴⁴ אמנם הט"ז פירש שמש"כ הר"ש שבהמה פוסלת היינו בעשה רוב המקוה ממנו.

⁴⁵ כן מדויק בפירושו בתוספתא, וכמו שכתב הש"ך בדעתו דאין חילוק בין אדם לבהמה אליביה.

⁴⁶ ונמצא לט"ז דלית מאן דפסיל בבהמה משום שאובים. דלרמב"ם והרא"ש והטור מותר בבהמה אפי' כל המקוה, ולר"ש והראב"ד אינו פסול אלא משום הויתו.

*

תוספתא (ג ב) היה בראשו ג"ל שאובין וירד וטבל במקוה שיש בו מ"ס כשר. סחטו לתוך המקוה פסול [ר"ש מכשיר עד שיתכוין ויתלוש]. ביאור הסיפא דסחטו: לסוברים דאדם עושה שאוב [לרא"ש וסיעתו אפי' שלא בכונה ולי"א בראב"ד וסיעתו בכונה] מיירי במקוה שיש בו מ"ס מצומצמות, ופסולו בב' אופנים, א. שהיו בשערו ג"ל שאובין מתחי' ושטבל גופו, חיסר מהמקוה, ושיצא וסחט שערו נפסל. ב. שלא היו בשערו מים כלל, וטבל ונבלע בשערו ג"ל מהמקוה, ויצא וסחטו, פסול [ולרא"ש וסיעתו אפי' נסחט מאליו פסל. ולי"א בראב"ד וסיעתו היינו שסחטו בכונה]. ולט"ז בר"ש (וכן לתי' הב' בר"ש) דאדם אינו עושה שאוב לעולם, מיירי במקוה חסר ג"ל והיה בשערו ג"ל שאובים והשלימוהו למ"ס ונפסל⁴⁷.

*

תוספתא (ג ב-ג) רבי יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשה לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר. לגיון העובר ממקום למקום וכן הבהמה העוברת ממקום למקום וזלפו בידיהם וברגליהם שלשה לוגין למקוה כשר, ולא עוד אלא אפילו מקוה בתחלה כשר. לרא"ש והרשב"א והטור רישא מיירי בידי אדם וסיפא ברגלי בהמה והיינו לגיון ושיירא. לב"י והרמ"א בר"ש רישא מיירי בלא המשכה, וסיפא בהמשכה ואתיא למ"ד שאובה שהמשיכוה כולה כשרה. לי"א בראב"ד רישא איירי במזלף בכונה, וסיפא שלא בכונה. ולראב"ד, ולט"ז בר"ש רישא איירא במזלף שאובים, וסיפא איירא במזלף כשרים והמשיכם. לרמב"ם רישא איירי בנותן בידו וסיפא במנתו.

*

מתני' (ו ו) מטבילין בגיסטרא (שבר כלי) טמאה אפי' שפתה מעל המים, לר"ש מכיון שהיא שבר כלי בטלו מימיה אגב המקוה גם אם אין המים שבה נוגעים במקוה. ולרא"ש מיירי שיש בשפתה השבורה פגימות שהמים נכנסים בהם, ונמצא שמחוברת למקוה.

תוספתא (ג א) גיסטרא המשוקעת בכור וירדו גשמים ונתמלאת, לת"ק אם מחזקת את המים שלא יצאו (ר"ש), הרי אלו פסולים משום שעומדים ע"י כלי. ולרבי אליעזר בכ"ג כשר, כיון שלא היו שאובים בנפילתם לבור (ר"ש). מתני' (ב ב) ג' גומות שיש בכל אחת מהן לוג שאוב ונפלו מ"ס כשרים לאחת מהגומות, אם לא ידוע אם נפלו המ"ס קודם שהגיעו לגומא השלישית פסול (רא"ש), ואם ידוע שנפלו המ"ס קודם שהגיעו לשלישית לת"ק כשר, ולר"ש פסול. ופסקו הרמב"ם והרא"ש כת"ק.

*

פסול שאובים במעין יתבאר להלן ס"מ / תערובת שאובים וזוחלין התבאר לעיל סי"א.

*

נתן שאובים במעין והמשיכם ממנו למקוה ריק ומלאוהו, לרבינו ירוחם בשם י"א כשר. ולש"ך והבה"ט אם רובו ממים אלו טוב להחמיר שלא לטבול בו, ואם מיעוטו כשר. ולחת"ס אם היה במעין מ"ס אין להחמיר. ואם לא, טוב להחמיר [אמנם בהשקת מים שאובים למעין, כתב החת"ס שיש לחשוש לדעת הרא"ה דאין השקה ממעין לשאובים, ואם המקוה גם מרודד יותר יש לחשוש לסברת הי"א ברבינו ירוחם]. והנוב"י סתם דאין להחמיר בזה בכל גוונא. כלי גדול שיש בו כמה גומות שכל אחת מכילה לוג, דינו ככלי אחד (פת"ש מחת"ס ע"פ ג' גממיות).

ס"ט"ז

מתני' (ו ד) הספוג והדלי שהיו בהם ג"ל שאובים ונפלו למקוה לא פסלוהו, שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו. לר"ש היינו שיש בהם ג"ל בצמצום ודפנותיהם חסרו מהמים ולא נפלו למקוה ג"ל. ולרמב"ם והרא"ש וכ"פ שו"ע אין הספוג והדלי שפיו צר מוציאים כל המים שבהם ונמצא שלא התערבו כל הג"ל במקוה.

סי"ז

מתני' (ו י) האביק [כלי שמנקים בו המרחץ] שבמרחץ, לת"ק אם יש בו ג"ל, באמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל, מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה: לרמב"ם מיירי שאין במקוה מ"ס והמים שבאביק שאובים, דמן הצד נטהרים בהשקה כיון שהם כמקוה סמוך למקוה, ובאמצע פוסלים וכאילו נפלו בו. ולר"ש והרא"ש מיירי אפי' יש במקוה מ"ס אלא דהאביק הוא כלי מתכות ויש בו נקב הסותם את יציאת המים ונמצאים כל המים גרורים על גבי דבר המקבל טומאה, ופסולו מדין הוויתו ע"י דבר המק"ט (כגיסטרא). לחכמים אם מקבלת האמבטי רביעית קודם שיגיעו המים לאביק, כשר דרביעית מקוה דאורייתא וכאילו מקבל מ"ס (ר"ש ורא"ש), ואם לאו פסול. לרבי אלעזר ב"ר צדוק אם מקבל האביק רביעית פסול בין מן הצד בין מאמצע, ואפילו מקבל האמבטי רביעית קודם שיגיע לאביק (ר"ש ורא"ש). ופסקו הרמב"ם והשו"ע כת"ק שבאמצע פוסל, מן הצד אינו פוסל (ש"ך).

סי"ח

מתני' (ו יא) המטהרת שבמרחץ שהיא בריכה שאובה העשויה לנקיון אחרי הטבילה ונקובה למקוה שאין בו מ"ס, לרבי אליעזר ברבי יוסי אפילו השאובה למטה אם יש כנגד הנקב ג"ל (אחד מש"כ בבריכה של מ"ס⁴⁸), פוסלים, משום שהוא

⁴⁷ אך אם היו ג"ל בשערו ומ"ס במקוה ויצא וסחטו, כשר, דאין המים הבאים מיד האדם או משערו פוסלים משום ג"ל
⁴⁸ והחשבון הסאה ששה קבין והקב ארבעה לוגין והלוג ששה ביצים.

כג"ל מן האמצע שרואים אותם כאילו נכנסו במקוה. ולרבי אליעזר אפילו התחוננה למעלה כשר בכל גונא. ופסקו הרמב"ם והשו"ע גבי ב' בריכות כרבי אליעזר ברבי יוסי.

סי"ט

מקוה חסר שנפל בו לוג ומחצה שנתערב עם מקוה חסר שנפל בו לוג ומחצה אחר, כשר כיון שלא נקרא בהם שם פסול. מקוה שנפל בו ג"ל ונחלק, לרבי יוסי וחכמים וכ"פ הרמב"ם והשו"ע פסול ומימי חשבים כשאובים, עד שיצאו ממנו מילואו ומשהו. ולרבי יהושע כשר כיון שנחסרו הג"ל משהו.

ס"כ

מתני' (ג ג) מקוה שאובים שהאמה נכנסת ויוצאת בו, לר"ש והראב"ד (הו"ד בב"י) והרא"ש (הו"ד בש"ך מהתני"ט) מיירי באמת גשמים שאין בה מ"ס, אבל אם היה בה מ"ס או שהיתה מעין, מהני ההשקה ואפי' שזוחל. לסמ"ג (הו"ד בב"י ס"ח) מיירי במעין שאין בו מ"ס, ולטבילת אדם שצ' מ"ס ולכן ל"ה השקה. לרא"ה (הו"ד בב"ה ס"ז) מיירי במעין ואפי' יש בו מ"ס כיון דאין השקה אלא מין במינו, ולא לזוחלין ושאובים. לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג"ל, לפי' הא' בראב"ד היינו לפי חשבון יחסי. ולפי' הב' היינו שמחצה היוצאים הם מהנכנסים ומחצה מהשאובים משום שהנכנסים ממהרים לצאת [ומוכח ממקוה עליון ותחתון שממלא בכתף לעליון ול"ח שמא ירכו בעליון שאובים ויהיה כנטל סאה ונתן סאה שפסול, משום דיוצאים מחצה על מחצה].

וכתב הש"ך שלפעמים לפי חשבון להחמיר ומחצה על מחצה להקל, והוא כשמי האמה מרובים: כגון שיש באמה ק"כ כשרים ובבור מ' שאובים, ונמצאו מי האמה ג' חלקים ומי הבור חלק אחד. ויצאו פ' סה"כ. הרי שלפי חשבון יצאו ס' מהאמה וכ' מהבור ונשארו כ' מהבור ופסול. ובמחצה על מחצה יצאו כל מי הבור וכשר. ולפעמים מחצה על מחצה להחמיר ולפי חשבון להקל, והוא כשמי הבור מרובים: כדון שיש בבור ק"כ שאובים ובאמה מ' כשרים, ונמצאו מי הבור ג' חלקים ומי האמה חלק אחד. ויצאו פ' סה"כ. הרי שלפי חשבון יצאו ס' מהבור ונשארו בו ס'. ובמחצה על מחצה יצאו מ' מהבור ונשארו בו פ'. ופסק הש"ך דנקטי' לחומרא בתרווייהו.

סכ"א-כ"ב

מתני' (ג ב) מקוה חסר אפי' קורטוב שנפל בו ג"ל טהורים, מרבה עליו מים כשרים או שישטף במי גשמים, עד שיצאו ממנו מים כמילואו הראשון ועוד, והיינו שאם לא היתה גומת המקוה מחזקת עוד מים, מרבה עליו עד שיצאו בשיעור הנ"ל (ש"ך בביאור השו"ע בסכ"ב שהם דברי תוה"ב שבב"י), ואם היתה הגומה מחזקת עוד, מרבה עליו בשיעור הנ"ל בלא שיצאו (ש"ך בביאור השו"ע בסכ"א). ודעת הט"ז בדעת הרמב"ם והשו"ע דכ"ז ברוב כשרים, אבל במחצה כשרים, צ' שיתחשב ול"מ שיצא מילואו כסעי' כ"49.

ואם מטהרו בהשקה, לת"ק ורבי מאיר מועיל גוד אסיק ומטהרו ע"י תחתונים כשרים. ולרבי אליעזר בן עזריה כשר אם פקק וי"ג פסק, לפי' הא' בר"ש היינו דמועיל רק גוד אחית ומסמיכו לעליונים כשרים. ולפי' הב' בר"ש ולב"י ברמב"ם וכן סתם השו"ע, הלכה כחכמים שאין מועיל אפי' גוד אחית, והג"י א"כ פסק' והיינו שיצאו כל המים שהיו בו (או שיסמיכנו למקוה שווה לו ויטהרו בהשקה).

מקוה חסר שנפל בו פחות מג"ל טהורים, לא הוכשר ולא נפסל, אלא מרבה עליו מים או שישטף במי גשמים, בשיעור שהיה חסר (תוה"ב ושו"ע סכ"ב ופשטות הראשונים).

מקוה חסר שנפל בו שאובים טמאים, פסול לטבול בו. ואם כשר לחלה ולתרומה ולידים ולהקוות עליו כשרים: אם נפל בו ג"ל, פסול לכל. ואם הוסיף בו רוב מים כשרים או ששטפו בו מי גשמים ויצא ממנו כ"ש לחוץ (ב"י מתוספתא), כשר לשאר הדברים באופן הבא: לב"ש שירבו וישטפו, ולב"ה שירבו לבד, ולרבי שמעון שישטפו לבד, והלכה כב"ה. ולהקוות, פסול לכו"ע. ואם יצא ממנו כמילואו הראשון ועוד, כשר לכל לכו"ע. ואם נפל בו פחות מג"ל, אם חסר הרבה ממ"ס, לרמב"ם דינו כנפלו בו ג"ל [שכשר לשאר ופסול להקוות משום דג"ל טמאים גריעי מג"ל טהורים (ב"י)], ואם יצא ממנו כמילואו הראשון⁵⁰ כשר לכל⁵¹. ולראב"ד והר"ש וכ"ד הש"ך בדעת השו"ע והטור וכן גירסת התוספתא לפנינו, כשר לכל. ואם חסר רק קורטוב ממ"ס, לכו"ע כשר לכל [וגם לרמב"ם משום דמ"ס חסר קורטוב חשיבי טפי. ב"י].

בטעם הדבר שבס"כ בעי' שיתחשב שלא נשארו מהשאובים, ובסכ"א-כ"ב⁵² בעי' שיצא ממנו מילואו ודיו, כתב הראב"ד [והעתיקוהו הב"י והרמ"א והט"ז והש"ך] דבס"כ מיירי בשאובים מתחי' ואז בעי' שיתחשב. אמנם בסכ"א-כ"ב מיירי בכשרים שנפסלו בג"ל שאובים, דאז מקילין שיצא ממנו מילואו ודיו.

*

⁴⁹ ועיין פרי דעה שתמה ע"ד דלמה לרדקן כן ברמב"ם ולעולם י"ל שמסכים לפשטות המשנה שבעי' שיצאו ממנו מילואו בכל גונא ולא רק בכ' סאין. וכתב שאולי הט"ז דקדק כן ממש"כ הרמב"ם שידע שיצאו ממנו עשרים סאה שהיו בו.

⁵⁰ למס' הבי' היינו שרבו בכל ענין, ואפי' היו בו ל"ט סאין ונפסלו והוסיף עליהם מ"ס כשרים הוכשרו. אמנם להו"א מיירי רק בשחיו בו כ' סאה חסרים משהו, אבל היו בו כ"ס ל"מ הריבוי.

⁵¹ וכתב ב"י דאם יש בהם מ"ס כשרים לטבול ואם אין בהם כשרים להקוות. ולכן נקט הרמב"ם לישנא דכשרים להקוות דהיינו גם אם לא היו בהם מ"ס.

⁵² אמנם לט"ז הנ"ל גם בסכ"א בעי' שיתחשב כיון דמיירי ביש בו כ"ס ואינו רוב. וראה הערה לעיל שאינו מוסכם.

תוספתא (ג ד) ב' מקוואות או בריכות זו למעלה זו ויש בכל אחת מהם מ"ס חסר ג"ל, ונפלו ג"ל שאובין לעליונה ונפתחו המים לתחתונה, שתיהן כשרות, דהתחתונה נכשרה על ידי העליונה קודם שבאו בה ג"ל והעליונה נכשרה בהשקה (ר"ש). לפי הא' בר"ש היינו כרבי מאיר דאמרי' אפי' גוד אסיק. ולפי' הב' אתי לרבי יהודה דל"א גוד אסיק ומיירי באופן שהחיבור ביניהם ישר ונטהר בהשקה.

ב' מקוואות או בריכות של כ' סאה זה בצד זה, ונפלו ג"ל לאחת מהן ונפתקו ובאו לחבירו, לת"ק כרבי יהושע כשר כיון שנחסרו. ולרבי יוסי פסול כיון שנפלו הג"ל כאחד.

*

מקוה שנפסל בג"ל מכלי שמנקים בו המקוה וחסר מממיו המקוה כ"ש, כתב האגודה (הו"ד בש"ך) דמסברא נ"ל שכשר (שהרי נחסרו הג"ל כ"ש). ורבותיו לא נהגו כן ושמא משום שמחסר בידיים גרע ממרבה מימיו והם יוצאים ומתחסרים. ולמסקנתו פסול עד שינגבו המקוה לגמרי.

סכ"ג

מתני' (ז ה) ג"ל שנשתנה מראם ע"י דבר אחר כגון יין, או שנחסרו ונשלמו ע"י משקה אחר: לת"ק צריך מראה מים ושיעור כ"ל שלמים של מים, ולכן אינם פוסלים. ולרבי יוחנן בן נורי צ' רק מראה מים, ולכן אם נשלמו ומראיהם כמראה מים פוסלים (רא"ש). ופסקו הרמב"ם והראב"ד והרא"ש וכ"פ השו"ע כת"ק. וכ"ז רק אם לא נשתנה מראה המקוה, ואם נשתנה מבואר בסכ"ד-כ"ה (ב"י וש"ך מהרא"ש).

סכ"ד

מתני' (ז ב) אלו פוסלין בג"ל ולא מעלין למ"ס: מים שאובים ומי כבשים ומי שלקות ותמד (מים שנותנים על פסולת היין כחרצנית וכדומה ומקבלים טעמו) שלא החמיץ, דכל אלו מים בעלמא הם (ט"ז). ולרמב"ם השכר כמותם, והעתיקו הש"ך⁵³. אלו אין מעלין למ"ס ואין פוסלין בג"ל במקוה חסר, ומעלין למ"ס במקוה שלם: שאר המשקין ומי פירות וציר ומוריים ותמד שהחמיץ, שאם נתנם במקוה חסר לא העלוהו. אבל היו במקוה מ"ס ונתן מהם סאה ובטלה בכשרים (רש"י), וחזר ונטל סאה מעורבת מכשרים ומהם, כשר, ונמצאו שמשלמים את הכשרים שנחסרו (ר"ש).

בדין נתן סאה ונטל סאה: לרש"י ור"ת והרא"ש וכ"פ השו"ע במים שאובים עושה כן לעולם, ובמי פירות ושאר משקים עושה כן עד רובו (ואהא קאי יבמות), דמקוה מים כתיב והחמירו בהם. ולר"ש שאר משקים דינם כשאובים ועושה כן לעולם, ורק במי פירות עושה כן עד רובו. ולרמב"ם וכ"פ הרשב"ץ בשם הראב"ד, והעתיקם הש"ך, רק בשאובים עושה כן עד רובו (ואהא קאי יבמות), דגזרו משום שנראה כעושה בשאובים מקוה בתחילה (אמנם נותן והמים יוצאים מאליהם, אפי' נתן בו אלף סאים שאובים כשר. ב"י מרמב"ן). אבל במי פירות ושאר משקים נותן סאה וחוזר ונטל סאה פעם אחת בלבד, וכלשון המשנה. ורבינו ירוחם סתר דבריו (מתח' כתב כהרמב"ם דשאובים פסול עד רובו, ולבסוף כתב כהרא"ש דכשר אפילו כולו).

פסול מי פירות, לריב"א דרבנן, ולמרדכי מר"י דאו' (ד"מ).

מקוה שנשתנה ריחו או טעמו אינו נפסל (רמב"ם תוספות רא"ש וכ"פ שו"ע).

סכ"ה

מתני' (ז ג) משקה שיש לו צבע כגון יין או מוהל, שנפל למקוה ואפי' מקוה שלם ואפי' נפל לוג אחד (ראב"ד), אם שינה מראהו, פסלו, שנא' 'מקוה מים' וילפי' מים ממש ולא שאר משקין, ונשתנה מראהו דמי לשאר משקין (ב"י מראב"ד ופ"ת ש' משמיה ומתו"ט). רצה להכשירו, אם חסר ימתין שירדו בו גשמים ויחזרו מראיו. אבל לא ימשיך לתוכו שאובים, שמא לא יחזרו מראיו עד שיתן בו רוב והוי המשיכוה רובה דפסול (ט"ז). ואם הוא שלם, ממלא בכתף עד שיחזרו מראיו.

מתני' (שם) מי צבע לרבי יוסי וכ"פ הרמב"ם והטור והשו"ע דינם כמים, ופוסלים מקוה חסר בג"ל, ואין פוסלים מקוה מלא בשינוי מראה, כיון שמראה אין בו ממשות (ר"ש), ואין מים נפסלים בשינוי מראה אלא בדבר שיש בו ממש (וגדר יש בו ממש מבואר להלן).

ג"ל שנפל לתוכם קורטוב יין, אם מראם כמראה יין אינם פוסלים בג"ל כיון שנקראים יין מזוג (ובלבד שלא ישנו מראה המקוה), ואם מראם כמראה מים פוסלים. אבל מי צבע פוסלים בג"ל, כיון שנקראים מים צבועים (ב"י ממכות).

כתב הראב"ד שאין המעין נפסל בשינוי מראה.

מתני' (שם) הדיח בו סלי זיתים וענבים ושינו מראיו, לא נפסל, לר"ש משום דהדחת כלים לא חשיבא שינוי מראה. ולראב"ד משום דשינוי מראה פוסל רק בנתעד. במים גוף הדבר המשנה מראיו, וכאן לא נתערב גוף השמן או היין אלא מראיהם. ולרשב"א משום דשינוי מראה פוסל רק שנתן במים גוף הדבר המשנה, וכאן לא נתן גוף הדבר אלא מראיהם.

גדר הפסול בשינוי מראה: לראב"ד וכ"פ השו"ע והש"ך מהלבוש שהתערב במים גוף הדבר המשנה, ולכן שרה סמנים כשר כיון שלא נתערב במים גוף הסמנים אלא מראיהם שאין בו ממש. ולרשב"א שנתן במים גוף הדבר המשנה. ולכן שרה סמנים פסול כיון שנתן במים גוף הדבר המשנה, אבל אם שרה סמנים במים ונתנם במקוה כשר כיון שאין בו מגוף הדבר המשנה אלא מראיו.

⁵³ ונראה שהוא מגיזרת חכמים כיון שדומה למים.

כתב הראב"ד וכ"פ הש"ך שכל שנשתנה מראה המים מכמות שהיה הוי שינוי מראה ופסול, ואי"צ שישתנה למראה הדבר המשנה. ומוכח כן, א. שהלשון 'ושינוי מראיו' ולא נוסף למראה יין. ב. וכן מסיפא דקתני 'עד שיחזרו מראיהן למראה מים'.

*
חילוקי דין דשינוי מראה פוסל וג"ל אינם פוסלים: א. אינם שאובים. ב. פחות מג"ל. ג. מקוה שלם.
חילוקי דין דג"ל פוסלים ושינוי מראה אינו פוסל: א. מעין (לסוברים דנפסל בג"ל). ב. אינם חוזרים להכשרם (ושינוי מראה חוזר להכשרו) (ראב"ד S' ורשב"א).

מים שנשתנה מראם ע"י רתיחה, המשכנות יעקב צידד להחמיר, כיון שנשתנה גופם ממש. והפת"ש מכשיר לכתח"י, דפסול דשינוי מראה אינו אלא בדבר הפוסל את המקוה דחיישי' וכו'.

סכ"ו

מתני' (ז ד) מקוה שאין בו מ"ס מראה מים נפסל כולו. יש בו מ"ס מראה מים, טובל רק במקום שיש בו מראה מים (רמב"ם ראב"ד ר"ש. והו"ד בב"י ובשו"ע ובש"ך)⁵⁴.

סכ"ז

מקוה שנשתנו מימיו מחמת עצמו, פסקו הרמב"ם והשו"ע דכשר, וק"ו מהדיח בו סלי זיתים וענבים דאין בו גוף הדבר המשנה (ב"י).

סכ"ח

מעין שנשתנה מראהו, כתב הרשב"א וכ"פ שו"ע שאינו נפסל.
מקוה שנשתנה מראהו והשיקו למעין, לרשב"א והשו"ע כשר ואפילו לא חזר למראה מים, ולש"ך (סקל"ט) אינו כשר, ואפי' השיקו במקום המים.

סכ"ט

תוספתא (ה ח) מקוה שאוב שנשתנה מקצת מראהו והשיקו למקוה כשר: אם השיקו במקום השינוי אינו נכשר. השיקו במקום המים, מקום המים כשר ומקום השינוי פסול (ר"ש). וכ"פ שו"ע.
חבית מלאה מים וי"ג יין שנפלה למים כשרים, הטובל שם בים הגדול לא עלתה לו טבילה, בנהר עלתה לו טבילה. לרוב הראשונים הגי' מלאה מים, לרש"י הטעם דחיישי' שמא בא ראשו ורובו בג"ל שאובין קודם שנתערבו ופוסל את התרומה, ולרמב"ם (לבד"ה) לא עלתה לו טבילה מטומאתו דחיישי' שמא לא נתערבו הג"ל יפה יפה (ושאני דרך שפיכה שמתערב שפיר מחבית שנפלה). ולתוספות הגי' מלאה יין, ומיירי ביין לבן וחיישי' שטובל בשאר משקין שלא עלתה לו טבילה. ואם היה אדום חזי' אם נשתנה מראהו.
תוספתא (ה ח) מקוה חסר שנפלו בו משקין, כגון יין, ושינוי מראיו, אינו נפסל בג"ל שאובים, דמשקין אינם נפסלים בג"ל. וכ"פ שו"ע. ואם חזרו מימיו למראה מים כשר ומצטרפין השאובים למ"ס. וכ"פ רמ"א. ואם המשקה שנפל מצטרף למ"ס, לראב"ד 'כשר' קאי נמי אמשקה שפסלו דמצטרף למ"ס, דתחילה הוא מושך את המים להיות כמותו, ואחר שחזרו המים למראיהם מושכים אותו להיות כמותם. ולר"ש ולב"י ברמב"ם וכ"ד הש"ך ברמ"א 'כשר' קאי רק אג"ל שאובים, אבל המשקה אינו מצטרף להעלותו.

ס"ל

ב"י: מתני' (ז א) ותוספתא (ה ו) השלג והברד והכפור והגליד (המים הנקשרים) והמלח (הטור השמיטו) והטיט הנרוק (שראוי להריקו מכלי אל כלי. טוב"י): לת"ק דינם כמים כשרים שאינם פוסלים בג"ל ומשלימים למ"ס. לר"ע השלג כמים כשרים. לר"ע משם רבי ישמעאל ספק אם דינו כמים להעלות המקוה. והעידו אנשי מידבא שר"י התירם לעשות משלג מקוה בתחילה. לרבי יוחנן בן גורי ברד כמים שאובים שפוסלים בג"ל ואינם מעלים למ"ס. לרבי יהודה (בתוספתא) שלג אינו מעלה למ"ס. ופסקו הרא"ה כת"ק דמתני' דמותר להשלים באלו המקוה.
לטבול בשלג שלא נימוח: לב"י בדעת רוב הראשונים ובדעת המרדכי בשם רבינו שמריה (וכן דעת הש"ך בדעתו), מותר לטבול בו ואפי' לעשות ממנו מקוה שלם, דכן משמע הלשון 'עייגולי שלג' כמות שהם (ב"י), ודרך עשייתו: ולרא"ש וכ"כ הרמ"א בשם י"א קמא (ע"פ הש"ך והט"ז)⁵⁵ צ' לכבשו באופן שלא יחסר ממנו כשיהיה נימוח, ומוכח מתוספתא דעייגולי שלג 'המשוקעים' בבור. לראב"ד צריך למעכו כמות שהוא, ומוכח מדלא אמרו 'מי השלג'. אבל תפוח וחלול לא מצטרף. ולב"י ברמב"ם צריך לרסקו בידים ודיו. ולמרדכי בשם ה"ר אליעזר ורבינו שמחה אסור לטבול בו, שמא לא יגע בבשרו

⁵⁴ בתוספתא (ה ח) איתא סתמא נשתנה מראיו של חציו הטובל במקום שלא נשתנה לא עלתה לו טבילה. אמנם כבר פירשוהו הראב"ד והר"ש ע"פ דברי המשנה דבאין מ"ס מראה מים מיירי. וכן מוכח מגוף התוספתא דקתני חבית שנשברה בים הגדול ומראה אותו המקום כמראה יין הטובל באותו מקום לא עלתה לו טבילה, ומשמע שרק שם נפסל ולא הים כולו. ב"י.
⁵⁵ הש"ך לא כתב אלא לשון הראב"ד שצ' למעך חללו, והאח' פירשו דעתו.

מ"ס, ועוד דאינו מונח על הארץ והוי ככיפין [ותי' הב"י דאי"צ שכל המ"ס יגעו בבשרה כדמוכח מעיגולי שלג, ואינו ככיפין כיון שמונח על הארץ]. ולכן לא יתן בו ג"ל רותחים להפשירו שלא יפסל בג"ל בתחילה, אלא יניח בו טס מלובן עד שיופשר מאליו (פת"ש). ולש"ך בדעת הרמב"ם ורש"י והראב"ד והרא"ש והאגור, וכ"פ הב"ח, וכ"פ הש"ך והתולדות יצחק והחת"ס, אסור לעשות ממנו מקוה שלם, וריסקם דכתב הרמב"ם היינו שהמתין שהופשרו כדמצי' גבי שבת. אמנם מותר להשלים בו והיינו עיגולי שלג המשוקעים בבור. ולחת"ס בדעת רבינו שמריה רק אם אינו שאוב מותר לטבול בו כמות שהוא, ואם שאוב ימתין שיפשר. ולב"י והרמ"א אין להקל לטבול בשלג שלא נימוח. אמנם לנט"י דרבנן לכו"ע כשר.

אם פסולים בשאובים: לרא"ש וכ"פ השו"ע אינם פסולים דלא שייך פסול שאובים אלא במים, ואפילו הביאם בכלי למקוה ריק כשר, וכפשטות מעשה דאנשי מידבא. ולראב"ד אם רוב המקוה מים כשרים מותר להשלים בשאובים מהם, דרך במים יש פסול שאובים דהוקשו למעין, והנך הוה כשאר משקים דראויים רק להצטרף לרוב כשרים, וכיון שמראם כמים אינם פוסלים בשינוי מראה. ואנשי מידבא עשו מקוה משלג שהופשר דהוי מילתא אחריתי ואינו פסול בשאוב. ולרז"ה פסולים בשאובים כדין מים. ואנשי מידבא המשיכוהו בקרקע ולא שאבוהו (וכהראב"ד דאדם אינו פוסל משום שאובים).

לעשות מהם מקוה בתחילה: טיט הנרוק, אסור, וכדמוכח מסוכה 'דטיט הנרוק יוכיח שמצטרף למ"ס ופסול לטבילה' (טוב"י)⁵⁶. בשלג, לרוב מותר (אלא דלב"י ברוב הרא' היינו אפי' כמות שהוא. ולשא"ר ולט"ז ברוב הרא' צריך להפשירו או שלא יהיה שאוב וכדלעיל), ולרש"י אסור דת"ק לא מקט אלא לישנא ד'מעלין' [וכתב הב"י דיש לדחות דהלכה כרבי ישמעאל משום דמעשה רב, ועוד דת"ק נקט כן משום אינך שאסור לעשות מהם בתחילה]⁵⁷. ובשאר הנך, לרא"ש והטור והראב"ד והרז"ה (ולדידה דוקא אם אינם שאובים) מותר. ולרש"י והרמב"ם אסור, לרש"י משום שלא התירו אלא להשלים מהם ואפי' שלג אסרו. ולרמב"ם דרך שלג שהתפרש שעושים ממנו מקוה בתחילה מותר, אבל שארא דלא התפרשו לא (ב"י).

סל"א

תוספתא (טהרות ב ג) מקוה שאוב שהגליד (הקריש מהקור. ש"ך) טהור משום מים שאובים, נימוחו כשר להקוות: לרא"ש והסמ"ג ורבינו ירוחם והש"ך בדעת השו"ע היינו כשר לטבול בו (שכן מצינו לשון התוספתא בכמה מקומות). ולסמ"ג בדעת השאילתות דשאובה שהמשיכוהו אינה פוסלת ואינה מעלה, היינו כפשטו שלא נפסל להקוות.

סל"ב

טיט הנרוק מכלי אל כלי: מצטרף למ"ס לכו"ע. ולטבול בחלק הטיט, איתא במתני' (ב י) אם אין המים צפין ע"ג, אין טובלים בו. ואם המים צפין ע"ג, לרבי אליעזר אין טובלים בו. ולרבי יהושע טובלים בו. ופסקו הרא' כרבי יהושע. ושיעור הנרוק: איתא במתני' (שם) לר"מ שהקנה יורד בו מאליו (והוא הרך מכולם, ונמצא מחמיר. ר"מ), לרבי יהודה שאין קנה המידה עומד. לאבא אלעזר בן דולעאי שהמשקולת יורדת. לרבי אלעזר היורד בפי חבית. לרבי שמעון הנכנס בשפופרת הנאד. לרבי אליעזר כרבי צדוק אומר הנמדד בלוג. והקשו הראשונים דבזחים אמרי' דבעי' שהפרה שוחה ושותה הימנו. ותי' הר"ש ותוספות והרא"ש וכ"פ הרמב"ם וסמ"ג וכ"פ השו"ע, דפליגי במה פרה שותה, וכל ששותה הימנו כשר. ולסמ"ק הלכה כתנאי דמתני' להחמיר.

טיט העב מהנרוק, כתבו המרדכי והרוקח דחוצץ ברגלי האשה (וכתבו כן שאין פרה שוחה ושותה הימנו).

סל"ג

תוספתא (ג יד) צפרין אינם כמים, כתב ר"ש שהם אבעבועות של מים, והק' דמי גריעי מיבחושין. כל שתחלת ברייתו מן המים (גמ' זבחים), כיבחושין אדומים ועינו של דג שנימוק שומן עינו בחורו, מטבילין בו. וכ"פ הרמב"ם והשו"ע.

סל"ד

פסול כלי במקוה: תניא (ב"ק סז). צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה, קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה. ולכן אין הכלי פוסל משום שאובים אא"כ יהיה עליו שם כלי בתלוש.

כלי שאינו ראוי לקבל טומאה (מתני' ד א), ככלי גללים ואבנים, וכלי נתר וכלי אדמה (שלא נעשים ע"י גיבול), וכלי עץ גדולים המחזיקין מ"ס בלח שאינם מטלטלים מלא וריקן (תוספות ורא"ש), וכלים קטנים, לתוספות היינו כלי חרס בכדי סיכת קטן, ולרא"ש היינו פחותין מכדי סיכת קטן, כל אלו פוסלים את המקוה.

ואין פוסל אלא אם נתמלא לדעת, דהיינו שניתנו שם ככוונה אפי' שלא לשם מקוה (ט"ז וש"ך מפרישה).

סל"ה

⁵⁶ ויתבאר עוד בסל"ב.

⁵⁷ אמנם יש להסתפק אם כוונתו לבאר שכן דעת רש"י, או לדחות הראיות לרש"י. ומהדחייה הב' נראה שאין כוונתו לדעת רש"י עצמו אלא לדחות דבריו.

מתני' (ד ב) המניח טבלה תחת הצינור והיו המים באים למקוה זולתה, אם זקפה לידוח טינופת שבה, אינה פוסלת המקוה. זקפה למלאות המקוה, אפי' יש לה ג' לבזבזים (שוליים) מג' רוחות, לרוב הרא' וכ"פ השו"ע (סל"ו) אינה פוסלת ואפי' מקבלת מן הצד (רבינו ירוחם), והטעם, לר"ש והרא"ש משום דאי"ו נקרא בית קיבול, ולרבינו ירוחם משום שלא נעשה לקבלה. ולרוקח, פוסלת. ואם היו לה ד', לכו"ע פוסלת. ואם לא היו באים למקוה זולתה, אפי' זקפה על צידה או כפאה פוסלת, וכתב הטור דאפי' אין לה שוליים, לב"י מיירי בהיה לו שפה והוציאוה ומק"ט. לבד"ה והפרישה משום דהויתו ע"י פשוטי כלי עץ המק"ט מדרבנן. ולדרישה ולב"ח וללבוש ולט"ו ולש"ך מיירי בדף שעורכים עליו פת או ייחדו למלאכה דמק"ט מדאו'.

סל"ו-ל"ז

מתני' (ד ג) צינור שאין לו שפות וחקק בו גומא קטנה קודם שקבעוהו לקבל עפר וצורות: של עץ נפסל בכ"ש (דעץ שראוי לחקק בו כאילו חקק בו. ט"ז), ושל חרס ברביעית (דל"א בחרס כל שראוי לחקק. ט"ז) [וסמ"ק כתב דבתרוויהו כ"ש, וצ"ע].

אם חקק בו הגומא אחר שקבעו שלם, לרא"ש והר"ש וסמ"ג והר"ן והרמב"ן והרמב"ם במשנ"ת וכ"פ השו"ע, אינו פוסל. והרמב"ם בפיה"מ כתב דפוסל, והב"י תמה עליו.

ואם נכבש וי"ג נפסל העפר בחקיקה, לרמב"ם והראב"ד והר"ש והרא"ש והטור וכ"פ השו"ע היינו שירד בה עפר ונדחק ונתקשה (כגפסית), וזוה נתבטל מתורת כלי ואינו פוסל. ולרמב"ן היינו שנתבטל שם עד שאין המים שוטפים אותו. וליראים היינו שכבשו ברגלו ונתבטל קיבולו.

כלי שלא נעשה לקבלה, וכגון סילון צר במקום יציאות המים ורחב באמצעו או רעפים שבגגות, לרמב"ם והר"ש והרשב"א (הו"ד בב"י סל"ז ברעפים) וכ"פ שו"ע אינו פוסל. ולראב"ד (בהשגות) והמרדכי (גבי צינור עץ) פוסל כיון שיש לו בית קיבול⁵⁸. ובתוספתא איתא דצינור כפוף פוסל את המקוה, לרמב"ם וסיעתו מיירי בנעשה לקבלה (כן פירש הב"י בדעתם), ולראב"ד פוסל כיון שסו"ס בר קבלה הוא⁵⁹.

ע"פ הנ"ל צינור עץ, המרדכי כתב שפסול משום דחיישי' שנקב ונעשו בו חטטין המקבלים, וס"ל דבית קיבול שלא נעשה לקבלה פוסל (ב"י). ולי"א במרדכי, ולד"מ בשם הרמב"ם והרא"ש והר"ן ורבינו שמעיה והטור, וכ"פ הרמ"א כשר אפי' נחא ליה, והטעם, המרדכי וש"א"פ וכ"כ הרמ"א כ' שהוא כיון שלא נעשה לקבלה. והחת"ס כ' עוד משום שנחקק במחובר. והמהרי"ק כתב שהמנהג להקל בצינורות ששולט בהם אויר. וכתבו המהרי"ק והחת"ס (הו"ד בפת"ש) דיש להחמיר בכל גוונא ולעשותו באופן שלא ירקב. וכתב הנוב"י שיש להחמיר שיהיה מ"ס במקוה שנשפך אליו צינור עץ, שלא יהיה הויתו ע"י המק"ט. והפת"ש כתב שמהרמ"א מדוקדק דאי"צ שיהיה כן.

גלגל שקבועים בו כלים נקובים ומתמלאים מהנהר ושופכים למקוה, ודומה למבואר בחולין גבי אריתא דדלאי דבזיעא (נקובה) ככונס משקה ומזיקה למ"ס, ואיתא בגמ' שכשרה לידים. ואם כשר לטבילה: אם יש במקוה למ"ס, צ' לנקוב הכלים בשיעור המבטלם לענין שאובים [לשו"ע נקב המטהרו, ולרמ"א כשפ"ה]. ואם אין במקוה מ"ס ורוצה להשיק המקוה לנהר ע"י הכלים: לה"ר אליעזר מורדינא (הו"ד ברוקח) ולהאגור כשם שכשרים לידים כשרים לטבילה, כדמוכח בתוספתא שדינם שווה. והשקתם מועילה ע"י המים שצפים על שפתותיהם, וניצוק בכה"ג הוי חיבור כיון שעולה תמיד. והמרדכי מהסס בזה. ולרש"י ותוספות ורבינו יונה וסמ"ג והרוקח והריב"ש והטור (באו"ח) והנוב"י וכ"פ הב"י והרמ"א כשרים רק לידים, דלאו טבילה גמורה היא והקלו בה. אבל לטבילה פסול, חדא דניצוק אינו חיבור, וגם דל"מ מה שצפין על שפתותיהם [ואין ראייה מהתוספתא, חדא דאין למדים מהכללות. ועוד דקאי אמין המים שטובלים בהם כשאובים או מי תמציות, אך לא גבי חומרות שאובים לענין טבילה (כמים שאובים והשקה). ב"י]. ולר"י הגי' שאין טובלים באריתא אפי' לידים וכ"ש טבילה. והו"ה בגלגל. ולרשב"א בדיעבד כשר ויש להחמיר לכתחיל. ולש"ך והחת"ס (הו"ד בפת"ש סקכ"ד) אם נקובים כשפ"ה הוי חיבור, ואף שאין הנזחלין מערבים הא נהר כמעין ומערבים (חת"ס), ואם לא נקוב כשפ"ה לא הוי חיבור [והש"ך הק' על הרמ"א דלדעתו בלא"ה בעי' נקוב כשפ"ה לבטלו מתורת כלי ושוב הוי חיבור. ותי' הנוב"י דאין הנזחלין מערבין ול"ה חיבור. והחת"ס דחאו דנהר מטהר בזחלין כנ"ל].

סל"ח

מתני' (ו ה) שק או קופה אינם פוסלים את המקוה, וכ"פ הרמב"ם והשו"ע. והטעם, לט"ז משום שהמים שבהם מתערבים עם היוצאים. וללבוש משום דאינם מחזיקים מים כלל ול"ה בית קיבול, ולכן אפשר להביא בהם מים בתחילה. ולש"ך כיון שנקובים כ"ש אינם פוסלים.

סל"ט

מים הבאים בידי אדם ובהמה התבאר לעיל סט"ו.

ס"מ

⁵⁸ אמנם בבעלי הנפש לראב"ד (סי' ג) במהדו"ת (שהיא עיקר דעת ראב"ד) כתב להדיא דכברי הרמב"ם שכל שלא נעשה לקבלה אינו פוסל. ⁵⁹ אמנם הראב"ד (שם) כתב כפי' הב"י בדעת הרמב"ם דמיירי שנעשו לקבלה.

בדין כלי המקלה למקוה או להביא ממנו מים למקוה, פסק השו"ע ככללי הרא"ש (לעיל ס"ז): דמעיקה"ד בשוליו מועיל נקב כ"ש, והב"ח כ' שהמנהג בכונס משקה (ש"ך), ומן הצד צ' כשפ"ה באופן שאינו מקבל מים תחתיו. ולכתחי' גם מלמטה צ' כשפ"ה. ואם סתם הנקב בסיד וצורות או הושיבו על סיד וגפסית, לא חשיב סתימה. ואם סתמו בסיד וגפסית, חשיב סתימה. והק' האח' דבס"ז פסק כהרמב"ם דבעי' נקב המטהרו ולקבעו בבנין, ובס"מ פסק כהרא"ש דמהני כ"ש. ותי' הש"ך (סקכ"ז) דבס"ז איירי לכתחי' ובס"מ בדיעבד. וכתב דדוחק [והק' הפת"ש דבס"מ אי"צ לקבעו בארץ כלל]. והרע"א (הו"ד בפת"ש) תי' דבס"ז איירי לענין לטבול בתוכו דהוא דא', ובס"מ איירי לענין המים היוצאים ממנו וקיל דהוא דרבנן [ולכן כאן דקדק לומר דסיד וגפסית הוי סתימה ופוסל הכלי משום דלענין שאובין ס"ל כהרא"ש בפ"י התוספתא דבעי' שניהם להחשיבו כלי ולפסול המקוה. ובס"ז כתב דאם סתמו בגפת או סיד וקבעו כשר, דלענין טבילה בתוכו ס"ל כהרמב"ם בפ"י התוספתא דסתמו בזה או זה שאינו סתימה גמורה אלא דל"ח מעשה בנין ופסול לטבול בו, ולכן אם יקבענו יועיל].

אם מעין נפסל בג"ל בתחילה או בסוף (סעי' ט"ו וס"מ) ונ"מ לענין ניקוי המקוה כיצד יעשה: אם יש בו מ"ס פשיטא שאינו נפסל וכמקוה. ואם אין בו מ"ס, לטוברים (הרמב"ם והראב"ד לעיל ס"ב) שאי"צ מ"ס לאדם במעין, התבאר לעיל דלרוב הרא"ש אינו נפסל (מלבד דעת מהרי"ק שנפסל במקום ריבוי). ולטוברים שצריך מ"ס (הרא"ש והרשב"א לעיל ס"א): למרדכי והרא"ש במהר"ם מרוטנבורג ולרא"ש ורבינו ירוחם והרשב"א והאו"ז ורבינו שמחה וכ"פ השו"ע (לקמן ס"מ) אינו נפסל לעולם ואפי' נתן השאובים תחי' במקום המעין. ולהר"מ ב"ר חסדאי (הובא במרדכי) פסול אפי' קדם המעין לשאובים. ולרבינו ירוחם מהר"ד כהן אם היתה בו רביעית תחילה כשר, ואם לא פסול. לרשב"א אם קדם מעין לשאובים כשר לכתחי', ואם קדמו שאובים למעין, טוב לזוהר שלא לטבול בו מדבעי' בבריכה שיצאו המים הראשונים. ולמהרי"ק ותרומה"ד⁶⁰ והרמ"א והסמ"ק לדעת הש"ך (סקפ"ח) מעיקה"ד מותר ואפי' קדמו השאובים, ולכתחי' יש להחמיר אפי' קדם המעין שאין בו מ"ס. ואם נפסל, לכתחי' יפקוק הנביעה וינקהו [ובס"נ מבואר די"א שמוטר ע"י דבר המק"ט שרק מונע שלא יכנסו לשם (ט"ז מהרא"ש וש"ך מהב"ח והדרישה)]. ובטורח (כשקשה לעשות כן, או שתתעכב האשה לטבול (ש"ך)) או שכבר טבלה, כשר⁶¹. ובספק נפלו בו ג"ל, לרמ"א ומהרי"ק בשורש נ"ה מותר לכתחי'. ולמהרי"ק בשורש נ"ו דינו כודאי. והב"י הסתפק בדעת התוספות והסמ"ק ולמשכנות יעקב (הו"ד בפת"ש) אפי' קדם המעין יש להקל רק בשעת דחק גדול מאוד, ואם רוב המקוה נעשה כך אין להקל.

הקשה הט"ז דבסל"ט פסק השו"ע דידי אדם עושים שאובים אפי' שלא בכוונה, וק' ארישא איך מועיל לנקוב הכלי כ"ש בדיע' וכשפ"ה לכתחי'. ועוד דהא בעי' בידי שמים דומיא דמעין (דלשי' הלכה כהראב"ד) ואיך עושה בו מקוה בתחילה. ואסיפא ק' מה מועיל נקב בבכלי שמנקה בו, כיון שנופל מידו פוסל משום שאובים. ותי' דרישא דממלא מיירי ע"י המשכה דמועיל אפי' כולו בידי אדם כל שלא נתקבל בכלי. וסיפא דמנקה, כיון שנקוב ויוצא תמיד כאילו לא נפסק החיבור (ול"ד לסגוס שהגביהו שפוסל בג"ל, דהמים שבו יורדים ע"י סחיטה ולא הוי חיבור)⁶², ואפי' לרמ"א דניצוק אינו חיבור, וזה משום: לרבי מאיר ורבי יהודה דאמרי' גוד אחית כאילו לא נשאב, וניצוק ל"א רק להשלים ע"י גוד אסיק. ולרבנן דל"א גוד אחית וכ"פ הרמב"ם, י"ל או דבשאוובה דרבנן אמרי'. או דל"א רק לצרף שיעור, אבל הכא אמרי' שלא הופסק החיבור (ולכן בב' שטבלו אין הראשון פוסל המקוה בג"ל שעליו).

דין בארות: באר הנובע מעצמו, כ' תרוה"ד והמהרי"ק והרשב"א דהוי כמעין, ובידי שמים קאי על התכנסות המים ולא החפירה עצמה. ובאר הנובע בסמיכות לנהר ומעין, לב"י והרמ"א (סנ"ב) דינו כמקוה ומועילה בו השקה אם רואים הנביעה. ולמשכנות יעקב דינם כמי תמצית שכשרים רק לידיים כמבואר בתוספתא (א יד) וברמב"ם. ואם לא ידוע מספק יש להחמיר כמי תמצית.

*

שיעור שפ"ה, מתני' (ו ז) ב' אצבעות מתהפכות בעיגול בריוח, לר"ש והרא"ש היינו ב' אצבעות ממש ולא גודלים, וכ"מ בתוספתא. ולרמב"ם וכ"פ שו"ע היינו ב' אצבעות ראשונות שבפס היד.

סמ"א

סיכום הסוגיא (שבת טז): לרש"י והרא"ש [שוכח הוא רק ע"י פיזור, ולא מיירי בשוכח ממש]: המניח כלים בשעת קישור עבים, בין בחצר ובין תחת הצינור, פסול ואפי' התאחרו הגשמים לבוא דלא בטלה מחשבתו הראשונה. והמניח כלים בשעת פיזור עבים, בין בחצר ובין תחת הצינור כשר דליכא גילוי דעת לקבלם. הניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו ונתקשרו, בחצר, לכו"ע כשר כיון דלא מוכחא מחשבתו הראשונה ובטלה ע"י הפיזור. ותחת הצינור, לרבי מאיר הודו ב"ה לב"ש דפסול דלא בטלה מחשבתו הראשונה. ולרבי יוסי לב"ש פסול דלא בטלה מחשבתו הראשונה, ולב"ה כשר דבטלה מחשבתו הראשונה. ופסקו הרא"ש ורבינו ירוחם והטור וכ"פ שו"ע כרבי יוסי וכב"ה דאפי' הניחם תחת הצינור בקישור ונתפזרו ונתקשרו, כשר [ונמצא דסוגיין לא דיברה כלל בשוכח ממש אלא במניח בכוונה. ומניח בשעת קישור עבים אפי' בחצר פסול דאיכא גילוי דעת. ומניח בשעת פיזור עבים אפי' תחת הצינור כשר כיון דליכא גילוי דעת. והמחלוקת במניח תחת הצינור בשעת קישור ונתפזרו ונתקשרו, דלב"ש בטלה מחשבתו ולב"ה לא בטלה מחשבתו, ולר"מ הודו ב"ה לב"ש ולר"י לא הודו].

⁶⁰ וכתב דיש לחשוש לשאלתות שהביא המרדכי שכתב פוקקין נקבי הנביעה⁶⁰, וכתב הב"ה שהשאלתות לא דיבר בזה כלל.

⁶¹ ומקוה שיש בו ספק ג"ל, כשר דספק דרבנן לקולא. רמ"א.

⁶² אמנם ע"י שפתו ל"ה חיבור שמא יפסקו.

לרמב"ם [איכא שוכח ממש ואיכא שוכח ע"י פיזור] בכלים תחת הצינור, לב"ש אפי' שוכח ואפי' בשעת פיזור פסול, דחזקתו לקלח וגזרו שוכח אטו מניח. לב"ה מניח פסול, ושוכח כשר דל"ג אטו מניח. וכלים בחצר, בשעת פיזור לכו"ע אפי' מניח כשר דהרי זה כשוכח. ובשעת קישור, לכו"ע לב"ש אפי' שוכח פסול דגזרי שוכח אטו מניח, ולב"ה מניח פסול שוכח כשר. ובשעת קישור ונתפזרו ונתקשרו (רב משרשיא) נקרא לעולם כשוכח, ולרבי מאיר לכו"ע כשר דהפיזור מסיח דעתו. ולרבי יוסי לב"ש פסול דל"ה כהיסח דעת, ולב"ה כשר, ופסק הרמב"ם כר"מ דב"ש מודו לב"ה, והטעם דרבי טרפון סבר כר"מ (ב"י). ומדהקשו שם ב' קושיות לרבי יוסי, וכן בירושלמי מנו ה"ח כר"מ (ש"ך), והב"ח כתב דרק בפלוגתא דנפשייהו הלכה כרבי יוסי ולא בדעת אחרים, והש"ך חלק ע"ז [ונמצא דלרבי מאיר ב"ה הודו לב"ש דגזרו בשוכח תחת הצינור, וב"ש מודים לב"ה במניח בשעת קישור ונתפזרו ונתקשרו דנעשה כשוכח. ולרבי יוסי לא הודו ב"ה ולא מודים ב"ש בקישור ונתפזרו ונתקשרו ופסול. ורב משרשיא ביאר מחלוקת ר"מ ור"י בחצר דבפיזור לכו"ע כשר ואפי' מניח דהוי כשוכח וליכא ליגזור. ובקישור לב"ש מניח פסול וגזרו בשוכח. ובקישור ונתפזרו ונתקשרו לר"מ מודים ב"ש דכשר דהוי היסח דעת. ולר"י לב"ש פסול ול"ה כהיסח דעת. ולב"ה מניח פסול ושוכח כשר]⁶³.

וסיכום הדינים לרמב"ם:

הלכה כר"מ וכב"ש, כיון דר"ט סבר כוותיה. בכלים תחת הצינור, בין מניח בין שוכח פסול בין בשעת פיזור בין בשעת קישור, דחזקתו לקלח וגזרו שוכח אטו מניח. בכלים בחצר, בשעת קישור בין מניח בין שוכח פסול, דלדעתו נתמלאו וגזרו שוכח אטו מניח. בפיזור ונתקשרו, או בקישור ונתפזרו ונתקשרו, אפי' מניח כשר.

וכתבו הרמב"ם והרשב"א והרא"ש וכ"פ השו"ע דבאופן שהמים כשרים צ' להטות או לשבור הכלים, אבל לא להגביהם דלא ישאבו וכקנקנים דלהלן.

ק' אמאי במעיין המקלח לכלי (ס"ח) המים היוצאים מהכלי פסולים, וכאן כשרים. לט"ז (סקי"ד) והדרישה שם מיירי בהונח לדעת. ולש"ך במניח סמוך למעיין לעולם הוי כהונח לדעת שהרי בהכרח יעבור עליו, אבל בגשם לא בדידיה תליא ותלוי אם הניח לדעת.

סמ"ב-ס"ג

ביאור המשניות (ב ז-ט) לדעת הרא"ש והרמב"ם בפיה"מ. מתני' (ב ז): המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים, שלא הניחם לקבלה כלל: לרבי אליעזר אם עונת גשמים היא מיקרי תפיסת יד אדם, ולכן אם יש מים בבור ישבר שתפיסת יד אדם בהם פחותה, אבל לא יטה דזה תפיסת יד אדם. ולרבי יהושע כיון שהעלם לנגבן אין בהם תפיסת יד אדם ועונת גשמים היא ואפי' אין מים בבור, ישבר או יטה דאין בזה תפיסת יד אדם. אבל לא יטול ויערה שבוה שאבם בידיו. [ולר"ן בדעת הר"ף הביאור דכיון שהניח בעונת גשמים הוי כמניח בקישור עבים ונעשו שאובים אלא דרוצה לטהרם ע"י המשכה, לרבי אליעזר שאובה שהמשיכוה כולה פסולה ולכן צ' שיהיה מעט מים וישבור וימשיך. ולרבי אליעזר שאובה שהמשיכוה כולה כשרה ולכן ישבור או יטה ואפי' אין בבור מים כלל].

מתני' (ב ח) הסייד ששכח בבור המקוה עציץ שהביא בו הטיט ונתמלא מים, ונמצא שהכניסו לקבלת סיד עכ"פ: לרבי אליעזר המים הנכנסים נשאבים, ולכן אם מחובר למי המקוה ישבר, אבל לא יטה כיון שע"י הטייתו עושה אותם שאובים. ואם לא מחובר פסול דנשאבו כבר. ולרבי יהושע המים שבו חשובים כמחבורים אפי' אין צפין ולכן ישבר, אבל לא יטה דיש בהם יותר תפיסת יד אדם מקנקנים שהוכנס לקבלה.

מתני' (ב ט) המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים, והכניסם לדעת שיבלעו מים אך לא ישאבו בהם: לרבי אליעזר (ב"י) אסור אפי' לשברם כיון שאין מים בבור ול"ג מקנקנים. ולרבי יהושע אפי' אי"צ שיהיה שם מים כיון שלא הכניסם לקבלה, אבל צריך לשברם ולא להטותם כיון שהכניסם לבליעה שהיא מקצת קבלה. ופסקו הרמב"ם והרא"ש וכ"פ השו"ע דהלכה כרבי יהושע.

סמ"ד

ברייתא דתמורה (יב). ראב"י אומר מקוה שיש בו כ"א סאה, ממשיך לתוכו י"ט שאובים, שהשאובה מטהרת ברבייה והמשכה. מתני' מקוואות (ד ד) שאובים וכשרים היורדים למקוה: אם התערבו קודם שירדו למקוה, עד מחצה כשרים, פסול, רובו כשרים, כשר. היו מקלחים למקוה, אם ירדו בו מ"ס כשרים קודם שירדו ג"ל, כשר, ואם לא פסול. לר"ש והרא"ש ורבינו ירוחם ס"ל דשאובים אינם נטהרים ברבייה והמשכה בפ"ע אלא בתערובת כשרים, ורישא מיירי בנפלו בו מעורבים, וסיפא כ"א בפ"ע. אלא דלר"ש פליג אראב"י דמטהרים לעולם. ולרא"ש ורבינו ירוחם הוא ראב"י גופיה קודם שחזרו בו. ולרמב"ם הוא ראב"י דתמורה, אלא דברי שא מיירי שהיו בו מעט כשרים ולכן ל"מ המשכת שאובים לבד אלא ע"י עירוב (ובעי' דלבסוף יצטרפו הכשרים לרוב). ובסיפא מיירי שהשאובים מקלחין בלי המשכה כלל, ולכן צ' שיהיה כולו מ"ס כשרים.

⁶³ כך ביאר הבי"ה הסוגיא בדעת הרמב"ם מכח הקושיות דלהלן: א. מדפסק כב"ש אליבא דר"י דשוכח תחת הצינור פסול. ב. פסק דתחת הצינור לעולם פסול ואפי' בפיזור עבים, ודלא כרב משרשיא. ג. כתב ששוכח בחצר בשעת קישור פסול מגזירה, והא מודים ב"ש בשוכח. ד. פסק דמניח או שוכח בחצר בקישור ונתפזרו ונתקשרו כשר, ונמצא דמוקים רב משרשיא אחצר, וכיון שפסק כב"ש (בא') הו"ל לפסוק גם בזה שפסול. ה. למה לא כתב דין השוכח בכלים בחצר בשעת קישור ונתפזרו ונתקשרו.

תוספתא מקוואות (ד ב) ראב"י אומר גג שיש בו כ"א כשרים נותן בו י"ט שאובים ופותקן ומערבן בחצר. לר"ש היינו שירדים למקוה קודם שיתערבו, וכראב"י. ולרא"ש ורבינו ירוחם היינו שמתערבים קודם שירדו למקוה, והוא ראב"י קודם שחזר בו. ולרמב"ם וכ"פ השו"ע היינו שנתן תחי' את הי"ט שאובים בכשרים ונפסלו בג"ל, והמשיך התערובת כולה בחצר, וכראב"י אליבא דרבין דשאובה שהמשיכוה כשרה [ההכרחים לפירוש הרמב"ם שהמשכת התערובת מועילה: א. או דנימא דראב"י דעת יחיד הוא, וכדלהלן: אמר רבין שאובה שהמשיכוה כולה כשרה, והק' הגמ' דלא כמאן, והכוונה דלכא' לחכמים רבייה והמשכה אינה מועילה כלל, וגם לראב"י המשכת התערובת אינה מועילה, וההוכחה שאינה מועילה, כי א"ת שמועילה למה נקט ראב"י שרבייה והמשכה מהניא ולא נקט המשכת התערובת מהניא, והרי חכמים פליגי והו"ל לחדש החידוש היותר גדול. ולזה תי' הגמ' דחכמים לא פליגי אראב"י ולכן לא חש ראב"י לנקוט את החי' הגדול יותר דבלא"ה ליכא מאן דפליג עליו, ונקט חד מתרי. ב. או דנימא דרבנן פליגי אראב"י לקולא, וכדלהלן: הק' הגמ' דלכא' חכמים פליגי אראב"י לחומרא שכן מוכח מלשון 'אלא לפי חשבון', וא"כ יצא דרבין דלא כמאן, שהרי לראב"י רק המשיך השאובים מתחילה כשר שהכרי אמר שמטהרת ברבייה והמשכה, וק"ו חכמים דפליגי לחומרא שלא מטהר כלל. ותי' הגמ' דרבנן פליגי לקולא שאפי' המשיך התערובת כולה מועיל. ופוסק הרמב"ם כרבנן דרביה נינהו וכרבין שפסק כוותיהו (למרות שמשנת ראב"י קב ונקי). אבל אם המשיך תחילה מיעוט שאובים, והביא עליהם רוב כשרים, כתבו הב"י והרמ"א דאפי' המשיך התערובת ל"מ.

אמר רבין אמר רבי יוחנן שאובה שהמשיכוה כולה כשרה: לראשונים בדעת הרי"ף היינו שכשרה לטבול בה. לשאלתות (הו"ד בתוספות ובסמ"ג) היינו שכשרה להקוות עליה ואינה פוסלת בג"ל. לרמב"ם היינו שנתן מיעוט שאובים לתוך רוב כשרים והמשיך את התערובת, וכשרה לטבול בה.

לענין הלכה: לרמב"ם (והעיד שכן המנהג) ושאלתות דרב אחא והראב"ד והרשב"א ותוספות והסמ"ג והרו"ה והריב"ש והרא"ש והרשב"ץ וכ"פ שו"ע, הלכה כראב"י דשאובה מטהרת ברבייה והמשכה. ולר"ן ראוי להחמיר כן. ולרי"ף לדעת הרמב"ם והר"ן והרשב"א והרמב"ן הלכה כרבי יהושע דקנקנים (דהו שאובים ונכשרים ע"י המשכה) וכרבנן דראב"י וכרבין דשאובה שהמשיכוה כולה כשרה, משום דשאובה לאו דאורייתא (רשב"א). ולרי"ף לדעת הב"י שאובה שהמשיכוה כולה פסולה. אמנם רוב כשרים שנתן בהם מיעוט שאובים בלא המשכה והמשיך התערובת, כשרה (וכן מוכיחה לישנא דהרי"ף שנקט שיש במקוה מעט והיינו חסר, ולא אמר שהמקוה ריקן⁶⁴).

באיזה רבייה אמרו שהמשכה מועילה, לרש"י כ' סאין ורביעית. לרמב"ם והריב"ש כ' סאה ומשהו. לרשב"ץ כ"א סאה. ופסק הב"י דאין לפסול אם יש בו כ' סאה ומשהו.

דיני מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא התבארו לעיל ס"ד⁶⁵.

ג"ל שנגררו על הארץ אינם פוסלים את המקוה, עד שיפלו בו ממש (רמב"ם ושו"ע). אם יש בו מחצה כשרים והמשיך לתוכו מחצה שאובים, לש"ך כיון שהמשכה באיסור בעי' שיצא ממנו מילואו כסעי' כ"ב, ואינו כס"כ דשם הוה שאובים בלי המשכה, ואינו כסנ"ה דשאוב באמצע לא נפסלו החיצונים, דשם המשיך בהיתר ורק דהאמצעי אינו מצרפן ואין שיעור מ"ס. ולפרישה מוסיף כ' סאין וכשר.

סמ"ה

שיעור המשכה: לכלבו בשם רבינו פרץ בשם ר"י ולסמ"ק ולריב"ש וכ"פ שו"ע ג"ט, דפחות מכאן כלבוד דמי (ריב"ש). ולרשב"א והרשב"ץ והר"ש כל שלא שופך בהדיא למקוה ונמשכת קצת הוי המשכה. ולספר המנהגות שיעורה כדי שתכלה רגל המשכה קודם שיגיעו המים למקוה.

סמ"ו

על איזה דבר מועילה המשכה: לשאלתות ולרמב"ם וכ"פ שו"ע⁶⁶ על כל דבר שאינו כלי, כגון כלי נקוב או סילון שאינו חקוק, ואפילו דבר שאינו מחובר בקרקע. ולראב"ד אין המשכה מועילה על דבר שאינו קבוע בארץ ואפי' אינו כלי (כגון כלי נקוב), אלא על מחובר שלא היה עליו שם כלי בתלוש, כגון צינור שקבעו ולבסוף חקקו או כלי נקוב שקבעו. ולמדרכי בשם היראים והרוקח והתרוה"ד (הו"ד ברמ"א) וכ"פ הב"ח והש"ך המשכה מועילה רק על קרקע הראויה להבליע, דאז נעשה כאילו באו מתמצית הקרקע ובטל מהם שם שאובים (וכתב היראים דשמע דהלמ"ס היא). וכתב הרמ"א שכן טוב להחמיר.

⁶⁴ והיינו כדעת הרמב"ם בדנפשיה אליבא דהב"י. אמנם סברת הב"י צ"ע דממ"נ, דאי לרמב"ם פשט הגמרא בלשון שאובה שהמשיכוה כולה כשרה היינו שהמשיך התערובת, א"כ למה הבין הרמב"ם עצמו בחכמי המערב (שהוא הרי"ף) דשאובה שהמשיכוה כולה ממש כשרה, והרי הרי"ף לא נקט אלא את לשון הגמרא (וביותר שכתב שיש במקוה מעט ומשמע שלא המשיך כולה ממש), ומאי אולמיה לישנא דהרי"ף לומר שהקל בהמשיך כולה ממש מלישנא דגמרא לפרש שרק המשיך התערובת כשרה ולא בפ"ע. ויש ליישב בדוחק וצ"ע.

⁶⁵ וכללי המקוה לרשב"ץ שהביא הב"י בסעי' זה (והתבארו גם לעיל ס"ד): אם יש רעוהא לפנינו (כתוספתא דצינור המקלח מים למקוה והמכתשת נתונה בצדו), פסול. אם אין רעוהא לפנינו אפי' היה מתחילה חסר ונמצא מלא כשר. דאי שאובה דרבנן, ספיקא דרבנן לקולא (כמבואר בתוספתא דהניחו ריקן). ואי שאובה דאורייתא, אם ידוע מי עשאו נשאלנו דע"א נאמן באיסורים ואפי' דאיתחזק איסורא ואין בידו לתקן. ואם לא ידוע, חזקה דרוב המצוים אצל מקוואות הם ישראל היודעים לעשותו בכשרות.

⁶⁶ השו"ע בסמ"ד העתיק לשון הרמב"ם שמתור להמשיך ע"ג צינור, ובסמ"ו העתיק לשון הראב"ד שאין המשכה מועילה אלא על כלי שלא היה עליו שם כלי בתלוש. והוסיף הראב"ד שאין המשכה אפי' על דבר שלא היה עליו שם כלי בתלוש. אמנם ודאי דדעתו כהרמב"ם כמ"ש בב"י שכן דעת השאלתות, ודרכו היא להעתיק לשונות הראשונים כצורתם.

סמ"ז

מקוה הנובע ממעין שמתייבש בקיץ ונותן שאובים בבור סמוך ומתמלא המקוה, לרא"ש והטור והשו"ע יש בו ב' טעמים להכשר ע"פ טעם דנהרא מכיפיה מיבריך והיינו שמקור המעין מתלחלח הגשם ונובע בשפע וכך הוא מקוה זה, חדא דלעולם יהיה מרובה מהשאובים דאין לך טפח וכו' ונמצא מטהר ברבייה והמשכה. ועוד דהא ס"ל דמעין אפי' כ"ש אינו נפסל בשאובים. ובדעת הרמ"א דיש להחמיר במעין שנפסל בג"ל, לבי"ח פסול, ולט"ן והשו"ך כשר ע"פ הטעם הא'. ועוד כתב הש"ך דאפי' הרוב מהשאובין כשר ע"י המשכה, דא"ת שאובה שהמשיכה כולה פסולה, הא מעין אינו נפסל בשאובין. וא"ת דמעין נפסל בשאובין הא המשיך כולה.

ומקוה שמקורו מגשמים אם עשה כן כתב הב"ח (הו"ד בט"ז ובשו"ך) דלכו"ע פסול, דליכא סברת מכיפיה וכן נפסל בג"ל.

סמ"ח

מתני' (ה ה) נוטפין שעשאן זוחלין, לרבי יהודה סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב אפילו זבה יורד וטובל. לרבי יוסי כל דבר שמקבל טומאה אין מזחילין בו. ובזבחים איתא דאסור להעביר המקוה ע"ג דבר המק"ט שנא' 'יהיה טהור' דהווייתו ע"י טהרה בעי'. לרא"ש וכ"פ שו"ע מיירי במזחיל מקוה נוטפין למקו"א ולא היו באים המים לשם בלי הזחלתו, ולכו"ע אסור להזחיל ממש ע"ג דבר המק"ט מדאו', כמבואר בפרה שלא יעביר המי חטאת על ידו. וכן לכו"ע מותר להזחיל ממש ע"ג דבר המק"ט מדרבנן. ולרבי יהודה מותר להזחיל על דבר שאינו מק"ט מדאו' ואפי' ראוי לעשותו מק"ט, אפי' מונח ע"ג דבר המק"ט, ולכן מותר להזחיל ע"ג קנה שהוא פשוטי כלי עץ וראוי לחקקו, ואפי' שזב או זבה טמאים אוזנים בו. ולרבי יוסי אסור להזחיל אפי' ע"ג דבר שאינו ראוי לק"ט אם מונח ע"ג דבר המק"ט, ולכן אסור להזחיל אפי' בעלים אם מונחים ביד אדם ואפי' הוא טהור. והמבואר בפרה שמותר לאחוזו בעלים ולהעביר בהם המים⁶⁷, היינו שיניחם קודם שיבואו לידו. ולרמב"ם וכן נטה הרא"ש (בנדה) מיירי במעין המנטף שרוצה לעשותו זוחלין ע"י סמיכת קנה, לרבי יהודה מותר להזחילו בדבר המק"ט מדרבנן כקנה, וכשר אפי' למים חיים דזב. ולרבי יוסי אסור להזחיל בדבר המק"ט מדרבנן, ואם הזחילו מטהר באשבורן ובמ"ס. והרא"ש בפיה"מ ובהלכות נדה כתב שפירוש הרמב"ם ישר בעיניו, ובשו"ת כתב רק פירושו. וכתבו הרא"ש והרמב"ם דהלכה כרבי יוסי. ולר"ש (הובא בב"י בס"ד ובס"נ) מיירי במקוה שפרץ על שפתו ונעשו מימיו זוחלין, לרבי יהודה מותר לעצור הזחילה ולעשותו אשבורן ע"י דבר טמא או דבר המק"ט כגון זב וזבה. ולרבי יוסי אסור.

סיכום דיני הווייתו ע"י דבר המק"ט: מקור האיסור בזבחים העביר המים על ידו פסול שנא' 'אך מעין ... טהור יהיה' הווייתו ע"י טהרה בעי'. לרמב"ם והמרדכי מהיראים מעין נפסל לטהר בזוחלין ואשבורן אפי' ע"י דבר המק"ט מדרבנן⁶⁸. ומעין במ"ס ואשבורן וכן מקוה, אפי' הומשכו ע"י דבר המק"ט מדאו' כשרים (ולכן תני' פסול דהווייתו רק בפרה ולא במקוואות). ולר"ש והרשב"א דבר המק"ט מדרבנן אינו פוסל ואפי' מעין בזוחלין וכ"ש. ודבר או מעמיד המק"ט מדאו', פוסלים אפי' מקוה (וק' מלגיון העובר דבא ע"י אדם המק"ט וכשר, ולראב"ד הנ"ל מתורץ ב"י). והרא"ש והטור והשו"ע פסקו להחמיר כתרומתו, דמעין נפסל אפי' ע"י המק"ט מדרבנן, ומקוה נפסל ע"י דבר או מעמיד המק"ט מדאו'. אמנם לכו"ע אם לא נפל להדיא במקוה, או שהניח על הארץ דבר המק"ט מדרבנן קודם שיעברו המים, לא פסל את המקוה⁶⁹. וכתב הרא"ש וכ"פ השו"ע שאיסור זה רק אם נפל במקוה להדיא, אבל נפל סמוך לו או שקבע בפיו צינור קטן שאינו מק"ט, לא נפסל, דאמר' שם ש"מ אויר כלי ככלי וכאילו נפלו המים מידו בחבית. ואי לאו ככלי הוי כנפלו סמוך לו וכשר. ואם צ' שילכו אחר שיצאו מהדבר המק"ט ג"ט בטהרה, לחת"ס בשם י"א צ' דק"ו מהמשכת שאובים דרבנן. ולחת"ס אי"צ כלום וכדמוכח מוזכרים.

דבר המק"ט שחיברו או טמנו בקרקע ונעשה להיות מונח שם תמיד (כסלון מתכת), או דבר המחובר לו (כטבעת שבדלת), כתבו הרא"ש והרשב"א וכ"פ השו"ע שאינם מק"ט כיון שנתבטלו בקרקע ומותר להוות בהם המקוה. כדמוכח ממתני' דכלים דכלים שנעשו לקרקע אינם טמאים. ולדגמ"ר והנוב"י (הו"ד בפת"ש) בעי' עוד שהסילון יעשה מתחי' ע"ד לקבעו בקרקע. הזהיר החת"ס (הו"ד בפת"ש) לקבוע הצינורות במסמרים מברזל דאפי' שמקבלים טומאה, והא הכל הולך אחר המעמיד. ועוד יזהר שלא יראו המים הנמצאים בסילון מתכת מי המקוה דאויר כלי ככלי ונפסל.

*

הק' הש"ך בשם המע"מ דבסי"ד פסק השו"ע כהרמב"ם דדבר המק"ט פוסל מדאו', ובסמ"ט פסק דדבר המק"ט מדרבנן אינו פוסל. ותני' הש"ך א. בס"ד משנה דין במים ועושה אותם ראויים לד"א, ובסמ"ד לא משנה בהם כלום. ב. בס"ד אסור לטבול בזוחלין ומותר באשבורן, ובסמ"ח מותר רק באשבורן. אמנם הב"י כ' דנקטי' לחומרא כתרומתו והתם במקוה והכא במעין.

*

כלי שלא נעשה לקבלה התבאר לעיל סל"ו.

⁶⁷ היינו עלי אגוז לחים וירוקים (ט"ז), דאז אינם חשובים כלי כיון שנעשו לצביעה (ב"י וש"ך).

⁶⁸ כן מדוקדק ברמב"ם שהביא הלכה זו ולא חילק בין הנך דבעו מים חיים לשאר הטמאים, ומשמע שכל הטמאים לא טובלים במעין זוחל וכ"ש. וכ"כ הלחם ושמלה. אמנם ש"י החת"ס בדעת הרמב"ם שאינו נפסל גם ממדרגת מעין, אלא להנך דבעו מים חיים. אמנם לשאר הטמאים מטהר אף בזוחלין ואשבורן.

⁶⁹ אך מעין נפסל לרמב"ם גם ככה"ג. וכנ"ל.

סמ"ט

לרא"ש וסיעתיה הפוסלים הויתו ע"י דהמק"ט, אם המק"ט מחובר למעין או מקוה, לרא"ש וכ"כ שו"ע בסתם אינו פוסל כיון שמחובר למקום טהרה. וכדמוכח ממתני' דמטהרין את המקוואות דמטהר התחתון ע"י סילון של אבר המק"ט מדאו'. ולרשב"א ולד"מ במרדכי וכ"כ שו"ע בשם יש מי, פסול עד שיבטלנו בקרקע. ומתני' דמטהרין את המקוואות מיירי במחובר בקרקע.

ואם פסקה השקת המקוה או המעין, לפרישה בשם ד"מ חוזר לפסלות. ולש"ך אין לזה הכרח דשמא הוא כשאובים שהשיקם שעה אחת ודיו.

הק' הב"י איך מהני חיבורו, הא בס"ח גבי מעין המקלח לתוך כלי פסול ול"מ חיבורו. ות"י הב"י והעתיקו הש"ך דהתם מיירי ביש לו בית קיבול. והק' הט"ז דאכתי ע"י השקה הו"ל ליטהר. ות"י כהרא"ש דגזרו שמא יטביל בכלי בלי השקה (והוא לשיטתו דטעם הגזירה כהרא"ש).

ס"נ

מקוה שנסדק או הטובל במקוה ומימיו זוחלין לחוץ ואינם חוזרים (ריב"ש. ד"מ מב"י), אם לא ישארו בו מ"ס אחר שיצאו המים, לכו"ע הו"ו כזוחלין כיון שנערים כולם לצאת (ב"י מרא"ש). ואם ישארו בו מ"ס, למרדכי והר"ש והרשב"א והאגור בשם אביו (הו"ד בד"מ) וכ"פ הרמ"א לכתח"י כיון שמקצת מימיו יוצאים חשוב כולו כזוחלין, כמתני' דנוטפין שעשאן זוחלין דבין לרבי יהודה ובין לר"י צ' להעמיד הזחילה. ולרא"ש ורבינו ירוחם בשם הגאונים וכ"פ הטור והשו"ע והרמ"א בדיעבד אינו כזוחלין.

המנקה מקוה וסותמו שלא יפסלו המים הבאים בו, לב"ח כו"ע מודו דמותר לסתום בדבר המק"ט, כיון שמונע מהמים להכנס ולהיפסל. ולט"ז אין חילוק בין סתימה זו לסתימה המונעת זחילה ותלוי במח' הנ"ל.

במה סותם סדק הפוסל את המקוה (ע"פ השיטות הנ"ל), למרדכי והר"ש והב"ח וכ"פ שו"ע בסתם, סותמו במעמיד שאינו מק"ט וכרבי יוסי בנוטפין שעשאן זוחלין, משום דבעי' הויתו ע"י טהרה [והק' הרא"ש א. הלשון נוטפין שעשאן זוחלין משמע בידים אדם ולא מאליו. ב. אין מזחילין אינו משמע מונעים זחילה. ג. סברת ר"י אינה מסתברת]. ולרא"ש ורבינו ירוחם בשם הגאונים וכ"כ שו"ע בשם יש מי, מותר לסתום במק"ט.

הוכחות הרא"ש דסדק הממעט עד מ"ס וסתימה בדבר המק"ט אינם פוסלים את המקוה, א. דתנן (מקוואות ה' ו) דגם לב"ה דאין מטבילין בחדרלית (משום שאין הנוטפין מטהרים בזוחלין ואשבורן ל"ה חיבור), גודר הזחילה בכלים וטובל בהם, ומיירי שע"י הכלים ישארו בו מ"ס באשבורן, ומשמע חדא, דמותר להעמיד הזחילה ע"י דבר המק"ט, ועוד אינו נפסל ע"י מעט מים הזוחלים דרך דפנות הכלים. ב. בתו"כ מיעטו מעין שכולו ממש הולך וזוחל. ג. איתא בתוספתא עוגל מ"ס שחדרלית נכנסת יוצאת בו, מותר לטבול בו. ד. תנ"י בור שמלא מים שאובים והאמה נכנסת ויוצאת בו וכו' עד שיצאו וכשר.

ומקוה שנסדק ובא ממעין, כתב המהרי"ק דיש ב' סברות להכשירו, חדא דממ"נ דאם נקראים זוחלין הא מעין שנפסק חיבורו הו"י מעין כל שעה שזוחל, וכגל שנתלש ומטהר דרך זחילתו. ואם לא נקראים זוחלין נמצא דהם מקוה ומטהרין באשבורן ומ"ס. אלא דאין לסמוך ע"ז דשמא יפסק החיבור ויעשה אשבורן ויחסר משיעור מ"ס, ונמצא דבטל ממנו שם מעין ופסול בזוחלין. ואח"כ כתב עוד דאפי' פסקה זחילתו וחזרה דינו כמעין, כדמוכח מג' מקוואות שנתערבו ע"י הטובלים על שפת המקוה וטהורים. והרמ"א כתב דבמקוה הבא ממעין אין לחוש לזחילה דרך סדק, וכתב הש"ך דאינו מטעם המהרי"ק (שכבר הכריע בסק"ל שמעין שנפסק אינו כמעין) אלא כוונתו שאין לחוש בו לזחילה בזמן שמחובר למעין וקמ"ל דמקום כינוסו אינו מפיקע החיבור למעין. והמעיל צדקה (הו"ד בפת"ש) הוסיף עוד, דצ' שהמעין יהיה זוחל ומקלח לתוך המקוה. אבל אם אינו זוחל או שמקלח למקו"א והמקוה נוגע בו, או שהמקוה מקלח לתוכו, אף דטהור משום שאובים, פסול משום זוחלין. ועו"כ שאם בימות הגשמים קופאים המים ואין חיבור, גזר' בימות החמה אטו ימות הגשמים.

מים היוצאים ע"י הטובל: אם חוזרים לתוכו כגון שהגביה סביבות המקוה, אפי' לא ישארו מ"ס בשעת הטבילה, כל שגופו עולה בהם כשר, חדא דהחוזרים אינם זוחלין אלא אשבורן (רמ"א ושו"ך (סק"ל) מריב"ש), ועירוב מקוואות מלמעלה כקליפ"ה (ב"י מריב"ש). ואם אינם חוזרים לתוכו, אם לא ישארו בו מ"ס, פסול לכו"ע, והו"ו זוחלין, וממילא ואין לומר שמחוברים דקטפרס אינו חיבור (ריב"ש). ואם ישארו מ"ס, למהרי"ק ולמעיל צדקה (הו"ד בפת"ש סק"ג) תלוי במח' השו"ע והרמ"א במקוה שנסדק, ולמחמירים יש להחמיר כאן. ולש"ך (סק"ל) מהריב"ש כיון שיוצאים ע"י טבילה אינם נפסלים משום זוחלין לכו"ע דע"י טובל שאני.

סנ"א

מקוה שאין זחילת מימיו ניכרת ויוצאים ממנו מעט מים, כתב הרשב"א וכ"פ השו"ע שאינו פסול, דאל"כ אין לך מקוה כשר שאין מימיו יוצאים מעט מעט⁷⁰. ואם קבעו בו נסרים שלא יחסר מ"ס בעתיד, כ' הנובי והחת"ס דל"ה הוויתו ע"י המק"ט כיון שאין הפסול קיים עכשיו אלא מונע פסול העתיד לבוא.

סנ"ב-נ"ג

מתני' (ו ז) עירוב מקוואות לחסרון שיעור (כגון לחבר חסר עם שלם או עם חסר אחר) שהוא פסול דאו', צ' שיהיה נקב וקילוח מים (רמ"א) בשיעור שפ"ה. ולהשיק מקוה שאוב, אם רובו או כולו שאוב, לרא"ש והרמ"א והד"מ ברמב"ם כשפ"ה, משום דשאוב דאו' (ש"ך)⁷¹. ולרשב"א והר"ש (הו"ד בב"י מ"ט, נ"ג) והש"ך משיקו כשערה ואפי' בתוך המים, דשאובה דרבנן. ולשו"ע: לט"ז בדעתו שאובה דאו' ואם רובו שאוב כשפ"ה. ולש"ך בדעתו שאובה דאו' ובכ"ג כשערה. ואם רובו כשר או מקוה שנפסל בג"ל, לכו"ע דיו בכשערה (ט"ז וש"ך)⁷².

הק' הב"ח דכאן הלכה כמתני' דמטהרין המקוואות העליון מתחתון וכו' ומשיקו כשערה ודיו, ובס"ז בע"י נקב כמוציא זית ובס"מ בע"י לכתח"י נקב כשפ"ה. ועו"ק על הרא"ש שמצריך כשפ"ה שסותר למתני' הנ"ל. ות"י הב"ח דמעיקה"ד בכשערה סגי, אלא דכל השיעורים הנ"ל הם לכתח"י דגזרינן שיטבלו במקוה בלא השקה. ולש"ך שיעור כשערה הוא לשאובה דרבנן, ושאר השיעורים לפסול כלי דאו'. והרא"ש מעמיד מתני' דמטהרין ברוב כשרים.

מתני' (ו ח) מטהרין את המקוה העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב, כיצד מביא סילון של חרס או של אבר ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו כשערה ודיו. וק' חדא אין מועיל לערב בפחות משפ"ה, ועוד הא קטפרס אינו חיבור. ות"י הרא"ש דמיירי שהעליון פסול מדרבנן והקילו בעירובו. ולסוברים שאובה מיירי אפי' העליון כולו שאוב (ר"ש הובא בב"י סעי' מ"ט, נ"ג ובסנ"ד), אבל אם העליון חסר צ' שפ"ה. ולסוברים שאובה דאו' מיירי שמיעוטו שאוב (ב"י מרא"ש סנ"ד). אמנם הרמב"ם סתם שמשיקו כשערה ולא פירש באיזה אופן, וי"ל שאפי' מיירי בפסול דאו' הא עירוב מקוואות מלמעלה בכשערה הוא, כמבואר בתוספתא דיחור בסמוך. וקטפרס צ"ע.

תוספתא (ה ד) מטהרין את המקוה העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב, אם היו זה על גבי זה, מביא סילון של עץ ושל עצם ושל זכוכית ומניח ידו תחתיו עד שתתמלא מים ומושכו ומשיקו אפילו בכשערה ודיו, משום דזו שיעור עירוב מקוואות מלמעלה. ואם נכפף הסילון כ"ש פסול, משום שנעשה בית קיבול (ר"ש) וולעיל סל"ו מבואר דלרמב"ם מיירי בנעשה לכך, ולראב"ד כיון שיש לו בית קיבול. ואם היו זה בצד זה, מביא סילון של יחור בצד החסר וסילון של יחור בצד השלם, ומשיקם, ואם אין די בזה מביא עוד סילון אחד באמצע ומשיקם. ול"ח שיכפף, וצ"ע מ"ש (ר"ש).

*

מתני' (ו ז) ספק שפ"ה פסולה, מפני שהיא מן התורה. וביארו הרא"ש דאף דשפ"ה הוא הל"מ שספיקה לקולא, מ"מ טבילה מה"ת.

דבר הממעט נקב כשפ"ה, לת"ק אינו חיבור, ולרשב"ג כ"ש מברייית המים טהור. וכתבו הרמב"ם והרא"ש וכ"פ שו"ע דהלכה כת"ק.

*

הרבה נקבים המצטרפין לשפ"ה, כתב מרדכי בשם ראבי"ה וכ"פ שו"ע והרמ"א שאם אין רואים חלחולם מכאן לכאן, פסול. ואם רואים, מועיל להשיק שאובים או לחבר חסר לשלם, וראיה מדמטבילים בשק וקופה דהם שאובים ואין בהם מ"ס. אבל לחבר ב' חסרים, אינו מועיל ואפי' ניכר החלחול (ב"י וש"ך), וראיה ממקוה שחילקו בסל וגרגותני שאינו מצטרף. ולכן מקוה הסמוכה לנהר אם רואים החלחול כשרה אפי' אין בה מ"ס אלא ע"י חיבור (רמ"א).

מקוה שמקורו נראה מהנהר הסמוך לו שכן מימיו עולים ויורדים איתו, כתב הפת"ש החכם צבי אין לטבול בה בלי מ"ס, א. דכל שאין החיבור נראה רוב הפסוקים פליגי עליה. ב. מעין מטהר אדם במ"ס. ג. צ' שהחלחול יראה לעין להדיא ולא יושג בשכל. ד. רק קטן ראוי לטבול במ"ס.

*

שיעור זמן השקת שאובים, לרא"ש ורבינו ירוחם בשם י"א וכ"פ הטור והשו"ע משיקו רגע אחד ודיו (וראיה מג' מקוואות שטבלו בהם ג' וכו'). ולרבינו ירוחם בשם המפרשים יש להסתפק שמא צ' השקה לעולם. ופסק הש"ך דלכתח"י טוב להחמיר כן.

סנ"ד

מתני' (ו ט) כותל שבין שני מקוואות שנסדק: לת"ק לשתי מצטרף, ולערב אין מצטרף עד שיהיה במקו"א כשפ"ה. ולרבי יהודה, לשתי אין מצטרף עד שיהיה במקו"א כשפ"ה. ולערב מצטרף. והלכה כת"ק. וביאור מצטרף, לרמב"ם היינו המקוואות

⁷⁰ וכתב הגר"א דיש לתמוה על פסק השו"ע, שכל ההיתר של הרשב"א בזחילה שאינה ניכרת הוא דוקא לירידיה דזוחלין פסול לעולם ואפי' ישאר מ"ס, ולחולקים אין הראיה, וא"כ לסוברים דאם ישאר מ"ס כשר, אסור לטבול במקוה שלא ישאר בו מ"ס וגם אם אין זחילתו ניכרת.

⁷¹ הק' הב"ח איך מטהרין מקוה עליון מתחתון בכשערה, ות"י הב"ח דיש להחמיר לגזור שאוב אטו שאינו שאוב. ולש"ך במתני' מיירי בפסול דרבנן, והרא"ש קאי בדאו'.

⁷² הק' הב"ח מדלעיל ס"ז דבע"י נקב כמוציא זית, ולעיל ס"מ אסור לכתח"י להביא מים בנקב כשערה. ות"י הש"ך דלחיבור שאובה עם כשרה מועיל כ"ש.

ונחשבים מחוברים. ולרבינו ירוחם היינו הסדק לשיעור שפ"ה ואי"צ שיהיה במקו"א. ולראב"ד היינו שנסדק למעלה ומצטרף לאויר שמעליו (מוכח מזה שלא בעי' שיכנסו המים בנקב כשפ"ה אלא ברום קליפ"ה). וביאור שתי וערב, לר"ש והרא"ש ורבינו ירוחם שתי מצד לצד (לרוחב), ומצטרף כיון שכולו מחובר והעומד עומד כנגד כולו (ט"ז). וערב מלמעלה למטה (לגובה), ואינו מצטרף כיון שרק המים שכנגד הנקב מחוברים (ט"ז). ולרמב"ם והראב"ד שתי מלמעלה למטה, ומצטרף דאין קיום לכותל וכאילו נפל כולו (ט"ז). וערב מצד לצד, ואינו מצטרף כיון דיש למעלה מהסדק ע"י מה שלמטה ממנו (ט"ז). והשו"ע העתיק לשון המשנה (ט"ז)⁷³, וכתבו הב"ח והט"ז והש"ך דנקטי' לחומרא דבין לאורך ובין לרוחב צ' כשפ"ה.

נפרצו זה בתוך זה ברום קליפת השום ברוחב שפ"ה, פי' הרמב"ם והרא"ש ור"ש דהוא שנפרץ בראשו ברוחב שפ"ה וסגי במים בגובה קליפ"ה, כיון שרואה את האויר (ט"ז).

מתני' (טהרות ח ט וחגיגה טז): משקה טופח לכו"ע אינו חיבור במקוואות. וטופח ע"מ להטפוח (מקוואות ז ו) לרבי יהודה הוי חיבור, ולחכמים אינו חיבור. והק' הרא' דבכ"מ עירוב מקוואות כשפ"ה ואיך מועיל טעמ"ל לר"י. לתוספות בשם ר"ת (והו"ד בתי' הא' בר"ש ובמרדכי) ולסמ"ק ולראב"ד כקליפ"ה ושערה שיעור אחד הם, וטעמ"ל פחות מהם. והפרצה צריכה להיות ברוחב שפ"ה, וחיבור המים לר"י בטעמ"ל ולחכמים בקליפ"ה. ומתני' דנפרץ בראשו הפרצה ברוחב שפ"ה וההשקה בקליפ"ה וחכמים היא. וכן מתני' דמקוה עליון ותחתון שמשיק כשערה מיירי בחסר, היינו כקליפ"ה, וחכמים היא. ולריב"ש בשם ר"ת שיעור טעמ"ל וקליפ"ה וכשערה שווה, ומתני' דכותל שנפרץ ודסילון (מיירי בחסר) ר"י היא. ולר"י (והו"ד בתי' הב' בר"ש ובסמ"ג ובמרדכי ובריב"ש) השיעור הגדול קליפ"ה ואחריו טעמ"ל ואחריו כשערה⁷⁴. ובנקב מהצד לכו"ע צריך נקב וחיבור המים כשפ"ה. ובפרצה בראש הכותל לכו"ע צ' נקב וחיבור כקליפ"ה. ונח' במתחבר מעל הכותל בלא פרצה, וכל חד כדאית ליה. ומתני' דסילון בשאובה ודרבנן והקילו לטהר בכשערה. ולרמב"ם והרמ"ה (והו"ד בריב"ש) בסדר השיעורים ובנקב מן הצד ס"ל כתי' ר"י. אמנם בראש הכותל אין חילוק בין פרצה למלמעלה, וכל חד כדאית ליה. ומתני' דנפרץ דצ' כקליפ"ה חכמים היא⁷⁵. ולרשב"א בנקב מן הצד צ' נקב וחיבור כשפ"ה, ובפרצה בראש הכותל צ' שימלאו את כל גובה הפרצה (כמה שתהיה). ובמתחברים מעל הכותל צ' שיתחברו כקליפ"ה.

ולהלכה: בנקב מהצד או נפרץ בראשו, פסק השו"ע דבעי' נקב וחיבור כשפ"ה. ובראש הכותל בלא פרצה, פסקו הב"י והב"ח והש"ך כהרמב"ם דבעי' נמי כקליפ"ה.

הק' הרא' איך טובלים בנהר (עכ"פ בימי תשרי) הא משופע הוא וקטפרס דרך ירידתו אינו חיבור. ותי' ר"ת (והו"ד בר"ש ותוספות) והראב"ה (והו"ד במרדכי) דלמטה מהשיפוע מותר לטבול, וכג' גממיות ואמצעית כשרה, דנח' ר"מ ור"י אם טובלים בעליונה, אבל בתחתונה כו"ע מודו דטובלים. ולרמב"ם דהלכה כחכמים שגם בתחתונה אין טובלין, י"ל דמיירי שיש בו מ"ס בלא צירוף הקטפרס (ב"י). והק' הב"י דהא המים יורדים מצד לצד ומוכח שכולו כקטפרס. וי"ל דמספיק קטפרס במקום אחד להזחיל כל המים אפי' שאינם בירידה, ולכן מותר לטבול במקום שאין ירידה. ועוד י"ל דקטפרס אינו אלא כשהוא משופע ביותר ולא מעט.

סנ"ה

מתני' (ו ג) ג' מקוואות שיש בשנים מהם כ"ס כשרים ובאחד כ"ס שאובים, וירדו ג' וטבלו בהם ועירבו: אם השאוב בצד, נטהרו הטמאים, משום שהושקו הכשרים זה לזה והכשירו הפסול. ולכן נכשרו כולם להקות עליהם למ"ס (ט"ז). ואם השאוב באמצע, כולם טמאים שלא נעשתה השקה. אבל מותר להקות על הכשרים ואפי' שיש בהם ממי השאובים (מהטעם בסמוך). והשאוב פסול להקות.

אם התערב הפסול עם הכשר קודם שיתחבר עם הכשר, וכן אם התערבו מימי השאוב עם הכשר ועתה משלימים בו לכ"ס, כשר, וראיה משאוב באמצע שרק הטמאים לא נטהרו אבל לא נפסלו הכשרים מהשאוב. ובטעם הדבר: לרא"ש והרא"ש אם נמשכים ביציאתם כשרים משום רבייה והמשכה. ואם לא נמשכים, כגון שאין ג"ט או שמחוברים בנקב בכותל (כמ"ש הרא"ש בתשובה. ש"ך), י"ל שהתערבו בכשרים קודם שיכנסו ובטלו ברוב דומיא דמי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה. לפרישה הכוונה שמי השאוב יוצאים בשוה מחצה ומחצה ונמצאו הכשרים רבים עליהם מכל צד (והק' הש"ך מסנ"ו דמיירי בב' מקוואות וכשר אף דליכא ביטול ברוב). ולש"ך הכוונה שהיציאים חוזרים ואין מתערבים אלא מקום חיבורי המים, ואלו מתבטלים ברוב הקילוח החוזר לאחוריו. ולריב"ש הטעם חדא משום דספק הוא אם התערב השאוב בכשר תחילה ושאוה דרבנן. ועוד דשאובה אינה פוסלת מהצד. ולט"ז והש"ך בשאוב מן הצד יש עוד טעם להכשיר דלעולם נתחבר הכשר האמצעי עם הכשר החיצוני קודם שירדו לתוכו השאובים.

אם כותליהם נמוכים ונחסרים בטבילה, כתב הש"ך (סקק"כ) מהריב"ש דפסולים, חדא משום שנתמעטו ממ"ס, ועוד דנקראים זוחלין כיון שיש בהם רק כ"ס ונפחתים ממ"ס. ואם ישאר בהם יותר ממ"ס או שחוזרים, התבאר לעיל סנ"ו.

סנ"ו

⁷³ אמנם הגר"א כתב שפסק כהרא"ש שהרי כתב שנסדק מצד זה לצד זה ... לשתי אין מצטרף.

⁷⁴ אמנם הר"ש במתני' דסילון כ' דשיעור טעמ"ל יותר מכשערה הוא, ומתני' שאובה דרבנן והקלו. ויל"ע.

⁷⁵ והוא ההבדל בינו לשיטת ר"י, דלר"י נפרץ כו"ע היא ולכן צ' כקליפ"ה. ולרמב"ם ודעימיה נפרץ כחכמים היא ולכן צ' קליפה, ולר"י בזה צ' טעמ"ל.

תוספתא (מקוואות ג ה) ב' מקוואות סמוכים של כ"ס שאובים וכ"ס כשרים, וטבלו בהם והשיקום. אפי' הלבין או האדים זה את זה, ונמצא שנתערבו יפה: המקוואות לא נפסלו, דנתבטלו ברוב כשרים (ר"ש), והטובלים לא נטהרו.

סנ"ז

מתני' (ה ו) מטבילין בחריצין ונעיצין ובפרסת החמור המעורבת בבקעה, והיא גומא הנועשית מפרסת הבהמה ומעורבת למ"ס גשמים שבבקעה, ולרא"ש והרמב"ם וכ"פ שו"ע מטבילים בה, ולר"ש טובלים בה. מתני' (ז ו) מחט הנתונה בצד המקוה, אם לא עקר המים ונעשה אשבורן (ש"ך), טהורה, וכ"פ הטור והרמ"א. והטעם דל"ה הויתו ע"י דבר המק"ט, לפרישה דהלכה כהרא"ש (סמ"ח) שממשיך ממקוה שלם ל"ה הויתו ע"י המק"ט, אמנם לרשב"א דל"מ ככה"ג פסול. ולש"ך גם לרשב"א כשר כיון שעושה הפעולה במים והולכים מאליהם, ול"ה הויתו ע"י המק"ט אלא שעושה במקום שמביא אליו המים. ואם עקר המים, לפרישה לשי' אפי' יש בו מ"ס אינו מטהר, דכל שנעקר קצת הוי כהויתו ע"י דבר המק"ט. לש"ך בדעת הרא"ש (וכ"ה להדיא) אם יש בו מ"ס ומחובר בצד אחד טהור ואינו נקרא הויתו ע"י דבר המק"ט כנ"ל, ואם אין בו מ"ס אינו מטהר דאין בו שיעור.

סנ"ח-נ"ט

מתני' (ו א) חורי וסדקי המערה, והם בור שיח ומערה, חשובים כמקוה, ואפי' מעורבים בכ"ש מטבילים בהם (רמב"ם רא"ש ור"ש וכ"פ שו"ע). ושיעור המים שצ' להיות בהם, לרמב"ם אפי' כ"ש, ולש"ך רביעית⁷⁶. עוקת המערה, לרא"ש היינו שוקת שבסלע שאינה כלי, ולרמב"ם וכ"פ שו"ע היינו חפירה תחת המקוה. לת"ק אינה כמקוה וחיבורה כשפ"ה. ולרבי יהודה וכ"פ הרמב"ם והשו"ע אם היתה מעמדת עצמה כשפ"ה, ואם לא מעמדת עצמה כ"ש. לרא"ש מעמדת היינו שפעמים מחזקת מים אף שאינה מחוברת. ולרמב"ם מעמדת היינו שהעפר שעליה מחזיק הטובל.

ס"ס

תוספתא (ג ג) ג' גומות של מי גשמים (ש"ך) העליונה והתחתונה של כ' והאמצעית של מ', לר"מ מטבילין בכולן דאמר' נמי גוד אסיק. לרבי יוסי (ורבי יהודה) מטבילין רק בתחתונה דאמר' רק גוד אחית. ולחכמים וכ"פ הרמב"ם והשו"ע אין מטבילין אלא באמצעית דל"א גוד אחית (גמ' חגיגה), ולרמב"ם וכ"פ השו"ע כיון שזוחלין אין השקה כדין, ול"א גוא"ח במקום השקה⁷⁷. ולרבי"ש ל"א גוד אחית כיון שהוא קטפרס.

סס"א

שו"ע: הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים, אם נכנסו מים דרך כולו, טהור⁷⁸.

סס"ב

תוספתא (שם י) הקופץ למקוה והטובל פעמים הרי זה מגונה. לרבי"ש ברא"ש וכ"פ שו"ע⁷⁹ מהסמיכות לברייתות דמקוה מצומצם משמע דמיירי במקוה שחללו מחזיק מ"ס וגוף האדם בצמצום, ואין לחשוש שיצאו מים קודם שיתכסה כל גופו בנחת (דעדיין כתליו מונים המים לצאת). אמנם חישי' שיצאו ע"י קפיצה, או אחר שיתכסה כל גופו. ולכן לא יקפוץ, ולא יטבול פעמים שמא בפעם הא' לא יטבול כהוגן. ואמר ה"ו מגונה כיון שאינו ודאי, וגם ירגיש אם יחסרו המים. אמנם בטובל פ"א אף אם יצאו בגמר טבילתו, הא מחוברים הם וכשרים כגל שנתלש. ולרבי"ש ברמב"ם מיירי בכל מקוה, אלא שנראים כטובלים להקר, דלמה קופץ וטובל פעמים. האומר לחברו ככוש ידך עלי במקוה מצומצם, כתב הרמב"ם (הו"ד בד"מ בשם הב"י בסי' קצ"ח) ה"ו מגונה, שמא יוציאנה קודם שיטבול ונמצא שנחסר המקוה מהמים שטפחו על ידו.

*

מתני' (ז ו) ותוספתא (ה ט) מקוה שיש בו מ"ס מכוונות וירדו שנים וטבל זה אחר זה, לת"ק הראשון טהור והשני טמא, אלא כ"ז שרגליו של ראשון במים מוסיף בו שאובים וכשר. ולרבי יהודה אם רגלו של הראשון במים טהור. ובטעם המח' בחגיגה (יט). הוא אפי' אמר' גוד אחית. ובגיטין (טז). הוא אי טעמ"ל הוי חיבור. ובחגיגה (שם) תניא טבל לדבר קל מחשב לדבר חמור כ"ז שרגלו במים. והעמיד רבי פדת מתני' כרבי יהודה דב' שטבלו. ואיכא ב' לישנות בביאור המח' שם, לל"ק דרב נחמן נח' בטבילה דרבנן, ובדאו' מודה ר"י דל"מ, וכר"פ, דמתני' כר"י אבל לחכמים ל"מ למידי. ולל"ב דרב נחמן נח' בטבילה דאו', ובדרבנן מודים חכמים דמהני, ודלא כר"פ, שהרי אפשר להעמיד כחכמים ולטבילה דרבנן. ולענין הלכה: לטור ורבינו ירוחם הלכה כחכמים לל"ב וטבילת נדה לבעלה כטבילה דרבנן. ולר"פ י"ל דהלכה כר"י וסתם משנה. ונמצא דאמר' גוד אחית לטבילת נדה ודרבנן [וק' דלרא"ש אין להקל בנדה יותר מטהרות,

⁷⁶ וראה חזו"א שכתב דז"א אלא העיקר כהרמב"ם שמועיל אפי' כ"ש כיון שהם חלק מהמקוה. והא דבעי' רביעית הוא רק במקום שצ' שפ"ה וא"כ הוא מקום אחר. אבל כל שמתחבר בכ"ש היהיה מכלל המקוה ואין למים שבו שיעור. וכדברי הרמב"ם.

⁷⁷ ולהלן יתבאר אמאי אין דבריהם סותרים הגמ'.

⁷⁸ בר"ש (מקוואות י ד) הגרסא דרך כלי. ע"ש.

⁷⁹ השו"ע כתב טעם הרא"ש בקופץ. אמנם ה"ו והש"ך העתיקו טעם הרא"ש גם בב' פעמים.

ועוד גם למקילים בנדה מנ"ל דבזה מקלינן]. ולרמב"ם (בפיה"מ ומשנ"ת) והראב"ד וכ"פ שו"ע הלכה כחכמים לל"ק דאפי' לדרבנן ל"מ והו"ה לנדה. ונמצא דל"א גוד אחית לטבילת נדה ודרבנן. ק' לרמב"ם איך מועיל לתת במקוה שאובים, הא ל"א גוד אחית ונמצא המקוה חסר. ותי' הראב"ד דגוד אחית רק בדאו' ל"א אבל בדרבנן אמרי', ולכן קודם שנתן איכא חסרון שיעור מדאו' ול"א. ואחר שנתן כשר מדאו' דהא מיעוט שאובים מדרבנן, ויש בו רק פסול שאובים וחסרון שיעור מדרבנן, ובה אמריק גוא"ח. ק' לרמב"ם מ"ש מסגוס עבה שלא הגביהו דאמרי' גוא"ח. ותי' הריב"ש (והעתיקהו הט"ז והש"ך) שהמים שעל האדם מועטים וטעמ"ל אינו חיבור, אך סגוס מימיו מרובים ויש בו השקה. כללי גוד אחית ואסיק והשקה: השקה ועירוב מקוואות אמרי' היכא שהם ב' מקומות שונים, אבל בסגוס במים אי"צ השקה כיון שהמים לא מעוכבים בו, והו"ה לכלי הנקוב בשוליו שהמים לא מוחזקים בו כלל. אמנם בב' מקומות צריך השקה. והשקה עירוב אינם אלא באופן שהמים עומדים באשבורן ולא זוחלים ויש במים המחבורים שיעור השקה כגון שפ"ה או קליפ"ה. וכמו"כ ע"י השקה מערבים מקוואות שוים ועליון ותחתון (וכמו שמצינו ברמב"ם בכמה מקומות דאמרי' עירוב מקוואות בעליון ותחתון). אמנם באופן שחיבור המים זוחל אין עירוב והשקה, וצריך לגוד אחית ואסיק לחבר המים הנוגעים. ולכן בג' גממיות המחבורים בזוחלין נח' תנאי אי אמרי' גוד אחית ואסיק, ולחכמים ל"א אפי' גוד אחית וגם אין השקה ולכן אמרו 'שאינן הנזחלין מערבים' וגם אין גוד אחית ואסיק (וכמו"ש הב"י שזהו טעמו של הרמב"ם לבאר שיטת חכמים). ובב' שטבלו מחד אין המים זוחלין אמנם מאידך אין חיבור של שפ"ה או קליפ"ה אלא במים המועטין שבגוף העליון. ובחגיגה אמרו דלר"י מועיל משום גוא"ח, ובגיטין משום דטעמ"ל חיבור. והנה מכיון שאין חיבור גדול של מים כשפ"ה או קליפ"ה אין השקה דעלמא, אלא שאם אין חיבור כלל הרי גם ל"ש למימר אפי' גוד אחית. ולכן אמרו שע"י טעמ"ל יש חיבור, אלא שאינו מספיק כיון שרק חיבור של שפ"ה או קליפ"ה מועילים מדין השקה, ולכן צ' לגוד אחית. ונמצא לר"י הטעם דמועיל משום דע"י טעמ"ל יש חיבור אלא שאין בזה השקה ועירוב, ולכן צ' לגוד אחית. ונמצא דלחכמים וכ"פ הרמב"ם והשו"ע גם אם טעמ"ל חיבור הא ל"א גוד אחית. אלא שכיון שלא מצינו לחכמים בהדיא דטעמ"ל הוי חיבור, לכן אמרו בגיטין דטעמ"ל רבי יהודה הוא דוקא, אבל חכמים אפי' דמודו ואפי' דפליגי. אלא שהק' הראב"ד כיון דל"א גוד אחית אמאי מועיל להוסיף שאובים. ותי' דע"י ההוספה נעשה כשר מדאו', ופסול רק מדרבנן, וכלפי זה אמרי' גוד אחית כלפי המים שעל גוף הראשון וכאילו אין כאן חסרון שיעור רק מדרבנן ומועיל גוד אחית לדרבנן. אמנם בחסרון שיעור דאו' אפי' לטבילה דרבנן ל"א גוד אחית.

*

מקוה שמימיו יוצאים בשעת טבילה התבאר לעיל ס"ג.

ס"ג

מתני' (ז ו) ותוספתא (ג ב) המטביל סגוס, אם מקצתו נוגע במים אפי' זבו ממנו ג"ל כשר, שמימיו מחוברים (ב"י מהרא"י). עקרו נחסר המקוה ואם זבו ממנו ג"ל פסולוהו, לרמב"ם והרא"ש והר"ש ורבינו ירוחם היינו שהעלהו לגמרי שנשאבו בזה. ולרוקח היינו שסחט ממנו המים בעודו במקוה, ונפסל כיון דס"ל שכל שבאו מיד האדם אפי' בתוך המקוה הוי שאוב.

*

תוספתא (ה י) המטביל במקוה מצומצם (ריב"ש) יורה גדולה, אם טבלה כדרכה טמאה שהמים מקלחין, לר"ש שמא יעשו שאובים ותחסר ותפסול המקוה. והשקה ל"מ, לתי' הא' בב"י דחיש'י שמא יפסיק הקילוח רגע אחד, ואם יורידה על צדה מותר. ולתי' הב' אין השקה בקילוח לכלי אפי' מורידה על צדה [לרא"ש דאינו מוקף מים ולרשב"א דאין מ"ס מחוץ לכלי]. וכתב הש"ך דאפ"ה בדיעבד אין לחוש. לרמב"ם והטור וכ"פ שו"ע שמא ינתזו המים חוצה, ולכן אם יורידה על צדה מועילה השקה ומותר. אלא מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה, לר"ש והרמב"ם משום שבוה ליכא למיחש להנ"ל. ולטור וכ"פ שו"ע חיש'י שמא ישארו בה מים ויחסר המקוה. וק' דא"כ למה לא לחשוש למים העולים תוך וחוף לכלי⁸⁰. ותי' הב"י דאינו מצומצם ממש אלא יש בו מ"ס ועוד מים העולים בכלי. והש"ך ברמ"א תי' דודאי צ' להמתין שיתמלא, אלא שיש לחשוש שיחזיר המים שנכנסו בו ושמא אז ינתקו שולי הכלי מהמקוה וישאבו, ולא יועיל שימתין שיתמלא דבכה"ג בעי' שיצאו מילואו ועוד.

ס"ד

מתני' (ז ו, ו ה) המטביל כר או כסת במקוה מצומצם, יזהר שלא יתקבל בהם כלום ויפסול משום שאובים, ולכן יעלה דרך שוליהם לבד. וקופה ושק מעלן כדרכן ואינו חושש, כיון שמנוקבים (ט"ז). וכ"פ הרמב"ם והשו"ע.

ס"ה

כתב הר"ן וכ"פ שו"ע מקוה שהוחזק שיש בו מ"ס או שנמדד ונמצא כן (ט"ז סקפ"ה), וטבלו בו היום: אם נמדד למחר ונמצא חסר, לא עלתה טבילה לטמאים שטבלו בו אתמול, דחזקתו הראשונה הורעה והעמד טמא על חזקתו (ש"ך). ואם נמדד ונמצא מלא: אם דרכו להתמעט ממ"ס, טמא אפי' ששלם לפנינו, דחזקתו הראשונה עשויה להשתנות וחזקת טמא עדיפה עליה, וכדחזו' בקידושין דל"א חזקת בריא כנגד חזקת ממון כיון שחזקת בריא עשויה להשתנות שהחולי מצוי. ואם אין

⁸⁰ אמנם לרא' ל"ח בהוצאה לחסרון מים, וממילא י"ל דמיירי שאינם מ"ס מצומצמות ממש.

דרכו להתמעט ממ"ס או שאינו ידוע, כשר דסמכי' אחזקתו הראשונה ואינה עשויה להשתנות. אמנם לכתחי' לעולם ימדוד המקוה, כדחזי' מפסחים במשכיר בית שאי איתיה קמן לישלייה.

ס"ו

מתני' (ז ו) מקוה שמימיו מתפשטים ואינו יכול להתכסות בו, נותן בו דבר שאינו כלי ומקבץ מימיו, ואפי' עצים וקנים הרי המים הנכנסים בהם מצטרפים למ"ס. ויזהר שלא יחלק בהם המקוה (ר"ש וכ"פ שו"ע) באופן שלא יהיה ביניהם כשפ"ה (ש"ך). ולא יתן בו כלים (רשב"ץ וכ"פ שו"ע), ללבוש והט"ז הטעם משום דהוי הויתו ע"י דבר המק"ט [והק' הש"ך א"כ למה לא חילק בדבר המק"ט. והמע"מ הק' עוד דל"ה הויתו בזה דיותר טוב ממבטל הזחילה בכלים שמכשיר המקוה, וכאן רק מאפשר הטבילה. וגם הרשב"ץ לא הזכיר שם הויתו]. ולש"ך משום דסתם כלים נכבשים ואין ביניהם שפ"ה ומחלקים המקוה (אלא של' השו"ע מגומגם שכתב שלא יחלק בעצים ואבנים ומשמע שאין ביניהם שפ"ה, והו"ל לחלק בין כלים לעצים ואבנים, ויישב דסיפא מגלה ארישא).

אם אין המים מגיעים לאמצע החזה (זרת מעל הטבור), לכתחי' אסור לטבול בו, ואפי' יכולה לטבול כשהיא עומדת באלכסון (פת"ש מלבושי שרד), דשמא לא תטבול יפה (רמ"א מב"י בקצ"ח בשם הרשב"א). ואם אין מקוה אחר, אפילו צריכה להשתטח טובלת בו (רמ"א מהרשב"א).

ס"ז

ג"ל שאובין שנפלו למקוה שספק יש בו מ"ס (וק"ו ספק ג"ל או ספק שאובים), כתב הרמב"ם וכ"פ השו"ע שכשר, דלכו"ע ספק מיעוט שאובים דרבנן ולקולא (ט"ז).

ס"ח

מתני' (מקוואות ב ג) ב' מקוואות אחד שלם ואחד חסר ונפל לאחד מהם ג"ל, לסוברים דשאוב מדרבנן תולה שנפל בחסר. ולסוברים דשאוב מדאו', אם היה בחסר רוב כשרים, הוי ספק דרבנן ותולה שנפל בו. ואם לא, הוי ספק דאו' ואין תולים בדאו' (ש"ך).

ב' מקוואות חסרים ונפל לאחד מהם ג"ל שניהם פסולים מספק, דבמה שיתלה פסול ומאי חזית לפסול את זה ולהכשיר את זה (ב"י וש"ך). ואם נשלמו למ"ס כשרים, לכתחי' לא יטבול, ואם טבל כשר (כדלהלן סע"ב. פת"ש מנובי וש"ך).

ס"ט-ע התבארו לעיל ס"ד.

סע"א

מתני' (ב א-ב) טמא שירד לטבול וספק אם טבל (פת"ש מהמל"מ), או ספק אם היה מ"ס, או ספק אם טבל במ"ס או בחסר: לת"ק בטומאה דרבנן סדל"ק וטהור, ובטומאה דאו' סדל"ח וטמא. ולרבי יוסי בכולן טמא, דאזלי' בתר חזקת טמא. לב"י ברמב"ם ולט"ז בשו"ע הלכה כר"י (ולכן כתב השו"ע דאזלי' בתר חזקה). ולמל"מ (הו"ד בפת"ש) ברמב"ם (וכ"ה להדיא והב"י טעות סופר הוא) הלכה כת"ק.

וכתב המל"מ שאם נסתפק אם הלך לטבול, אפי' דרבנן טמא, משום דסדל"ק הוא רק שעשה פעולת היתר. מקוה שלא נמדד וטבלו בו ונמדד ונמצא חסר, בין ברה"ר בין ברה"י כל טהרות שנעשו ע"ג טמאות.

סע"ב

תוספתא (ב ב-ג) שני מקוואות חסרים ונפלו ג"ל לאחד ידוע, ואח"כ נפלו ב"ל ואין ידוע להיכן, לסוברים דפסול שאוב מדרבנן תולה שנפל בחסר. ולסוברים דפסול שאוב מה"ת, אם היה בחסר רוב כשרים, הוי ספק דרבנן ותולה שנפל בו. ואם לא, הוי ספק דאו' ואין תולים בדאו' (ש"ך). נפלו ג"ל ואין ידוע היכן, ואח"כ נפלו ב"ל לידוע, שניהם פסולים ואינו יכול לתלות הג"ל בב"ל.

ב' מקוואות אחד חסר ואחד מלא, או אחד שאוב ואחד כשר ונפלו ג"ל ואין ידוע להיכן, תולים שנפל בפסול.

סע"ג

שני מקוואות חסרים ונפלו ג"ל ואין ידוע להיכן ונפסלו מספק, ואח"כ הושלמו למ"ס כשרים, אמר רבי יוסי דלכתחי' לא יטבול בשניהם, ואם טבל טהור, שזה ספק מים שאובים למקוה. והריהו כמי שנטמאת אחת מידיה ואסור לעשות טהרות בשניהן, ואם עשה טהורות דספק ידיים טהור. וכ"פ הרמב"ם והשו"ע. והסתפק הדגמ"ר (הו"ד בפת"ש) בהתמלא רק אחד מהם אם בדיע' כשר.

סע"ד

מתני' (ח א) ותוספתא (ו א) סתם מקוה שאין ידוע אם נעשה לשם מקוה ונראה שנעשה בידי אדם (ש"ך): בחו"ל בזמן הבית, ובכל מקום בזה"ז, ושל כותים אחר שגזרו עליהם, חזקתו שאוב ופסול. ובא"י בזמן הבית, לפני שער העיר חזקתו

שאוב שמכבסים בו, וחוף לשער העיר חזקתו טהור. וכ"פ הרמב"ם ושו"ע. אבל אם ידוע שנעשה לשם מקוה, סתמו כשר דמסתמא עשאוהו בכשרות כדלעיל סל"ט (ש"ך). וכן אם נראה שנעשה בידי שמים כשר (ש"ך).

סע"ה

להשיק לנהר חמים שאובים ולטבול בהם, לר"י (הו"ד במרדכי) מותר, ולר"ש (הו"ד במרדכי) וכ"כ השו"ע בשם יש מי, אסור, משום גזירת מרחצאות (ב"י).

להטיל חמים למקוה כשר, לר"ת וכ"כ השו"ע בשם יש מי, אסור, משום גזירת מרחצאות (ט"ז). ולהגות מרדכי בשם ראבי"ה וריב"א, ולסמ"ג (ד"מ) מותר. ולבנימין זאב מהאגור (הו"ד בד"מ) וכ"פ רמ"א טוב להחמיר, והמקילים לא הפסידו ואין למחות בהם. הוכחות דאסור: מברכות ותענית. הוכחות דמותר: מנדה, וחמי טבריה [וי"ל דבידי שמים אין לגזור], וממטילין לתוך הצונן [וי"ל דבמקדש ל"ג], ומתוספתא דשפסף או טבל בחמין [וי"ל דחמי טבריה הוא].

להכנס למרחץ חם אחרי הטבילה, והיינו מרחצאות של זיעה, אם אינה רוחצת מותר (רמ"א מאגור), דאפי' בתרומה לא גזרו בזה. ואם רוחצת, לרבינו שב"ט ולמנהג שהובא באגור והרמ"א אסור ולא עלתה לה טבילה, שהרי גזרו על הבא ראשו ורובו בשאובים שאובים מטהרים מא יאמרו שהשאובים מטהרים. ולמרדכי מראבי"ה ומהר"ם מרוטנבורג, ולאגור מר"י מטראני והשערים מדורא והסמ"ג (ד"מ) מותר לכתחיל, דגזרו רק לפסול תרומה ובעלה חולין הוא.

דיני מים העולים בגלגל התבארו לעיל סל"ז

שער הטבלאות

סיכום שי' הרא' ופסיקת ההלכה
בסוגיות המורכבות

תערובת זוחלין בנוטפין או שאובין

סעי' ב'

ש"ך בראב"ד וכ"פ הש"ך	ב"י בראב"ד וכ"פ הבי"י	מהרי"ק וד"מ ברמב"ם וכ"פ הש"ך	ב"י ברמב"ם	רא"ש ור"ש וכ"פ הרמ"א ⁸¹	ט"ז בראב"ד וכ"פ הט"ז	ר"ן ברמב"ם	ר"ן בראב"ד	
-	-	מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	רוב זוחלין והיה זוחל
-	-	מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	מטהר באשבורן וכ"ש	מטהר באשבורן וכ"ש	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	כולו מעין גמור	רוב זוחלין והיה עומד
-	-	מטהר באשבורן ומ"ס	אם הוסיף בצד הנהר כמקוה. ואם הוסיף בנהר מטהר באשבורן וכ"ש	מטהר באשבורן וכ"ש	כולו מעין גמור	אם הוסיף במשך הנהר כמקוה. ואם הוסיף בגומת הנהר מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	רוב נוטפין והיה זוחל
-	-	מטהר באשבורן ומ"ס	אם הוסיף בצד הנהר כמקוה. ואם הוסיף בנהר מטהר באשבורן וכ"ש	מטהר באשבורן וכ"ש	מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	אם הוסיף במשך הנהר כמקוה. ואם הוסיף בגומת הנהר מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	מקום שהיה מהלך כמעין, והמקום שנוסף כמקוה	רוב נוטפין והיה עומד
אינו מטהר בזוחלין לכל הטמאים	לכל הטמאים מטהר בזוחלין, ולגי דבעו מיס חיים אינו מטהר	-	-	-	-	-	-	מחצה זוחלין ומחצה נוטפין או שאובים

⁸¹ הרמ"א כתב דבנהרות במקום צורך וכו' סומכים על שיטת ר"ת ומותר לטבול בכל הנהר, ודלא כהש"ך שחשש למהרי"ק ואסר לטבול בתוספת הנהר, הא קמן שהרמ"א הקל כשי' הרא"ש והרמב"ם. ויל"ע דהא הד"מ כתב שמהרי"ק כדעת הרמב"ם ורוב הרא'.

טהרת הים הגדול ושאר ימים

סעי' ה'

רבי יוסי		רבי יהודה		רבי מאיר			
שאר ימים	ים הגדול	שאר ימים	ים הגדול	שאר ימים	ים הגדול		
<u>כמעין</u>		<u>כמעין</u>	כמקוה	כמקוה		כל הטמאים	רש"י ור"ש
כמקוה						הנך ג'	
<u>כמעין</u>		<u>כמעין</u>		<u>כמעין</u>		כל הטמאים	רמב"ם
כשרים באשבורן ופסולים בזוחלין	כמקוה	<u>כמעין</u>	כמקוה	כמקוה		הנך ג'	

* ים המטהר במקוה הריהו מטהר באשבורן ומ"ס, וים המטהר כמעין הריהו מטהר בזוחלין וכ"ש.

סיכום השיטות: לר"מ. כל הימים כמקוה ופסולים (לר"ש ורש"י לכולם, לרמב"ם להנך ג').

לרבי יהודה. רק הים הגדול כמקוה ופסול (לר"ש ורש"י לכולם, לרמב"ם להנך ג').

לרבי יוסי. לרש"י ור"ש כל הימים אינם כמקוה אלא להנך ג'. ולרמב"ם הגדול כמקוה, ושאר ימים פסולים רק בזוחלין.

והשו"ע כתב בסתם כל הימים מטהרין בזחילה, ולא פירש אם כשרים להנך ג' באשבורן.

פסול שאובים בידי אדם ובהמה

סעי' ט"ו וסעי' ל"ט

רמב"ם	הש"ך בדעת הרשב"א והשו"ע ⁸²	הט"ז בדעת הרשב"א והשו"ע	הב"ח בדעת הרשב"א		ראב"ד והר"ש לדעת הט"ז (וכן הוא התיי הבי ברי"ש)	לר"ש לדעת הב"י והרמ"א וכ"כ רמ"א בשם י"א	י"א בראב"ד	רא"ש		
			לש"ך	לט"ז						
מנתז כשר בידו שאוב	שאוב	שאוב	שאוב	שאוב	עד מחצה כשר יותר ממחצה כשר בהמשכה	שאוב	שאוב	שאוב	בכונה	אדם
מנתז כשר בידו שאוב	שאוב	שאוב	כשר	שאוב	עד מחצה כשר יותר ממחצה כשר בהמשכה	שאוב	כשר	שאוב	שלא בכונה	
-	כשר	שאוב	כשר ⁸³	כשר	עד מחצה כשר יותר ממחצה כשר בהמשכה	שאוב	-	-	לא ניחא ליה	
כשר	כשר	כשר	כשר	כשר	עד מחצה כשר יותר ממחצה כשר בהמשכה	שאוב	אינו שאוב	אינו שאוב	בהמה	

⁸² והיא כדעת הט"ז בדעת הב"ח ברשב"א.

⁸³ אמנם הש"ך לא כתב כן להדיא אלא שהוא ק"ו מדעת הש"ך עצמו בדעת הרשב"א דבלא ניחא ליה כשר, וק"ו לב"ח ברשב"א דבלא כונה כשר.

שיעור פרצת העירוב

סעי' נ"ד

רמב"ם וכ"פ השו"ע	ר"י	ריב"ש בר"ת	תוספות ור"ש בר"ת	שיטתו
ר"י וחכמים נח' בין בפרצה בראש הכותל בין במתחבר מעל הכותל	ר"י וחכמים נח' במתחבר מעל הכותל בלא פרצה	הפרצה צ' להיות כשפ"ה ואין רוחב המים צריכים להיות ברוחב הפרצה	הפרצה צ' להיות כשפ"ה ואין רוחב המים צריכים להיות ברוחב הפרצה	
טעמ"ל גדול מכשערה וקטן מקליפ"ה	טעמ"ל גדול מכשערה וקטן מקליפ"ה	טעמ"ל הוא כשערה והוא קליפ"ה	טעמ"ל השיעור המועט ביותר	לרבי יהודה טופח ע"מ להטפח הוי חיבור
רק קליפ"ה הגדולה מטעמ"ל הוי חיבור	רק קליפ"ה הגדולה מטעמ"ל הוי חיבור	לא התבארה דעתם ושמא כשפ"ה	חיבור הוא בכשערה והוא כקליפ"ה	לחכמים טעמ"ל לא הוי חיבור
כחכמים (ולר"י מהני טעמ"ל)	ככו"ע דפרצה בעי' כקליפ"ה	כרבי יהודה	כחכמים ולרבי יהודה מהני טעמ"ל	מתני' דנפרץ בראשו ברום קליפ"ה
כשערה השיעור המועט ביותר וככו"ע	כשערה השיעור המועט ביותר וככו"ע	כרבי יהודה	כחכמים דשיעור קליפ"ה כשערה	מתני' דמקוה עליון ותחתון מביא סילון ומשיקם כשערה

